

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

Ex. A

S. O. U.
o

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1943:46
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
ANGÅENDE
UPPRÄTTANDET AV ETT
NORDISKT INSTITUT

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

S T O C K H O L M

1 9 4 3

Statens offentliga utredningar 1943

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med författnings- och organisationsförslag för genomförande av ett förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. Beckman. 321 s. **K.**
2. Flyttningssättningsakkunniga. Betänkande med förslag till författningar angående ersättning för flyttningskostnad. Marcus. 156 s. **Fi.**
3. 1941 års familjebeskattningsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen. Marcus. 170 s. **Fi.**
4. Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 8. Skogsbrukets transportfrågor: Vågar och järnvågar. Idun. 260 s. **Jo.**
5. Utredning rörande polismäns anslutning till politiska yttelighetsriktningar m. m. Norstedt. 40 s. **S.**
6. Utredning och förslag angående pappersformaten inom statsförvaltningen. Beckman. 116 s. **H.**
7. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 1. Hygieniska förutsättningar för skolarbetet. Av U. Hjärne. Idun. 66 s. **E.**
8. Betänkande angående levnadskostnadsindex. Norstedt. 147 s. **Fi.**
9. Utredning och förslag angående statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. Beckman. 99 s. **S.**
10. 1940 års civila byggnadsutredning. Betänkande I. Förslag till ändringar i Kungl. Maj:ts byggnadsstadga samt till föreskrifter rörande planläggning och utförande av byggnad för vissa vårdanstalter och folktandpolikliniker. Beckman. 80 s. **K.**
11. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 4. Förslag till åtgärder för textilforskningens ordnande. Hæggeström. 82 s. **H.**
12. Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödande av den privata motorlösa flygningens och modellflygningens utveckling. Beckman. 77 s. **Fö.**
13. Besparingsberedningens slututlåtande. Marcus. 158 s. **Fi.**
14. Betänkande angående åtgärder mot spekulation i vätenkraft. Norstedt. 79 s. **Ju.**
15. Utredning och förslag angående statsbidrag till social hemhjälpsverksamhet. Beckman. 87 s. **S.**
16. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 5. Förslag till åtgärder för järn- och metallforskningens ordnande. Hæggeström. 79 s. **H.**
17. Tillströmningen till de fria fakulteterna och arbetsförhållandena närmast efter avlagd examen samt militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden. Norstedt. 145 s. **S.**
18. Utredning och förslag angående planmässigt sparande för familjebildning och statens bosättningslån. Beckman. 68 s. **S.**
19. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 2. Den psykologiska forskningens nuvarande ståndpunkt i fråga om den psykiska utvecklingen hos barn och ungdom m. m. Idun. 81 s. **E.**
20. Betänkande med förslag angående omorganisation av rättsmedicinalväsendet i riket. Beckman. 182 s. **S.**
21. Betänkande med förslag till reglering av det militära arvodesväsendet. Beckman. 165 s. **Fi.**
22. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 6. Förslag till åtgärder för den geotekniska forskningens ordnande. Hæggeström. 65 s. **H.**
23. Undersökning av taxeringsuttalat beträffande jordbruksfastighet & landsbygden vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. Norstedt. 170 s. **Fi.**
24. Betänkande med förslag till lag om redovisningsmedel m. m. Norstedt. 77 s. **Ju.**
25. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 3. Tiden juli 1941—juni 1942. Idun. 528 s. **Fö.**
26. Ladugårdsbyggnadsakkunniga. Meddelande nr 1. Djurstallars planering, värmehushållning och ventilation. Rydahl. 158 s. **Jo.**
27. Betänkande med förslag till lag om folkskyddsväsendet (folkskyddslag) m. m. Beckman. 406 s. **S.**
28. Betänkande med förslag angående den statliga statistikens organisation m. m. Marcus. 146 s. **Fi.**
29. Betänkande rörande sinnesslövärdens organisation med hänsyn till erforderliga åtgärder för beredande av skolundervisning åt bildbara sinnesslöa barn. Norstedt. 161 s. **S.**
30. Stadsplanutredningen 1942. 2. Förslag till vissa ändringar i byggnadsstadgan. Norstedt. 77 s. **Ju.**
31. Utredning med förslag angående reglering av den territoriella församlingsindelningen i Göteborg. Av E. Schalling. Hæggeström. 118 s., 2 kartor. **E.**
32. Betänkande med förslag till hamnförordning. Norstedt. 103 s. **H.**
33. Betänkande rörande reglering av löner och tjänsteförhållanden m. m. för lärarpersonal vid statsunderstödda sinnesslöskolor. Norstedt. 72 s. **S.**
34. Betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen. Hæggeström. 447 s. **E.**
35. Tabellbilaga till betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen. Hæggeström. 155 s. **E.**
36. Bihang 1 till betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen, innehållande förslag angående läroämnen, lärarbefattningar samt läro- och timplaner vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. Av H. Kreüger och S. Hultin. Hæggeström. 215 s. **E.**
37. Bihang 2 till betänkande med utredning och förslag angående den högre tekniska undervisningen, innehållande förslag angående byggnader samt utrustning och möblering för tekniska högskolan i Stockholm samt Chalmers tekniska högskola. Av H. Kreüger och S. Hultin. Hæggeström. 131 s. **E.**
38. Handlingning rörande tillämpningen av administrativa fullmaktslagen. Beckman. 36 s. **S.**
39. Utredning angående Norrlands näringsliv. Idun. (2). 196 s., 1 karta. **Jo.**
40. Statliga cementbestämmelser av år 1943. Norstedt. 8 s. **K.**
41. Betänkande med utredning och förslag angående läkarutbildningen. 2. Föreläsnings- och repetitionskurser för läkare. Thule. 55 s. **E.**
42. Betänkande med förslag till militär moratorielag m. m. Beckman. 115 s. **Fi.**
43. Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 3. Den kommunala skatteutjämningen. Marcus. 526 s. **Fi.**
44. Betänkande med förslag angående utbildningen av värnpliktiga och fast anställt manskap vid marinen. Beckman. 436 s. **Fö.**
45. Betänkande avgivet av 1937 års gruvsakkunniga. Idun. 74 s. **H.**
46. Betänkande med förslag angående upprättandet av ett nordiskt institut. Hæggeström. 99 s. **E.**

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = eklelesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1943:46
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG
ANGÅENDE
UPPRÄTTANDET AV ETT
NORDISKT INSTITUT

AVGIVET AV
INOM ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET
TILLKALLADE SAKKUNNIGA

STOCKHOLM 1943
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A. B.
454627

STATIONER & PRINTER
NEW YORK

BANK AND TRADING

NEW YORK

ESTABLISHED 1854

NORDISKE BANK

CAPITAL

IN FULL PAID UP

THE BANK OF

STOCKHOLM

NEW YORK

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Skrivelse till Statsrådet och Chefen för Ecklesiastikdepartementet</i>	5
I. Enhet och splittring i Nordens historia	9
II. Det icke-officiella nordiska samarbetet	16
De fackliga och ideella organisationernas nordiska samarbete	16
Nordiskt samarbete berörande universitet och högskolor samt folkhögskolor	22
Föreningarna Norden	25
III. Olika förslag om anordnande av ett nordiskt kulturcentrum	30
IV. Arbetsuppgifter för ett nordiskt institut	38
Akademisk undervisning	38
Allmänt orienterande undervisning	40
Forsknings- och utredningsverksamhet	42
Undervisning rörande speciella ämnen	43
Möten och kortare kurser m. m.	44
Speciell yrkesundervisning	46
Övriga arbetsuppgifter	49
Sammanfattning	49
V. Verksamhet, organisation och förläggningsort	51
Svensknordiskt eller samnordiskt institut	51
Verksamheten	52
Organisationen	59
Förläggningsorten	62
VI. Kostnadsberäkningar	74
Engångskostnader	74
Årliga kostnader	80
VII. Sammanfattning	89
Bilaga 1. P. M. rörande den föreslagna längre kursen	91
Bilaga 2. P. M. rörande platsfrågan	96

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastikdepartementet.

Jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 26 februari 1943 tillkallade Herr Statsrådet den 10 mars 1943 rektorn vid Gästriklands folkhögskola Karl Viktor Hedlund, studierektorn Torvald Oskar Karlbom, överståthållaren Torsten Karl Viktor Nothin och chefen för Statens informationsstyrelse professorn Sven August Daniel Tunberg såsom sakkunniga för att inom ecklesiastikdepartementet biträda med utredning och avgiva förslag angående upprättande av ett svensknordiskt institut och därmed sammanhängande frågor samt uppdrog åt Nothin att såsom ordförande leda utredningsarbetet. Samtidigt förordnades filosofie licentiaten Per Gudmund Andreen att tjänstgöra såsom sekreterare hos de sakkunniga.

I yttrande till statsrådsprotokollet den 26 februari 1943 berörde Herr Statsrådet inledningsvis de viktigaste framkomna förslagen, avseende upprättande i Sverige av en central institution för nordisk kulturell verksamhet. Sålunda erinrades om föreningen Nordens skrivelse till Konungen den 9 november 1938 med begäran om utredning angående möjligheten att göra Vadstena till en centralpunkt i Sverige för nordiskt kulturellt samarbete och nordiskt folkbildningsarbete samt om de vid 1941 års riksdag av herrar Wagnson och Elmgren i första kammaren, herr Hoppe m. fl. i andra kammaren väckta motionerna (I: 67, II: 102), vari hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt om skapande av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska samhörigheten. I anledning av nyssnämnda motioner hade riksdagen hos Kungl. Maj:t anhållit om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten (skrivelse nr 348). Sedan föreningen Norden i januari 1942 ingivit förnyad framställning i ämnet, hade på Herr Statsrådets uppdrag en preliminär utredning verkställts av professorn Tunberg. Denne förordade upprättandet med statligt

stöd av en svensknordisk institution, vilken i en framtid möjligen kunde erhålla samnordisk karaktär. Under tiden hade emellertid representanter för ett antal större fackliga och ideella riksorganisationer efter överläggningar inför överståthållaren Nothin uppdragit åt en kommitté under ordförandeskap av rektorn Harald Elldin att utarbeta en »P. M. rörande ett nordiskt kulturcentrum», vilken promemoria överlämnats till Herr Statsrådet.

Med åberopande av de nämnda utredningarna framhöll Herr Statsrådet vidare bland annat, att man borde skilja mellan ett svensknordiskt och ett samnordiskt institut. Under nuvarande förhållanden, då möjligheterna till samråd med representanter för de nordiska grannländerna vore starkt begränsade, läte det sig icke göra att planlägga ett institut av sistnämnda art. Förverkligandet av tanken på ett svensknordiskt institut framstode däremot ur såväl svensk som allmänt nordisk synpunkt såsom en aktuell uppgift.

Beteckningen nordiskt institut åsyftade närmast en institution för icke-akademisk högre undervisning rörande nordiska frågor. Inom dess verksamhetsområde finge dock anses falla även annan verksamhet för spridande av nordisk upplysning samt för ökad personlig kontakt mellan Nordens folk.

Institutet borde bedriva en specialiserad undervisning, som utan att vara akademisk likväl hade vetenskaplig halt. Därjämte kunde förekomma kurser av allmänbildande art. Särskilt önskvärda som kursdeltagare vore bland andra studerande vid universitet och högskolor, statstjänstemän, tidningsmän, lärare, intresserade medlemmar och tjänstemän i fackliga, politiska, ekonomiska och ideella sammanslutningar etc.

Man borde räkna med att verksamheten igångsattes i relativt begränsad omfattning men samtidigt icke underlåta att uppdraga de riktlinjer för en framtida utveckling som kunde förefalla välbetänkta.

I avseende på lokalfrågan borde i synnerhet övervägas möjligheterna att träffa överenskommelse om samverkan med annan institution eller att eljest förlägga institutets verksamhet till någon redan befintlig byggnad.

Vid valet av förläggningsort borde utredningsmännen i främsta rummet fästa vikt vid goda kommunikationer och ett ur nordisk synpunkt centralt läge. Valet av plats för det institut som i en framtid eventuellt skulle utvecklas till en samnordisk kulturhård borde träffas så, att det underströke alla de nordiska ländernas likställighet. Utredningsmännen borde särskilt pröva, huruvida icke något mindre samhälle med gamla kulturtraditioner, beläget på

lämpligt avstånd från Stockholm, skulle kunna erbjuda en passande miljö för den tilltänkta institutionen.

För att tagas i övervägande vid fullgörande av det åt de sakkunniga lämnade uppdraget ha den 18 mars 1943 till dem överlämnats

1) skrivelse till Konungen den 9 november 1938 från föreningen Norden angående utredning rörande möjligheten att göra Vadstena till en centralpunkt i Sverige för nordiskt kulturellt samarbete och nordiskt folkbildningsarbete;

2) riksdagens skrivelse den 18 juni 1941, nr 348, angående inrättande av ett nordiskt institut med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska samhörigheten jämte därvid fogade utlåtanden av första kammarens första tillfälliga utskott (nr 7 och 9) samt andra kammarens tredje tillfälliga utskott (nr 5);

3) skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet, daterad oktober 1942, från professorn Tunberg med dels utredning angående skapande av en svensk-nordisk kulturinstitution, dels en av filosofie licentiaten Andreen författad översikt över det nordiska kultursamarbetets historiska utveckling;

4) skrivelse från överståthållaren Nothin den 14 januari 1943 med en »P. M. rörande ett nordiskt kulturcentrum»;

5) skrivelse till chefen för ecklesiastikdepartementet den 20 februari 1943 från kommunalborgmästaren i Kungälv Edvard Arhusiander m. fl. med hemställan att en blivande nordisk folkhögskola måtte förläggas till Kungälv.

Vidare ha de sakkunniga dels från lokala myndigheter i olika orter, dels från sammanslutningar och enskilda mottagit åtskilliga såväl skriftliga som muntliga framställningar rörande platsen för det tänkta institutet. Dessa framställningar, av vilka flertalet ha berörts i en särskild vid betänkandet fogad bilaga (nr 2), torde få anses besvarade genom vad de sakkunniga i förutnämnda hänseende anfört och föreslagit.

De sakkunniga ha sammanträtt dels vid skilda tillfällen i Stockholm, dels några dagar i Göteborg. Mellan sammanträdena ha utredningsarbeten utförts av ordföranden, övriga sakkunniga samt sekreteraren. Beträffande byggnadsfrågor ha de sakkunniga under hand rådgjort med byggnadsingenjören Olle Engkvist. Upplysninger rörande det moderna nordiska samarbetet ha tillhandahållits av föreningen Nordens kansli. För att utröna lämpligheten av att förlägga ett nordiskt institut till Mariefred ha ordföranden, byggnadsingenjören Engkvist och sekreteraren avlagt besök därstädes, varvid rådplägning

ägt rum med representanter för Gripsholms folkhögskola. Med vederbörligt bemyndigande ha de sakkunniga jämte sekreteraren under tiden 13—17 oktober 1943 företagit en resa till Göteborg i syfte att undersöka de praktiska möjligheterna för ett svensknordiskt instituts förläggning till någon västsvensk ort i närheten av Göteborg. Enligt en plan, som uppgjorts av landshövdingen Malte Jacobsson, besågo de sakkunniga härvid August Abrahamsons stiftelse för slöjdlärover utbildning å Näås, ett område invid Kungälv's stad samt Marstrands fästning. Under ledning av Göteborgs stadsfullmäktiges ordförande, överläraren Ernst Jungen, togo de sakkunniga vidare i betraktande terrängen kring Delsjöarna öster om Göteborg.

Återställande de med förberörda skrivelse den 18 mars 1943 överlämnade handlingarna få de sakkunniga härmed vördsamt avgiva »Betänkande med förslag angående upprättandet av ett nordiskt institut», varmed de sakkunnigas arbete torde få anses vara slutfört.

Stockholm den 23 december 1943.

TORSTEN NOTHIN

SVEN TUNBERG

KARL HEDLUND

TORVALD KARLBOM

/ Per G. Andreen

I. Enhet och splittring i Nordens historia.

Samarbetet i Norden bygger på de skandinaviska folkstammarnas släktskap och språkliga samhörighet samt den historiskt betingade, hela Norden omfattande kulturella och religiösa gemenskapen. Men samtidigt utövar Nordens statliga och nationella splittring ett starkt inflytande i motsatt riktning, både i politiskt, kulturellt, ekonomiskt och socialt hänseende.

Inledningsvis vilja de sakkunniga lämna en kort översikt över den historiska utveckling i vilken den antydda spänningen mellan enande och skiljande krafter kommit till uttryck.

Ännu vid den historiska tidens början (omkring år 800) synas språk och kultur ha varit tämligen likartade i olika delar av Norden. På det politiska området rådde visserligen söndring, men utvecklingen tenderade mot en sammanslutning i större och större enheter. Liksom de mindre enheterna sammanfogats till folkland eller fylken, blevo dessa i sin tur grundstenar i de danska, norska och svenska riksbyggena. Föreningen av svea- och götalandskapen synes ha ägt rum före eller under 700-talet, medan Danmarks och Norges uppkomst tillhör de båda följande århundradena. Parallellt med denna riksbyggning framträdde vissa tecken till en treklyvning av det nordiska tungomålet och började nationella olikheter sätta sin prägel även på de kulturella förhållandena. Då Island togs i besittning av utvandrare, huvudsakligen från Norge, grundades på 800-talet ett fjärde nordiskt land, som i särskild grad skulle bli ett hemvist för de samnordiska kulturskapande krafterna. Finland var befolkat av väst- och östfinska stammar, vilkas boplatser ännu åtskildes av skogar och ödemarker. Ehuru klara vittnesbörd föreligga om en tidigare svensk bosättning i kusttrakterna, är det ovisst, i vad mån denna fortfarande existerat under den nu behandlade epoken.

I den slutande forntidens nordiska historia intaga vikingatågen en framträdande plats. Omväxlande eller samtidigt med härfärderna till främmande länder utkämpades emellertid också strider mellan de nordiska rikena inbördes. Härunder synes upprättandet av ett nordiskt storväld vid flera tillfällen ha legat inom möjligheternas gränser. Orsakerna till att utvecklingen tog en annan riktning kunna icke bestämt angivas. Några djupgående känslomotsättningar förelågo knappast. Tvärtom finnas vittnesbörd om en nordisk samhörighetskänsla, bland annat i de äldsta nordiska lagarna. Just den omständigheten att krigen de nordiska folken emellan icke uppbyros av någon folklig maktvilja utan i huvudsak voro dynastiska företeelser kan emellertid

ha bidragit till splittringstendensernas seger. Nordens väldiga utsträckning och egenartade geografiska beskaffenhet lade jämväl hinder i vägen för dess förenig till ett rike.

Efter forntidens slut riktade de nordiska folken i högre grad sin verksamhetshåg inåt, mot sig själva och varandra. Medeltiden är därför rik på inre nordiska händelser och resultat.

I Norge och dess dotterland Island, liksom även i Danmark, rådde under 11- och 1200-talen en andlig och litterär blomstring, vittnande om att gemensamma nordiska minnen, tankar och föreställningar vaknat till förnyat liv. Dyrbara, ur samnordisk synpunkt omistliga, äro de litteraturskatter som denna epok har skänkt åt eftervärlden dels genom nyskapande, dels genom insamling och upptecknande av traditionsstoff. I eddadiktningen, de historiska sagorna och krönikorna samt den norsk-isländska skaldeposien äger senare tidens nordiska rörelse rika inspirationskällor.

Av helt annat slag men i sin art lika betydelsefull var Sveriges speciella nordiska insats. Från 1100-talets mitt till 1300-talets början införlivades med Sverige och Norden det vidsträckta skogslandet mellan Bottenhavet och Finska viken. Besittningstagandet av dessa bygder, som i en framtid skulle utgöra kärnan i det femte nordiska landet, Finland, måste utåt hävdas med vapenmakt, men deras insmältande i det svenska riket följde utan svårighet, och landets inbyggare togos alltifrån början under det svenska lagsamhällets fulla beskydd.

En nordisk enhetstanke sprang i det medeltida Norden åter fram, nu i annan nyansering än tidigare. Komplicerade och olikartade voro förvisso de motiv som lågo bakom medeltidens nordiska unionsskapelser. Oriktigt vore det i varje fall att betrakta dessa såsom allenast utslag av tillfälligheternas spel. Med dynastisk maktsträvan förenade sig andra faktorer av allmänna och varaktigare beskaffenhet. Man kan i synnerhet peka på det ekonomiska och politiska tryck vilket av Hansan utövades gentemot Norden i dess helhet. Vid sidan härav har man att taga hänsyn till den känsla av ursprunglig nordisk samhörighet som under unionstidens nordiska förhandlingar på mångfaldigt sätt kom till uttryck. Slutligen kan ej förbises betydelsen av den för medeltiden egendomliga föreställningen om ett kristenhetens enhets- och fredsrrike, vilken föreställning, då den tillämpades på nordiska förhållanden, åt unions tanken skänkte en moralisk kvalitet.

Kalmarunionen innebar principiellt en sammanslutning på likaberättigandets grundval. Till följd av regenternas centraliseringssträvanden, vilka helt naturligt närmast anknöto till Danmark såsom det folkrikaste och mest utvecklade landet, kom emellertid unionsförhållandet i verkligheten att gestalta sig som en dansk hegemoni över Norden. Ur unionen framväxte en ny imperialism, mera målmedveten och slagkraftig än den forntida. Men maktviljan mötte nu motstånd i en nationell frihetssträvan. Visserligen lyckades Dan-

mark att för fyra århundraden vid sig binda Norge, men i Sverige kunde självhjävdelsens krafter aldrig kuvas. Unionen urartade efter hand till en blodig strid mellan Sverige-Finland och Danmark-Norge.

Förhållandet mellan de nordiska folken under 15- och 1600-talen domineras väsentligen av samma motsättning. Knappt hade Kalmarkriget 1611—1613 satt punkt för de danska försöken att med vapenmakt underlägga sig Sverige-Finland, förrän Sverige i sin tur framträdde såsom förkämpe för en nordisk enhetsstat. Liksom Kristian II:s planer hade korsats av Gustav Vasa, stäcktes Karl X Gustavs ärelystnad av försvararna på Köpenhamns vallar. De svenska riksgrensarnas framflyttning till fjällen och havet blev kraftmätningens bestående resultat, men den storskandinaviska politiken hade åter förfelat sitt mål.

Verkningarna av denna politik voro ur nordisk synpunkt i stort sett negativa. Rikena utmattade varandra, Norden i dess helhet försvagades, de kulturella motsättningarna fördjupades, och ett sanskyldigt folkhat uppväxte. Samtidigt fullbordades de danska och svenska folkens särstatliga och särnationella utveckling.

Vid sidan av den politik som gick ut på att skapa ett nordiskt storsvälde under svensk eller dansk ledning förekommo dock även under 15—1600-talen ansatser till en förbundspolitik, baserad på likaberättigande och intressegemenskap. Bakgrunden utgjordes vanligen av ett yttre tryck, som av båda de nordiska makterna uppfattades såsom ett hot mot deras självständighet och rörelsefrihet.

Fredssluten efter det stora nordiska kriget 1700—1721 beseglade å ena sidan det svenska stormaktsväldets fall, å andra sidan de danska revanschplanernas misslyckande. Under dessa förhållanden framträdde strävan efter nordiskt samförstånd med större styrka än tidigare, bland annat i vänskapspolitiken på 1750-talet och de senare neutralitetsförbunden. Trots detta kan förhållandet mellan Sverige-Finland och Danmark-Norge under 1700-talet och början av 1800-talet ingalunda karakteriseras såsom övervägande vänskapligt. Den gamla misstron och avogheten var alltjämt levande och framkallade under den stora omvälvningsperioden vid 1800-talets början nya väpnade konflikter. Resultaten voro vittgående. Danmark medverkade till att beröva Sverige Finland, Sverige skilde Norge från Danmark.

Sedan minnet av dessa strider börjat förblekna, vilket skedde förvånande hastigt, togo emellertid de svensk-danska förbindelserna en gynnsam vändning. De tidigare motståndarna hade intet mer att frukta av varandra, men väl kunde de ha skäl att söka varandras stöd inför hotet från stormaktsgrannarna i söder och öster. Så paradoxalt det än kan förefalla, banade händelserna 1809 och 1814 väg för en definitiv försoning mellan Sverige och Danmark.

Finland och Norge försattes genom dessa händelser i helt olika ställningar. För båda ländernas del voro dock de nya existensvillkoren ägnade att främja

folk- och statsindividualiteternas utprägling. Den finska folkmajoritetens språkliga och kulturella egenart hade jämte det geografiska och militärpolitiska läget redan tidigare givit Finland en viss särställning inom det svenska riket, ehuru de separatistiska strömningarna varit utan nämnvärt inflytande. Efter skilsmässan från Sverige började ett folkligt självmedvetande att framspira. Känslan för den finska hembygden förenades med den nedärvda på Finland överflyttade svenska statspatriotismen till en ny fosterlandskänsla, gemensam för medborgare av båda nationaliteterna. I kraft av denna känsla och den svenska rättstraditionen förmådde Finland hävda en autonom ställning inom tsarriket och därmed också bevara möjligheten att i en framtid intaga en självständig plats i den nordiska gemenskapen. I Norge hade under 1700-talet starka folkliga krafter kommit i rörelse, vilka anknöto till gamla självständighetstraditioner. Förr eller senare skulle denna rörelse säkerligen ha tagit ut sin rätt även utan Sveriges ingripande. Genom unionen med Sverige erbjödos emellertid den norska nationalismen de gynnsammast tänkbara växtbetingelser. Den faktiska inskränkningen i suveräniteten framkallade en nationell kraftanspanning, den fullständiga inre friheten möjliggjorde krafternas utlösning. De finska och norska folkens nationella uppgifter kommo emellertid att skymma deras blick för nordiska intressen. Sverige och Danmark hade vid 1800-talets början nått fram till en ståndpunkt, där en syntes av fosterlandskärlek och nordisk samhörighetskänsla blev möjlig. Finland och Norge voro på marsch mot detta mål men hade ännu ett stycke väg att tillryggalägga. Norge tog väl i viss utsträckning del i det nordiska samarbetet — Finland var av yttre skäl ur stånd att göra detta — men den nordiska rörelsen utgjorde länge nog en huvudsakligen svensk-dansk angelägenhet.

Trots Nordens nationella splittring har det nordiska kultursambandet städse förblivit en realitet. Avgörande förändringar, sådana som kristendomens seger och den lutherska reformationens genomförande, ha inträffat ungefär samtidigt i de olika länderna, nordisk rättsuppfattning har aldrig upphört att sätta sin prägel på lagstiftning och rättskipning överallt i Norden, olikheterna mellan de danska, norska och svenska språken ha aldrig blivit så stora, att en ömsesidig förståelse omöjliggjorts. Genom parallellismen i utvecklingen har känslan av folkens gemenskap vidmakthållits. Redan på 1600-talet visades i Sverige och Danmark stort intresse för den fornnordiska litteraturen, vilken man på båda hållen räknade sig till godo. Under 1700-talet med dess rikare litterära och intellektuella liv utvecklades ytterligare dessa intressen, nu i en mera samnordisk anda. Med den nordiska traditionen förmådde sig olika utifrån kommande impulser, som voro ägnade att aktualisera tanken på en intimare nordisk kulturgemenskap och därmed även på ett vänskapsförhållande mellan de nordiska folken. Under inflytande av det begynnande 1800-talets nationalistiska och romantiska strömningar vann den nordiska samhörighetskänslan ökad styrka inom Sveriges och Danmarks kulturbärande kretsar. I

diktning och hävdaforskning tog den nordiska enhetstanken gestalt. Då man följde det egna folkets traditioner tillbaka till källorna, möttes man med de nordiska grannfolken på gemensam mark. Därmed blev det nordiska ett nationellt värde och fingo de nationella värdena nordisk kvalitet.

Ur dessa förutsättningar spirade den skandinavistiska rörelsen med dess förkunnelse av det treeniga Norden. Skandinavismen stod i samklang med tidens idéer; de tyska och italienska enhetsrörelserna tjänade i viss mån som förebilder. Omkring år 1840 flammade de nordiska känslorna upp på allvar, underblåsta av den allt mera tillspetsade dansk-tyska nationalitetskonflikten i Slesvig. När stormen bröte lös vid Nordens sydgräns, skulle de nordiska folken stå skuldra vid skuldra, sådan var den tanke som propagerades, naturligt nog i främsta rummet från dansk sida. Sitt egentliga hemvist hade den politiska skandinavismen till en början inom studentkretsarna, medan den på ledande håll betraktades med misstro, för att ej säga ovilja. Då förhållandet mellan Sverige och Ryssland försämrades och Sverige började orientera sig mot västmakterna, såg det till en tid ut, som om skandinavismen skulle kunna bli praktisk politik. Ett nordiskt försvar i söder och öster skulle vara den enande linjen. Efter Krimkriget fördes ingående svensk-danska förhandlingar på denna grundval, och även unionsplaner voro föremål för dryftning. Trots allt lämnades Danmark år 1864 att utkämpa sin ensamma kamp. Den känsla av nedslagenhet och besvikelse som nu uppstod vållade en häftig reaktion mot studentskandinavismen med dess förhastade löften och överspända retorik. Men icke nog därmed. Den politiska enhetstanken föll till marken, och även idén om ett nordiskt försvarsförbund råkade i vanrykte.

Numera har synen på 1840—50-talens nordiska rörelse i viss mån förändrats. Bristen på verklighetssinne utgjorde dess fel, men dess ledande idéer saknade icke verklig storhet och framtidsbetydelse. Det litterära och allmänkulturella utbytet i Norden under senare delen av 1800-talet har sugit näring ur dessa idéer. Även den s. k. praktiska nordismen, vars resultat brukat prisas på studentskandinavismens bekostnad, står i en betydande skuld till densamma. Det nordiska intresse som genom studentmötena väcktes till liv bidrog säkerligen till att främja det nuvarande samarbetet på nordisk grundval. Förbundstankens nederlag kvävde icke den skandinavistiska idealiteten utan ledde den endast över i andra banor. Medan den nordiska rörelsen tidigare varit politisk och romantisk, blev den nu överbärgande facklig och praktisk.

Den svensk-norska unionens upplösning 1905 och Finlands frihetskrig 1918 tillhöra de avgörande händelserna i Nordens yngsta historia. Sedan försöken att ombilda unionen på grundvalen av fullständig likhet i rättigheter och förpliktelser gått om intet, var en fredlig skilsmässa den enda möjligheten att åstadkomma ett bättre förhållande mellan grannarna på den skandinaviska

halvön. Sätillvida kan unionsupplösningen betraktas som en fördel ur nordisk synpunkt. Att Norden genom det självständiga Finlands tillblivelse gjorde en landvinning av enastående värde, behöver icke sägas. Finlands folk, som under hårda prövningar mognat till statlig och nationell självhävdelse, tog visserligen icke från början någon livligare del i det nordiska samarbetet, men det dröjde dock icke länge, förrän landet med en mångfald band var knutet till den nordiska kultursamhörigheten. Läger man härtill erkännandet av Islands självständighet 1918, kan man fastslå, att Nordens länder vid det första världskrigets slut fullbordat ett viktigt skede av den långa och mödosamma utveckling som erfordras för att åvägabrunga ett närmare samgående mellan Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige, grundat på nationell självbestämning, nordisk samkänsla och ömsesidigt förtroende. Betydelsefull ur Nordens synpunkt var även Nordslesvigs återförening med Danmark, vilken innebar en lösning av en gammal gränskonflikt mellan ett nordiskt land och en angränsande stormakt.

Upprepade gånger har det visat sig, att de nordiska folken i ofärdstider lättare än eljest finna varandras händer. Att en vilja till sammanhållning momentant skall göra sig gällande, därest faran är gemensam och de olika ländernas villkor likartade, ligger i sakens natur. Men det kan också tänkas, att svårigheterna på ett djupare sätt väcka till liv medvetandet om folkens släktskap och andliga samhörighet och att detta medvetande sedermera tager sig uttryck i ett intimare praktiskt samarbete på olika områden. Det första världskriget lämnar exempel på en sådan utveckling. Visserligen hade ett officiellt nordiskt samarbete redan länge förekommit — sålunda kunna nämnas från 1860-talet överenskommelsen om domars verkställighet samt postkonventionen, från en något senare tid myntunionen och de gemensamma lagstiftningsåtgärderna — men under världskriget knötos banden mellan de nordiska regeringarna fastare än förut. Krigsutbrottet och det hotfulla läge i vilket Norden därigenom råkade bidrogo till försoningen mellan Sverige och Norge efter de med unionsupplösningen förenade vanskligheterna. Danmark, Norge och Sverige funno varandra i den gemensamma neutralitetspolitikens tecken. Nordiska konungar och statsmän sammanträffade för att dryfta brännande och livsviktiga problem. Man nöjde sig icke med samfällda diplomatiska aktioner av olika slag utan sökte jämväl genom ekonomiska överenskommelser stödja varandras bemödanden att vidhålla den inslagna kursen. Ett politiskt och ekonomiskt samgående åvägabragtes, som, ehuru begränsat till sin omfattning, dock måste tillmätas avsevärd betydelse. Sedan lugnet återvänt och det yttre hotet avlägsnats, fortsatte de nordiska regeringarnas samverkan, om ock på grund av de ändrade yttre förhållandena i mera begränsad omfattning. Bland de bestående vinster för nordiskt samarbete som världskrigets erfarenheter medförde må i övrigt särskilt nämnas stiftandet av föreningarna Norden.

Det världspolitiska lägets skärpning vid början av 1930-talet, framförallt markerad av nationalsocialismens makterövring i Tyskland 1933, blev naturligtvis icke utan inflytande på den nordiska rörelsen. Medan det nordiska samarbetet enligt en tidigare allmänt omfattad doktrin borde begränsas till kulturella och ekonomiska frågor, började nu den nordiska försvarsförbundstanken ånyo träda i förgrunden. Man ville även starkare än förut framhäva de nordiska folkens nationella samhörighet, varmed följde ett växande intresse för sådan verksamhet som utan att medföra omedelbara praktiska fördelar syftade till att öka den ömsesidiga förståelsen och vänskapen mellan folken.

Den nordiska rörelsen befann sig sålunda vid det andra världskrigets utbrott i en synnerligen löftesrik utveckling. Om krigsbranden kunnat hållas på avstånd från Norden, skulle de gemensamma svårigheterna utan tvivel ha föranlett det nordiska samarbetets utvidgning, liksom fallet var under det första världskriget. Sedan samtliga Nordens länder med undantag av Sverige på olika sätt indragits i den världsomspännande kampen, ha de aktuella möjligheterna till nordisk samverkan starkt förminskats. Avgörande för framtiden är emellertid frågan, huru den nordiska samhörighetsviljan utvecklats under krigets tryck. Uppenbarligen ha folkens känslor för varandra blivit utsatta för påfrestningar, särskilt till följd av Norges och Finlands skiljaktiga öden. Samtidigt har medvetandet om den nordiska gemenskapens omistliga värde samt vikten av att skänka densamma fastare och mera betryggande former vunnit större utbredning och ökad styrka. Den nordiska rörelsen synes vara ett mäktigt träd, som icke brytes ned ens av de hårdaste stormar. Många tecken tyda på att den just under motgångens och den yttre splittringens år har skjutit ännu djupare rötter.

II. Det icke-officiella nordiska samarbetet.

Anledning saknas att här gå närmare in på de officiella rådplägingar, delvis utmynnande i regeringsöverenskommelser, vilka ägt rum inom det nordiska samarbetets ram. Däremot synes en granskning av de icke-officiella nordiska förbindelserna vara erforderlig såsom bakgrund för den följande framställningen.

De fackliga och ideella organisationernas nordiska samarbete.

Nutida nordiskt samarbete bygger i stor utsträckning på sammanslutningar av nationella grupper, vilka företräda yrkesmässiga eller andra speciella intressen. Redan i studentskandinavismen och det vetenskapliga samarbetet omkring mitten av 1800-talet framträdde en nordiskt-kollegial organisationstendens. Den första nordiska kongressen, naturforskarmötet i Göteborg, ägde rum år 1839. På 1860—1870-talen började bland annat national-ekonomer, lärare, läkare och jurister hålla nordiska sammankomster, vilka dels hade vetenskaplig karaktär, dels markerade begynnelsen till ett organiserat samarbete mellan det praktiska livets män. Industrialiseringen med dess ekonomiska och sociala följdaföreteelser samt den stigande folkbildningen medförde under senare hälften av 1800-talet uppkomsten av en stor mängd fria organisationer i de nordiska länderna. Eftersom samhällslivet gestaltade sig på i huvudsak samma sätt i olika delar av Norden och de yttre inflytelserna voro likartade, ägde det ena landets organisationer och folkrörelser som regel motsvarigheter i de övriga länderna. Under sådana omständigheter var det naturligt, att föreningar av olika slag sökte anknytning till grannländerna. Mot slutet av 1800-talet anordnades nordiska möten i stigande omfattning av arbetare, tjänstemän, jordbrukare, köpmän, industrimän o. s. v. Även de ideella folkrörelserna knöto nordiska förbindelser. I många fall ledde mötesverksamheten till bildande av nordiska organisationer. Den antydda utvecklingen har även under 1900-talet fortfarit och gjort sig allt starkare gällande. Sin hittillsvarande kulmen nådde den under åren närmast före det andra världskrigets utbrott.

De mål som uppställas för yrkesgruppernas och de ideella organisationernas nordiska samarbete kunna vara bestämda dels av nordiskt-ideella synpunkter, dels av respektive gruppers särskilda intressen. I ena fallet tages gruppens

intressegemenskap till utgångspunkt vid förverkligandet av nordiska mål, i andra fallet söker man begagna de nordiska överensstämmelserna i språk, samhällsliv, tänkesätt o. s. v. såsom medel för främjandet av speciella syften. Den sistnämnda inställningen torde vara den vanligaste. Det moderna nordiska samarbetet brukar med rätta karakteriseras såsom övervägande praktiskt inriktat. Oavsett syftemålen har emellertid detta praktiska samarbete haft en icke ringa betydelse för den nordiska rörelsens utveckling. Upplevelsen av grannländerna såsom något främmande och dock välbekant har till mötes- och kursdeltagare förmedlat en insikt om att Nordens folk höra samman och behöva varandra. Vikten av en ömsesidig kunskap och förståelse, icke begränsad till yrkesintressenas sfärer utan gällande folkens nationella liv i dess helhet, har vunnit erkännande. Det har kommit att framstå såsom naturligt, att de nordiska folken skola lära av varandra och, där så lämpligen kan ske, söka gemensamt lösa aktuella problem. Samhällsgruppernas och folkrörelsernas nordiska förbindelser ha sålunda icke blott medfört en förstärkning av intressegemenskapen inom varje särskild grupp utan även givit den nordiska samförståndstanken spridning inom olika folklager. Mer och mer har denna tanke kommit att utgöra en motivbildande kraft i själva det fackliga samarbetet.

Ju vidsträcktare betydelse de intressen äga vilka utgöra det nordiska förningsbandet inom en bestämd grupp, desto lättare torde det vara för denna grupp att i det nordiska samarbetet jämte de fackliga synpunkterna även anlägga allmänt nordiska. För det offentliga livets män, parlamentariker, ämbetsmän, nationalekonomer, jurister, måste det te sig naturligt att så göra. Då det gäller samarbetet på undervisningens och den offentliga upplysningsverksamhetens områden, äro nordiskt-ideella målsättningar nära nog självfallna. De strävanden som gå ut på ett andligt och kulturellt närmande mellan Nordens folk äga i detta samarbete ett betydelsefullt stöd.

Att giva en fullständig framställning av det nordiska yrkes- och kulturlivets sammanflätning har icke ansetts vara i detta sammanhang behövligt. Den följande översikten är att betrakta såsom en exemplifikation, avsedd att giva ett begrepp om de nordiska förbindelsernas utsträckning, betydelse och former, särdeles på det kulturella området.¹

De stora *centralorganisationerna på arbetsmarknaden* ha upprättat fasta nordiska förbindelser. Sålunda äga de nordiska arbetsgivareföreningarna två permanenta organ, en byrå, vilken är förlagd till Genève, samt ett permanent

¹ Där icke annat utsäges, avser beteckningen »nordisk» samarbete mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige, vilka sammanfattningsvis omtalas såsom »de fyra länderna». Uttrycket »de fem länderna» innebär, att även Island är part i samarbetet. Ehuru de lämnade uppgifterna närmast gälla förhållandena omedelbart före det andra världskriget, användes nutidsform.

En utförligare redogörelse, särskilt för samarbetets innehåll och resultat, lämnas av Aage Houken, *Det nye Norden*, 1940, s. 117—166.

utskott med tre ledamöter från varje land. Nordiska arbetsgivaremöten hållas vanligen vartannat år. Dessutom förekomma direktörmöten, som i viss utsträckning kunnat fortsättas även under kriget. Arbetarrörelsen äger en nordisk samarbetskommitté, i vilken de fem länderna äro företrädda av delegater från såväl Landsorganisationen som det socialdemokratiska partiet. Denna kommitté håller årligen ett ordinarie sammanträde, varjämte förekommer ömsesidig representation vid kongresser. Sekretariatets säte är växelvis förlagt till det land som står som anordnare av påföljande års konferens. Ekonomiskt samarbete sker genom de till respektive landsorganisationer anslutna förbunden, vilka genom permanenta organ självständigt upprätthålla nordiska förbindelser.

På *jordbrukets område* märkes i främsta rummet Nordens bondeorganisationers centralråd, bestående av representanter för de riksomfattande jordbruksorganisationerna i Danmark, Finland, Norge och Sverige. Rådet samlas till överläggningar vid behov.

Inom *handeln* finnas ett flertal nordiska organisationer. Grossisterna äga nordisk anslutning genom De nordiska grossistförbundens centralråd, vilket årligen sammanträder för att behandla gemensamma angelägenheter. Detaljhandlarna samlas vartannat år till en ordinarie kongress, vid vilken varje lands köpmannaorganisation representeras av fyra ledamöter. Vidare kan nämnas tillvaron av en Nordisk samarbetskommitté för handels- och kontorsanställda, genom vars försorg nordiska handelskurser kommit till stånd. De kooperativa centralorganisationerna äga sedan 1918 en gemensam inköpscentral, benämnd Nordisk Andelsförbund. Vartannat år sammanträda deras ledande personer till konferens. Nordiska kooperatörstämmor med stort deltagarantal ha hållits vid ett par tillfällen.

Redareföreningarna i de fyra länderna äro förbundna genom en delegation, som årligen sammanträder. Dessutom förekomma särskilda direktörmöten. Fartygsbefälet äger en nordisk förening, Nordisk fartygsbefälskongress, med ett permanent sekretariat, vilket växelvis är förlagt till de fyra deltagande länderna. Årliga sammankomster av delegerade äga rum.

De nordiska centralbankernas ledande män pläga mötas till årliga konferenser. För sparbankerna existerar ett nordiskt centralorgan, Nordens centrala sparbanksföreningars delegation, med två representanter från vardera av länderna Danmark, Finland, Norge och Sverige. Banktjänstemännen samarbeta genom nordiska bankmannakongresser, vilka hållas vart femte år. Mellan kongresserna förekomma årliga delegerademöten, anordnade alternerande i de fyra länderna. Ombud vid kongresser och delegerademöten väljas av respektive organisationer för varje särskilt fall.

Försäkringsbolagens nordiska samarbete är synnerligen omfattande. Bland annat märkas kongresser och möten, vilka förberedas av ett beredskapsutskott om tolv ledamöter, tre från varje land. Sedan 1924 ha pågått stipendiat-

utbyten för praktiska försäkringsstudier. De fyra ländernas försäkringsföreningar utgiva gemensamt Nordisk försäkringstidskrift.

För befordrande av det nordiska *järnvägsväsendets* utveckling i administrativt och tekniskt hänseende arbetar Nordiska järnvägsmannasällskapet. Styrelsen, som består av fem personer från vart och ett av de fyra anslutna länderna, sammanträder till allmänt möte i regel vart fjärde år. Föreningen utger Nordisk järnbanetidskrift. Järnvägstjänstemännen ha en samorganisation i form av ett representantskap, vilket sammanträder till ordinarie möte vartannat år. Posttjänstemännens organisationer samverka i Nordiska postmannauionen liksom tulltjänstemännens i Nordiska tullmannauionen. Även i dessa fall finnas representantskap såsom centrala beslutande organ.

Då det gäller *turistlivet*, erbjuda sig helt naturligt många uppgifter för nordiskt samarbete. I Nordiska turisttrafikkommittén äro samtliga fem länder representerade med vardera intill tre personer. Kommittén, som utgör ett slags samarbetsutskott för turistverksamhet i de nordiska länderna, har till syfte att främja reselivet i Norden samt söka draga den utländska resandeströmmen dit.

Inom det *politiska livet* och *förvaltningen* spela de nordiska förbindelserna likaledes en roll. Parlamentariker från Nordens fem länder äro sedan 1906 förenade i Nordiska interparlamentariska förbundet, vilket utgör en gren av den år 1889 stiftade Interparlamentariska unionen. Förbundet plägar hålla årliga medlemsmöten. Nordiska administrativa förbundet, bildat 1918, har till uppgift dels att sammanföra ämbets- och tjänstemän i de nordiska länderna för att genom möten, föredrag och överläggningar bringa dem närmare kännedom om administrativa förhållanden i Norden, dels att verka för enhetlighet och reformer inom ländernas administrationer. Varje land har sin lokalstyrelse. Skandinaviska möten, till vilka medlemmarna fritt kunna anmäla sig, hållas vart tredje år. Förbundet utger Nordisk administrativt Tidskrift. Nordens socialvårdstjänstemän bedriva ett intimt samarbete genom studieresor, utbyte av föredragshållare, utsändande av stipendiater m. m. Samarbetet förmedlas bland annat av en permanent nordisk delegatinstitution för fattigvårds- och barnavårdsfunktionärer.

Vetenskapligt samarbete i Norden är ett synnerligen omfattande ämne, som här endast kan flyktigt beröras.

De nordiska *juristmötenas* traditioner gå tillbaka till 1872. I allmänhet hållas dylika möten vart tredje år. Under mellantiderna arbetar en kommitté av delegater från de olika länderna med förberedelser till nästa möte. Ändamålet är att genom förhandlingar mellan de olika ländernas jurister verka för utbildande av ett på sakkunskap grundat och såvitt möjligt sammanstående omdöme angående rätts- och lagstiftningsfrågor av vikt för de nordiska länderna. På senare tid ha hållits nordiska kurser, s. k. juriststämmor, för juris studerande.

I likhet med juristmötena ha de nordiska *nationalekonomiska mötena* brukat anordnas med treårsintervaller. Någon permanent kommitté finnes icke, utan man avtalar från gång till annan tid och plats för nästa möte, varefter det kommer på den inbjudande organisationens lott att i samråd med grannländernas fackorganisationer sörja för uppgörande av program m. m. Detta är ett vanligt förhållande, då det gäller nordiskt vetenskapligt samarbete. Då överläggningarna vid de nationalekonomiska mötena i allmänhet röra näringspolitiska frågor, har det befunnits erforderligt att anordna särskilda nordiska forskarmöten för nationalekonomer liksom även nordiska möten för yngre socialekonomer.

Inom *medicinens* område har den moderna vetenskapliga specialiseringen satt sin prägel på mötesverksamheten. Sålunda kunna nämnas kongresser för kirurger, dermatologer, neurologer, patologer, pediatriker, psykiatriker o. s. v. Ett flertal föreningar av specialister finnas även, såsom Nordisk kirurgisk förening, Nordisk ortopedisk förening, Nordisk neurologisk förening m. fl. Nordisk medicinsk tidskrift, vilken utgives av en för ändamålet bildad förening, utkommer i samtliga skandinaviska länder på samtliga skandinaviska språk.

Då det gäller *humanistisk forskning*, finnas naturligtvis alldeles särskilda förutsättningar för nordisk gemenskap. Historiker, litteraturhistoriker, filologer, folklivsforskare, numismatiker m. fl. ha länge upprätthållit livliga förbindelser med nordiska kolleger, varvid icke minst facktidskrifterna varit av betydelse såsom förmedlande organ. Bland nordiska kongresser med humanistiskt program kunna nämnas historikermötena, vilka pläga anordnas med tre års mellanrum. En Nordisk numismatisk union bildades 1936.

Det nordiska naturforskarmötet 1839 har icke saknat efterföljare i senare tid. Då det gäller *naturvetenskaperna* har emellertid, liksom i fråga om medicinen, den tilltagande specialiseringen medfört, att de allomfattande mötena småningom förlorat i betydelse. Desto viktigare äro istället de fackliga mötena av exempelvis antropologer, geologer, havsforskare, fysiker, kemiker o. s. v. Bland nordiska naturvetenskapliga föreningar märkas Nordisk astronomisk Selskab, som utgiver Nordisk astronomisk Tidsskrift, samt Nordiska föreningen för antropologi. Vad beträffar vissa experimentella specialvetenskaper, äro de nordiska förbindelserna snarast att anse såsom en sida av näringslivets samarbete. En beaktansvärd sammanslutning av denna art är Nordiska jordbruksforskarens förening, vilken vart tredje år avhåller kongresser, alternerande i de olika länderna.

Det fackliga samarbetet på *skolundervisningens* område äger stora naturliga förutsättningar, och dess betydelse för utvecklingen av en nordisk samhörighetskänsla måste skattas mycket högt. De s. k. nordiska skolmötena, vilka togo sin början 1870 och därefter upprepats med i allmänhet fem års mellanrum, ha varit talrikt besökta av lärare och lärarinnor vid alla slags skolor i

de nordiska länderna. Finland har ända från början varit representerat. Problem, som röra särskilda skolformer och undervisningsgrenar, kunna emellertid icke uttömmande behandlas vid allmänna sammankomster med Nordens pedagoger. Också försiggår inom lärarkårerna ett nordiskt samarbete på många olika linjer. Läroverkslärarna ha hittills brukat uppehålla kontakten genom inbjudande av delegerade till de olika riksorganisationernas möten. Folkskollärareföreningarnas centralstyrelser i Danmark, Norge och Sverige samlas vart tredje år, varvid för Sverige deltagar Sveriges allmänna folkskollärarförening. Bland nordiska lärarorganisationer må framhållas Nordens folkskolläraryrkesförbund, omfattande respektive organisationer i Danmark, Norge och Sverige. Förbundets styrelse har bland annat anordnat studiebesök och gemensamma utbildningskurser. Sånglärare, gymnastiklärare, yrkesskollärare och skolkökslärarinnor äro jämväl sammanslutna i nordiska organisationer.

För *biblioteken* har det nordiska samarbetet genom biblioteksmöten, studieresor m. m. varit av stor betydelse. I detta sammanhang må erinras om Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen, vilken utges på privat initiativ.

De sex nordiska författareföreningarna äga ett gemensamt organ i Nordiska författarrådet, bestående av en representant för varje förening. Sammanträde hålles i regel en gång om året. Dessutom anordnas nordiska författarekongresser. Bokförläggarnas representanter ha tidigare med ojämna mellanrum samlats till möten för främjande av gemensamma yrkesintressen. År 1936 bildades på föreningarna Nordens initiativ Nordiska bokförläggarrådet, vilket har tolv medlemmar, tre för varje anslutet land. Under åren före världskriget höllos därefter årliga rådsmöten.

Nordiska pressmöten organiseras av en centralstyrelse, till vilken äro anslutna tidningsvärldens organisationer i alla fem länderna, från svensk sida sålunda Publicistklubben, Svenska tidningsutgivareföreningen och Svenska journalistföreningen. Journalisterna i de fyra länderna samarbeta genom ett Nordiskt journalistsekretariat. Vidare kan nämnas Nordiska tidningsutgivares samarbetsnämnd med sekretariat i Stockholm. Radioledningarna i de nordiska länderna ha i stor utsträckning anordnat gemensamma utsändningar, genomfört utbyte av artister och program etc. Årliga nordiska konferenser ha hållits sedan 1933.

Bland de ideella folkrörelserna må här särskilt nämnas *nykterhetsrörelsen*, vilken är i hög grad nordiskt inriktad. De centrala instanserna äro Nordiska nykterhetskongressernas kommitté, i vilken de fem nordiska länderna samt Estland och Lettland äro representerade av vardera en ledamot, samt Nordiska nykterhetskommittén, bestående av högst 10 ledamöter från vardera Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige. Den förstnämnda kommittén har, såsom framgår av namnet, till uppgift att förbereda de nordiska nykterhetskongresserna, vilka hållas vart tredje år, den sistnämnda är däremot ett organ för nykterhetspolitiskt samarbete. Förutom de nyss omtalade kongres-

serna ha hållits andra nordiska nykterhetsmöten dels med kristlig prägel, dels för särskilda kategorier, såsom motorförare eller studenter. Motorförarna äga en nordisk nykterhetsorganisation, kallad Nordisk union för alkoholfri trafik.

Sedan 1916 finnes en permanent kommitté för det *kyrkliga* samarbetet i Norden. Biskops- och prästmöten ha anordnats, likaså möten av sjömansmissionärer, diakonissor m. fl. Flera frikyrkliga samfund idka även nordiskt samarbete.

Såsom en ideell och samtidigt facklig organisation torde man kunna be-teckna Nordens husmodersförbund, vars ändamål är att utgöra en föreningslänk mellan de nordiska ländernas organisationer för att främja *hemmets intressen* i ekonomiskt, hygieniskt, socialt och etiskt hänseende. Samarbetet sker under sådana former som förbundsstyrelsen vid varje tillfälle anser lämpliga. Styrelsen består av ordförande och två representanter för vart och ett av de fyra till förbundet anslutna länderna.

Rörande *bildnings- och ungdomsorganisationernas* nordiska förbindelser kan exempelvis nämnas, att arbetarrörelsens bildningsförbund i de fyra länderna samarbeta genom ömsesidig representation vid årliga konferenser, genom utbyte av elever vid kurser o. s. v., att representanter för Svenska landsbygdens ungdomsförbund, Venstres Ungdom i Danmark och Norges bondelags ungdomsfylking i mars 1940 bildade en nordisk samorganisation samt att Folkpartiets ungdomsförbund i Sverige brukat hålla nordiska sommarskolor i samband med sina årsmöten.

Nordiskt samarbete berörande universitet och högskolor samt folkhögskolor.

Många verksamhetsgrenar, inom vilka nordiskt samarbete förekommer, ha i den ovanstående exemplifierande uppräknigen förbigåtts, emedan deras medtagande icke ansetts nödvändigt för åstadkommande av en helhetsbild. Vad den akademiska och högre folkliga undervisningen angår, är däremot samarbetet på nämnda områden av sådan betydelse att det kräver en särskild behandling.

Redan under skandinavismens tid formulerades i sina huvuddrag det *nordiska akademiska samarbetets* program.¹ Gång efter annan framfördes vid studentmöten och vetenskapliga kongresser önskemål om upphävande av de nationella skrankorna mellan Nordens universitet, om en fri och livlig förbindelse dem emellan. Man ville möjliggöra för studenterna att uppehålla sig vid grannländernas akademier samt giva vetenskapsmännen tillfälle att under kortare perioder verka utanför hemlandet i egenskap av universitetslärare. De mera radikala reformvännerna fordrade rätt för nordiska veten-

¹ Detaljerade framställningar av det nordiska akademiska samarbetet och dess historia ha lämnats av G. G:son Hafström i Nordisk tidskrift 1935, s. 433—452, 509—530 och 1939, s. 39—55.

skapsmän utan hänsyn till nationalitet att söka och erhålla professur vid vilket som helst av de nordiska universiteten samt såsom ett oundgängligt villkor för skapande av ett gemensamt vetenskapligt liv i Norden ökad likhet i formerna för universitetens verksamhet. Från vissa håll påyrkades t. o. m. ändringar i examensväsendet av så vittgående natur, att de olika universitetens fakultetsexamina skulle betraktas såsom likvärdiga teoretiska prov för inträde i statstjänst inom alla tre rikena.

I förhållande till de sålunda uppställda målen voro de omedelbara resultaten föga betydande. Under 1860-talet gjordes fruktlösa försök att väcka de styrandes intresse för hithörande frågor. Emellertid insamlades på enskild väg medel till såväl gästföreläsningar som resestipendier. Omkring sekelskiftet aktualiserades ånyo samarbetstankarna från 1800-talets mitt. En nordisk universitetskommitté med avdelningar i de tre rikenas universitetsstäder, vilken tillsattes 1896, sökte i olika hänseenden verka för nordisk akademisk gemenskap.

Först under de senaste årtiondena har det akademiska samarbetet, delvis med stöd av föreningarna Norden, vunnit större stadga och en mera mångsidig utveckling. Efter överläggningar vid studentmötet i Reykjavik 1930 bildades en nordisk kommission för akademiskt studieutbyte med representanter för studentkårerna i Danmark, Norge och Sverige, Finlands svenska studentkårsförbund samt de isländska studenterna. Genom kommissionens försorg verkställdes en grundlig utredning, vilken särskilt gällde frågan om allmän nordisk giltighet för akademiska kunskapsprov. Det befanns vara nödvändigt att härvidlag gå fram på de partiella reformernas väg.

Kommissionen tog även initiativ till skapande av permanenta organ för nordiskt akademiskt samarbete. Åren 1935—1936 utsågos i Sverige, Danmark och Finland samt på Island under medverkan av föreningarna Norden särskilda akademiska kommittéer, bestående av rektorerna för samtliga universitet och högskolor samt representanter för studenterna. Vad Norge angår, kunde den alltjämt existerande avdelningen av 1896 års nordiska universitetskommitté åtaga sig att fylla de avsedda funktionerna. Från den följande tiden intill det andra världskrigets utbrott kunna antecknas åtskilliga framsteg för nordiskt akademiskt samarbete, till stor del beroende på de nämnda kommittéernas insatser. På medicinens område har samnordisk giltighet blivit genomförd beträffande viss tjänstgöring och vissa kurser. Dessutom kunna nämnas beviljande av statsanslag dels till gästföreläsningar av nordiska vetenskapsmän, dels för främjande av nordiskt studentutbyte, »skandinavisering» av ett flertal studiestipendier, privata stipendiedonationer m. m.

De gamla önskemålen om mera genomgripande åtgärder för åvägbringande av en nordisk universitetsgemenskap underställdes den svenska riksdagens prövning genom två motioner år 1938 av professorerna Andréén, Myrdal och Ohlin samt chefredaktören Rickard Lindström (I: 130, 132). Sedan den ena

av dessa motioner (nr 132), behandlande frågorna om regelbundet professorsutbyte för längre tid samt om större likformighet i examensordningarna, vunnit riksdagens bifall, uppdrog Kungl. Maj:t åt universitetskanslersämbetet att verkställa utredning av olika frågor rörande ett livligare samarbete i vetenskaplig undervisning och forskning mellan Nordens universitet och högskolor. Enligt vad de sakkunniga erfarit, har vidare den nordiska akademiska kommittén i Sverige gått i författning om uppgörande av ett beredskapsprogram, avsett att sättas i verket efter krigets slut.

De sakkunniga övergå härefter till frågan om *folkhögskolornas nordiska gärning*.¹

Någon redogörelse för folkhögskolans tillkomst och utveckling i de olika länderna kan naturligtvis icke givas i detta sammanhang. Emellertid må erinras om vissa grundläggande fakta. De första folkhögskolorna upprättades i Danmark vid 1800-talets mitt. Såsom deras skapare betraktas med rätta N. F. S. Grundtvig. Visserligen motsvarade de ingalunda dennes planer på en stor dansk medborgarskola, men de voro uppbyggda i nära anslutning till Grundtvigs skoltankar, och deras andliga liv hade fått sin prägel av hans kyrkliga, nationella och nordiska idéer.

Det visade sig, att Grundtvig i sina folkhögskoleskrifter hade anslagit strängar, som vibrerade inom alla de nordiska folken. Runt om i Norden vann folkhögskoletanken insteg under senare hälften av 1800-talet. De nya skolorna hade sin grund i varje särskilt lands förutsättningar och behov, men deras praktiska ändamål liksom deras arbetsmetoder voro väsentligen likartade. De vände sig i främsta rummet till landsbygdens ungdom, de ville skänka medborgerlig bildning, väcka intresse för självstudier, utveckla omdömesförmågan, stärka karaktären. Examina voro bannlysta, och undervisningen hade genomgående en tvångsfri karaktär. Dessa överensstämmelser skapade en känsla av samhörighet mellan rörelsens anhängare i hela Norden. Även folkhögskolornas nationella prägel blev på sätt och vis ett föreningsband dem emellan. Då man vände blickarna mot det egna folkets kultur och historia, riktades uppmärksamheten i och med detsamma på de nordiska värden som utgjorde en så väsentlig beståndsdel av varje folks traditioner och grundläggande egenskaper. Till en början gällde de nordiska intressena i främsta rummet forntidens minnen, men efterhand kom studiet av grannländernas aktuella förhållanden, deras språk, diktning och samhällsliv att intaga en framträdande plats vid åtskilliga skolor, särskilt i Danmark och Sverige. Ett fruktbringande nordiskt samarbete utvecklade sig mellan folkhögskolornas lärare. Från Norge, Sverige och Finland företogs många studieresor till de danska folkhögskolorna, särskilt Askov, som av Ludvig Schröder fördes fram till en i viss mån ledande ställning. Besöken återgäldades från dansk sida, och även mellan de övriga

¹ Se härom K. Hedlund, *Folkhögskolans nordiska sammanhang*, Svensk folkhögskola under 75 år. En minneskrift, 1943, s. 7—35.

länderna, särskilt Sverige och Finland, förekom ett visst utbyte. Allmänna nordiska möten för folkhögskollärare anordnades, det första 1883.

Under senare hälften av 1930-talet, då den nordiska rörelsens målsättning vidgades och dess underlag inom folkopinionen förstärktes, framträdde folkhögskolornas nordiska inriktning starkare än förut. Utväxling av lärare mellan folkhögskolor i skilda länder hade tidigare förekommit vid något enstaka tillfälle, likaså hade i undantagsfall elever besökt skolor i grannländerna. Nu erhöi utbytet av såväl lärare som elever en ökad omfattning. Elevutbytet främjades genom offentligt understöd. På initiativ av föreningen Norden i Sverige öppnades möjligheter för svenska ungdomar, som ville studera vid folkhögskolor i de nordiska grannländerna, att för detta ändamål erhålla statsstipendier enligt samma grunder som gällde för studier i hemlandet.¹ Motsvarande åtgärder vidtogos från de övriga nordiska ländernas sida. På många håll ökades det nordiska stoffet i de ordinarie kurserna, varjämte korta nordiska kurser och studiemöten anordnades.

Det torde kunna påstås, att folkhögskolorna mer än de flesta andra skolor blivit bärare av nordiska strävanden. Under tider, då den nordiska rörelsen i övrigt varit på väg att förlora sig i detaljer, ha folkhögskolorna hållit fast vid idén om Nordens andliga och kulturella samhörighet. I förmedlandet av denna idé till folklager, vilka tidigare stått främmande för densamma, ligger en utomordentligt viktig nordisk insats.

Föreningarna Norden.

Såsom tidigare framhållits, har nordiskt samarbete i senare tid till stor del antagit föreningsmässiga eller därmed likartade former. Medborgare från de olika länderna ha funnit varandra i tecknet av gemensamma specialintressen, vare sig yrkesbetonade eller ideella. Ehuru denna utveckling lett till ett betydelsefullt närmande mellan de nordiska folken, har det icke kunnat undvikas, att målsättningens begränsning, bristen på helhetssyn, satt sin prägel på verksamheten. Ju tätare trådarna spunnits i nätet av officiella, fackliga, ideella och kulturella förbindelser, desto starkare har man därför erfarit behovet av

¹ Med stöd av beslut vid 1936 års riksdag föreskrevs i ett kungl. brev den 15 juni 1936, att ett belopp av högst 1 000 kronor av anslaget till stipendier åt elever vid folkhögskolor finge utgå åt svenska elever vid danska folkhögskolor. Följande år gjordes samma medgivande beträffande svenska elever vid norska folkhögskolor. År 1938 ändrades bestämmelserna därhän, att stipendier av ifrågasvarande anslag finge utgå till sammanlagt högst 15 svenska elever vid folkhögskolorna i Danmark, Finland och Norge. Upprepade framställningar från föreningen Norden lågo till grund för beslutet.

De givna reglerna förblevo gällande, till dess Kungl. Maj:t, sedan världskriget vållat avbrott i de normala förbindelserna mellan Nordens länder, förklarade sig framdeles vilja på framställning av skolöverstyrelsen meddela beslut i varje särskilt fall om tilldelande av stipendier till svenska elever vid folkhögskolorna i Danmark, Finland och Norge (kungl. brev 26 april 1940). Med anledning av en motion i andra kammaren vid 1943 års riksdag (nr 20) av herr Orgård m. fl. beslöt riksdagen, medgiva (skrivelse nr 8, s. 38), att stipendier efter grunder, som Kungl. Maj:t skulle äga bestämma, och efter Kungl. Maj:ts prövning i varje särskilt fall finge utgå även till elever från våra nordiska grannländer för genomgång av kurs vid svenska folkhögskolor.

att äga ett förmedlande organ med uppgift att verka för en allmänna och mera djupgående nordisk gemenskap. Mot bakgrunden av antydda förhållanden torde man böra betrakta tillkomsten av de fem föreningarna Norden åren 1919—1924.

Enligt en av intresserade personer i Danmark, Norge och Sverige år 1919 utfärdad programförklaring, sedermera intagen i föreningarnas stadgar, skulle föreningarna ha till uppgift »att fördjupa samhörighetskänslan de nordiska folken emellan, vidga deras kulturella och ekonomiska förbindelser och befordra samarbetet mellan dem». I huvudsak har föreningarnas verksamhet bestått i spridandet av upplysning dels om de särskilda ländernas förhållanden och om Norden i dess helhet, dels om det nordiska samarbetet och möjligheterna till dess utvidgning. Vidare ha de i många fall tagit initiativ till nordisk samverkan eller givit stöd åt samarbete, som bedrivits av andra organisationer.

Det torde vara skäl att något dröja vid föreningarnas nordiska studiekurser. Anordnandet av dylika kurser har delvis ingått såsom ett led i fackliga eller ideella organisationers nordiska samarbete. Väsentligen är emellertid den nordiska kursverksamheten en skapelse av föreningarna Norden, som vid dess handhavande samarbeta med olika organisationer. Kursernas upplysnings-syfte är dels fackligt, dels allmänt nordiskt. Deltagandet plägar vara begränsat till en yrkesbestämd kategori, varvid programmets uppläggning betingas av intresseriktningen inom den grupp från vilken man söker anslutning. Bland de kurser i egentlig mening som hållits av föreningarna Norden märkas sådana för studenter, lärare, journalister, bokhandelsmedhjälpare, arbetare, lantbrukare, ingenjörer, bank- och affärsmän. Lärarkurserna ha varit anordnade dels som allmänna kurser, till vilka lärare i olika ämnen och från skolor av skilda slag inbjudits, dels som specialkurser för exempelvis geografilärare, historielärare, modersmåls lärare etc. Likaså har det förekommit såväl allmänna som speciella studentkurser. En utredning om föreningarna Nordens kurser och möten 1929—1938, som verkställdes inom föreningarna, innehåller bland annat vissa uppgifter om tillströmningen till de olika kurserna. Härav framgår, att handels- och bankkurser, journalistkurser, bokhandelsmedhjälparkurser, arbetarkurser och lantbrukskurser i allmänhet haft en både fulltalig och på de olika länderna jämnt fördelad anslutning. Av de nämnda kurserna ha handels- och bankkurserna samt journalistkurserna hållits årligen, medan de tre övriga slagen av kurser förekommit med två à tre års mellanrum. Mera ojämn har tillströmningen och fördelningen på de olika länderna stundom varit vid lärarkurserna, studentkurserna och ingenjörsmötena.

Stort arbete har nedlagts på att genom skolornas förmedling sprida kunskap om Norden samt väcka ungdomens känslor för nordiska värden. De nyss omtalade lärarkurserna ävensom andra möten av lärare och ungdomsledare ha tjänat detta syfte. Ytterligare må framhållas åtgärder för lärarut-

byte mellan skolorna i de olika länderna, insatser för att reformera läroböckerna, särskilt de historiska, med hänsyn till deras nordiska innehåll, tillhandahållande av nordisk litteratur och undervisningsmateriel, anordnande av nordiska skolungdomsmöten m. m. För den högre undervisningen i nordiska språk ha genom de danska och svenska föreningarnas försorg lektorat inrättats i respektive länder.

Betydelsefulla resultat av föreningarnas arbete ha kunnat konstateras på radions, pressens och turisttrafikens områden samt i avseende på de ekonomiska förbindelserna. Sålunda tillkommo på föreningarnas initiativ år 1934 särskilda regeringsdelegationer med uppgift att verka för det nordiska ekonomiska samarbetet.

Ävenledes bör nämnas, att föreningarna bedrivit en omfattande publikationsverksamhet och därigenom medverkat till att ständigt hålla de nordiska frågorna aktuella i den offentliga debatten. De stora manifestationerna, såsom nordiska veckor, nordiska dagar, nordiska utställningar m. m., ha tilldragit sig allmän uppmärksamhet.

Så länge de yttre förhållandena medgävo, ägde årliga möten rum mellan delegerade för de olika föreningarnas styrelser, varvid överenskommelser träffades rörande arbetets uppläggning. Då krigshändelserna under de senaste åren omöjliggjort dylika möten, ha föreningarna nödgats att arbeta var för sig. Med undantag för den norska föreningen, vars arbete tills vidare måst inställas, har verksamheten i större eller mindre utsträckning fortfarit, varvid man inriktat sig på att förbereda ett återupptagande i vidgad omfattning av det nordiska samarbetet efter kriget.

I Sverige, där samkänslan med de hårt drabbade broderfolken och insikten om det ansvar som medföljer landets relativt gynnade ställning skapat ökad resonans för nordisk förkunnelse, har föreningen Norden väsentligt utökat sitt arbetsprogram. Genom en år 1943 avslutad revision av föreningens stadgar har verksamhetens begränsning till de kulturella och ekonomiska områdena upphävts. Stadgarnas första paragraf äger numera följande lydelse: »Norden, svensk förening för nordiskt samarbete, har till ändamål att på alla områden stärka och utveckla de nordiska folkens samverkan inåt och utåt». Åtgärder ha jämväl vidtagits för att effektivisera föreningens arbete och vinna ökad anslutning. Med stöd av nya stadgebestämmelser ha större fackliga och ideella riksorganisationer ingått i föreningen såsom samverkande medlemmar.¹ Lokalavdelningarnas möjligheter att driva en självständig propaganda och upplysningsverksamhet ha förbättrats. För att öka den

¹ Dessa organisationer äro: Arbetarnas bildningsförbund, Folkpartiets ungdomsförbund, Förbundet av Sveriges K. F. U. K., Godtemplarorden, Handelsnäringsorganisation, Hantverkarnas ungdomsrörelse, Jordbrukarungdomens förbund, K. F. U. K:s scoutförbund, K. F. U. M:s riksförbund, K. F. U. M:s scoutförbund, Kooperativa förbundet, Landsorganisationen, N. T. O:s ungdomsförbund, S. S. U. H., Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska frisksportförbundet, Svenska landsbygdens ungdomsförbund, Svenska ungdomsringen för bygdekultur, Sveriges allmänna folkskollärare-

individuella medlemsanslutningen och stärka föreningens nät av lokala förankringar ha broschyrer utgivits om föreningens verksamhet, varjämte dess ordförande avlagt personliga besök på många orter.

Då den direkta kontakten mellan de nordiska folken till stor del är avskuren, har det tätt sig angelägnare än vanligt att uppehålla de andliga förbindelserna. Föreningen Norden har därför sökt främja intresset för grannländernas kultur, bland annat genom att uppmana till studium av dansk och norsk litteratur på originalspråken. Nordiska ungdomsledarkurser ha anordnats. Skolverksamheten, vars former stadgades genom införandet av skolornas kollektivmedlemskap redan på 1920-talet, har ytterligare intensifierats. En framställning har riktats till Kungl. Maj:t angående reguljär undervisning i folkskolorna i danska och norska språken. I en planerad broschyrserie ha flera häften utkommit. Dessutom har påbörjats utgivandet av en månadsskrift »Nordens Tidning». Föreläsningsverksamheten har givits ökad omfattning. Man har arbetat dels med resetalare, vilka kunnat erhållas även från grannländerna, dels med lokala föredragshållare.

Under 1942 har föreningen vidtagit åtgärder i syfte att söka åstadkomma en beredskap för att skapa en närmare samverkan efter freden mellan de nordiska länderna på det ekonomiska och praktiska livets områden samt i fråga om gemensam nordisk lagstiftning. Sakkunniga på detta område äro på styrelsens uppdrag sysselsatta med förberedande undersökningar och utredning.

Bland föreningens hjälpinsatser bör nämnas igångsättandet hösten 1939 av den första Finlandsinsamlingen. Sedan insamlingsverksamhet påbörjats även till förmån för Norge, organiserades under ledning av föreningens ordförande Samarbetskommittén för det nordiska hjälparbetet, vilken skulle ha till syfte att skapa samverkan mellan olika hjälporganisationer och att fördela uppgifterna dem emellan. För egen del påtog sig föreningen Norden vissa uppgifter, som icke ansågos böra tillkomma annan organisation, nämligen att utöva kulturell och social verksamhet till förmån för norska flyktingar i Sverige. Nyligen har tillkommit en organisation för dansk flyktinghjälp.

Bortsett från de samverkande medlemmarna, som äro direkt anslutna till riksorganisationen, består föreningen av lokalavdelningar, sammanslutna till större kretsar. Ledningen av föreningens verksamhet i det hela utövas av en centralstyrelse, vilken till sitt förfogande har ett kansli med en verkställande direktör såsom chef. Styrelsen tillsättes av föreningens fullmäktige, vilka äro utsedda dels av kretsstyrelserna, dels av de samverkande medlemmarna. Centralstyrelsen äger att bland sina ledamöter och suppleanter utse ett ar-

förening, Sveriges flickors scoutförbund, Sveriges förenade studentkårer, Sveriges godtemplares ungdomsförbund, Sveriges hantverksorganisation, Sveriges husmodersföreningars riksförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund, Sveriges läroverkslärares riksförbund, Sveriges scoutförbund, Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund, Ungsvenskarnas riksförbund, Vita bandets ungdomsförbund.

betsutskott, ävensom att fördela arbetet på nämnder för olika uppgifter, varvid ordförande utses av styrelsen bland dess ledamöter eller suppleanter. De särskilda nämnderna äro numera sju till antalet: nämnden för föreläsningar, kurser, studieverksamhet m. m., nämnden för publikationer, nordisk litteratur, språkfrågor m. m., nämnden för propaganda, medlemsvärvning, kretsarnas arbete m. m., ekonominämnden, nämnden för nordiskt hjälparbete, skolnämnden och ungdomsnämnden. Därjämte finnes en permanent historisk facknämnd.

Den föregående framställningen har icke berört de åtgärder och förslag som avsett grundande av en central nordisk bildningsinstitution. I diskussionen rörande detta ämne äro impulser, härstammande från universitetslivet, folkhögskolorna och föreningarna Nordens verksamhet till den grad sammanblandade, att någon fullständig boskillnad icke kan åstadkommas. Av denna orsak har det ansetts nödvändigt att lämna särskild redogörelse för debatten om ett nordiskt kulturcentrum.

III. Olika förslag om anordnande av ett nordiskt kulturcentrum.

Vid den tid, då skandinavismen började utvecklas till en rörelse med politiskt program, hade det nordiska kultursamarbetet ännu en ganska blygsam omfattning. Åtskilliga historiskt betingade förbindelser existerade mellan Danmark och Norge, respektive Sverige och Finland, men de svensk-danska för att icke tala om de svensk-norska kontakterna på vetenskapens, konstens och litteraturens områden voro alltjämt oregelbundna och i det hela föga betydande. Mot bakgrunden av dessa förhållanden framträder klart den djärva originaliteten i *N. F. S. Grundtvigs nordiska universitetsplan*.

Idén om upprättande av ett centraluniversitet, gemensamt för Danmark, Norge och Sverige, utvecklades första gången i Grundtvigs skrift »Om Nordens videnskabelige Forening» (Brage og Idun 1839). Trots att samtiden visade ringa förståelse för tanken, återvände Grundtvig gång efter annan till densamma. Orsaken låg i hans orubbliga tro på Nordens andliga enhet och därav härledda övertygelse om vikten av kulturell samverkan, särskilt i vetenskapligt hänseende, mellan de nordiska folken. Så länge den andliga enheten av yttre omständigheter hindrades från att göra sig gällande, saknade Norden fullt utlopp för sin kulturskapande förmåga, men om universitetslivets nationella begränsning upphävdes, skulle folken vakna till medvetande om sin nordiska uppgift, deras bundna krafter skulle frigöras och Nordens andliga inflytande erhålla en förut oanad räckvidd.

Den exakta innebörden av Grundtvigs plan är icke lätt att fastställa. Tolkningssvårigheterna sammanhånga med den för honom typiska föreningen av kristen livsåskådning och nordiska idéer. Grundtvig betraktade med kritiska blickar 1800-talets europeiska kultur, vilken, såsom han menade, hade stelnat i ofruktbar bokstavsträldom och grov materialism. Den enda räddningen ansåg han ligga i en från Norden utgående förnyelse av kristendomens anda. Medan den moderna kulturen i stor utsträckning vilade på en vetenskap, som ville reducera det andliga livet till en funktion av det fysiska, skulle de nordiska folken grundlägga en vetenskap, präglad av kristen livssyn. Den bibliska uppfattningen om människans dubbla härkomst från ändlighetens värld och evighetens, en åskådning, vilken Grundtvig fann bekräftad i människolivet och historien, borde komma till sin rätt i det vetenskapliga tänkandet. Vad Grundtvig ville skapa var sålunda ett väldigt forskningsinstitut, där Nordens vetenskapsmän gemensamt skulle söka en förklaring av det

mänskliga »i dets gaadefulde Dybde og herlige Mangfoldighed». De existerande universiteten skulle nedläggas och ersättas med seminarier i varje särskilt land för utbildning av ämbetsmän, läkare, advokater o. s. v. Vid det nordiska universitetet skulle ingen utbildning för praktiska yrken äga rum, men en elit av ungdom skulle där få en vetenskaplig fostran.¹

I såväl principiellt som praktiskt hänseende är steget långt från Grundtvigs tankar till den moderna diskussionen om ett nordiskt kulturcentrum. Denna rymmer huvudsakligen tre inslag: *den nordiska universitetstanken*,² *den nordiska folkhögskoletanken* och *idén om en nordisk mötesplats*. Sistnämnda idé, vilken utgår från det moderna folkliga samarbetet i Norden, torde ha varit Grundtvig helt och hållet främmande. Att taga dennes planer till intäkt för yrkanden på ett nordiskt universitet i vår tids mening kan näppeligen vara befogat. Av större intresse är frågan, huruvida Grundtvig, såsom mången föreställer sig, velat upprätta en samnordisk folkhögskola. Denna fråga måste besvaras nekande. Visserligen utgöra hos Grundtvig universitetsplanen och folkhögskoletankarna en systematisk enhet, men någon sammanblandning dem emellan förekommer aldrig. Grundtvig upprätthöll en bestämd distinktion mellan nordisk-vetenskaplig och nationell-medborgerlig bildning. Liksom universitetet i Göteborg skulle förkroppsliga Nordens andliga enhet, borde dess nationella, historiskt framvuxna mångfald komma till uttryck i folkhögskolan, vars undervisning främst skulle röra konung, folk, modersmål och fädernesland.³ Skapandet av en folkhögskola med nordiska undervisningsämnen och avsedd för nordbor av olika nationaliteter står sålunda knappast i överensstämmelse med Grundtvigs principer.

Emellertid plägar Grundtvig i den berörda diskussionen åberopas såsom hemulsman för olikartade förslag. Bland dem som stödjä sig på hans auktoritet torde många sakna kännedom om hans egentliga syften. Andra anse förslagets utformning och motivering vara av underordnad betydelse i jämförelse med själva idén om en nordisk bildningsinstitution. Historiskt sett saknas icke fog för denna uppfattning. Eftersom Grundtvig är idéns upphovsman och genom sin förkunnelse har bidragit till att värva anhängare för densamma, kunna alla dess uppenbarelseformer sättas i en viss relation till den

¹ Ang. tolkningen av Grundtvigs nordiska universitetsidé, se bland annat H. Kjær i Grundtvig, Norden og Gøteborg, red. av C. P. O. Christiansen och H. Kjær, 1942, s. 27—37, 123—137.

² Vid 1943 års riksdag aktualiserades denna tanke genom motion nr 1 i första kammaren av herr Fredrik Ström, vilken begärde, att frågan om upprättande i Göteborg eller dess närhet av ett nordiskt universitet skulle göras till föremål för utredning. Med erinran att Kungl. Maj:t redan utsett sakkunniga för att utreda och avge förslag rörande upprättande av ett svensknordiskt institut och därmed sammanhängande frågor, förklarade utskottet, att motionärens huvudsyfte bäst torde tillgodoses genom vad som kunde framkomma på grund av de sålunda vidtagna åtgärderna, medan tanken på upprättande av ett nordiskt universitet härvidlag icke hade samma bärkraft (FK:s första tillf. utskotts utl. nr 3). I enlighet med utskottets yrkande avsåg första kammaren motionen (prot. nr 11).

³ Det danske Fiir-Kløver, Haandbog i N. F. S. Grundtvigs Skrifter, Udv. ved E. J. Borup og Fr. Schrøder, I, s. 16—45.

grundtvigska planen. Att denna alltjämt äger en ideell betydelse, särskilt för de danska folkhögskolornas del, skall närmare visas i det följande.

Det starka medvetande om värdet av nordisk samhörighet som i allmänhet kännetecknat folkhögskolans män har kommit skapandet av *en nordisk folkhögskola* att för dem te sig såsom en närliggande uppgift. När tanken först framkom, torde vara svårt att avgöra. Visst är, att den länge har diskuterats i folkhögskolekretsarna. Det var emellertid först under 1930-talet i samband med den intensifierade nordiska verksamhet från folkhögskolornas sida varom förut talats, som den berörda frågan ställdes på dagordningen.¹

Mest betydande både med hänsyn till omfattning och uppslagsrikedom var folkhögskolornas nordiska aktivitet i Danmark. Vid Grundtvigs Højskole i Frederiksborg (Hillerød) infördes år 1934 av dess föreståndare cand. mag. C. P. O. Christiansen en särskild nordisk linje, omfattande Nordens geografi, språk, litteratur och historia. Elever och biträdande lärare från Finland, Island, Norge och Sverige ha intill år 1941 deltagit i de nordiska kurserna vid nämnda folkhögskola. Undervisningen har bland annat haft till ändamål att göra eleverna skickade till aktiv medverkan i ungdomsorganisationernas nordiska arbete. Rektor Christiansens initiativ är ett uttryck för hans principiella åskådning, enligt vilken undervisningsväsendet i de nordiska länderna bör reformeras, så att Nordens språkliga och kulturella gemenskap starkare framhäves.² Först och främst är det hans önskan, att folkhögskolornas undervisning så långt möjligt skall omläggas i nordisk riktning. Nordiska kurser av samma typ som de vid Frederiksborg Højskole böra således komma till stånd vid folkhögskolorna runtom i Norden. Därmed vill Christiansen ingalunda utesluta men tvärtom bana väg för tanken på en centralinstitution för nordisk folkbildning. Genom en förstärkning av det nordiska inslaget i folkhögskolornas verksamhet skola dessa göras mera skickade att tjäna såsom förskolor till en tänkt fællesnordisk Højskole, om vars organisation och verksamhet Christiansen vid flera tillfällen uttalat sig.³

¹ Under delvis andra förutsättningar än de nu berörda grundades *Nordiska folkhögskolan i Genève*, vilken trädde i verksamhet redan år 1931. Dess syfte var att på danska, norska och svenska språken meddela ungdom från de nordiska länderna undervisning i viktiga internationella frågor. Emellertid studerades även nordiska ämnen, särskilt nordisk historia, nordisk litteraturhistoria och nordisk näringsgeografi. Eleverna kommo från Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt i något fall från Estland. Undervisningen ombesörjdes av nordiska folkhögskolelärare, varjämte tjänstemän vid Nationernas Förbund och andra internationella institutioner i Genève, i allmänhet nordbor, föreläste över aktuella mellanfolkliga problem. I samband med kurserna, vilka omfattade en tid av intill tre månader, företogs längre eller kortare resor. Från och med 1936 brukade man förlägga de två eller tre första veckorna av varje kurs till en folkhögskola i Norden. Efter krigsutbrottet 1939 upphörde tills vidare verksamheten, men den år 1929 bildade Föreningen Nordiska folkhögskolan i Genève äger alltjämt bestånd.

² C. P. O. Christiansen, *Den nynordiske Undervisningsreform*, *Tidskrift för svenska folkhögskolan* 1942, s. 1—17.

³ C. P. O. Christiansen, *Den nordiske Fornylse af den danske Folkehøjskole*, *Højskolebladet* 1937, s. 161—165; artiklar av samme författare i *Tidskrift för svenska folkhögskolan: Den fællesnordiske Højskole i Gøteborg*, 1938, s. 159—169; *Højskolen i Gøteborg i Fortid og Fremtid*, 1941, s. 273—289; *Den nynordiske Undervisningsreform*, 1942, s. 1—17; *Gøteborgstanken tager fastere Form*, 1943, s. 1—10.

Ett initiativ av stor betydelse togs år 1938 av den danske undervisningsministern Jørgen Jørgensen, som vid ett nordiskt ministermöte i december nämnda år framkastade tanken på inrättande av *en nordisk lärarhögskola*. Detta uppslag hänsköts sedermera till en dansk regeringskommitté för närmare utredning. Under medverkan av rektorerna J. Th. Arnfred och C. P. O. Christiansen såsom representanter för folkhögskolorna utarbetades ett detaljerat förslag, vilket förelåg färdigt våren 1940. Ehuru dess fortsatta handläggning till följd av ockupationen har fått anstå, är det huvudsakliga innehållet känt genom ett referat, som med vederbörligt tillstånd offentliggjorts.¹ Den planerade institutionen, vars namn skulle vara Nordens Højskole, borde ha till uppgift att bedriva nordisk undervisning, särskilt avsedd för dem som genom beivrande av folkhögskolor eller på annat sätt gjort sig skickade till en ledande ställning inom ungdomsarbetet, ävensom lärare, journalister m. fl. Det restes icke anspråk på att Grundtvigs idéer skulle behärska verksamheten. Man ville »aabne Elevernes Øjne for saavel Enheden som Mangfoldigheden i Nordens Kultur og Samfundsliv og derigennem for de fællesnordiske Synspunkter og Værdier». Undervisningen skulle vara icke-akademisk, fastän liggande på en högre kunskapsmässig nivå än folkhögskolornas. Förelägningsplatsen måste bestämmas genom underhandlingar mellan de nordiska länderna, men från dansk sida vore man villig gå med på att skolan skulle ligga i Sverige. Beträffande den ekonomiska och administrativa ledningen samt rätten att meddela undervisning borde varje land erhålla exakt samma befogenheter. Kostnaderna skulle utskiftas mellan de deltagande länderna enligt ett visst relationstal, som även borde vara normgivande för elevplatsernas fördelning. Olika organisationer för folklig bildningsverksamhet tänktes deltaga, såväl då det gällde att tillsätta lärare som även vid urvalet av elever.

Den danska folkhögskolerörelsen betraktar emellertid icke det refererade programmet såsom helt idealiskt. De två framstående folkhögskolemän som deltagit i dess utarbetande äro själva kritiskt inställda.² Invändningarna gälla å ena sidan det statliga inflytandet på institutionens ledning, å andra sidan uppgivandet av kraven på en speciell livsåskådningsprägel. Helst vilja de danska folkhögskolemännen tänka sig ett nordiskt Askov, grundat av Nordens folkhögskolor i förening utan medverkan av regeringarna eller de stora folkrörelserna. I spetsen för skolan borde ställas en folkhögskolerektor, som enligt den danska folkhögskolans principer skulle äga att fritt välja sina medarbetare samt att bestämma skolans inre linjer och undervisningens ordnande.³ Dessa tankar och önskemål äro utan tvivel inspirerade av Grundtvigs nordiska universitetsidé, vilken såsom ett uttryck för hans livsuppfattning,

¹ J. Th. Arnfred i Grundtvig, Norden og Gøteborg, s. 210—214.

² C. P. O. Christiansen, Gøteborgstanken tager fastere Form, Tidskrift för svenska folkhögskolan 1943, s. 6 f.

³ H. Kjær, Højskolen i Gøteborg, Nordiske Kroniker nr 4, 1942, s. 38 ff.; C. P. O. Christiansen i Grundtvig, Norden og Gøteborg, s. 199 f.

för den ideella målsättning på vilken hela hans uppfostringsprogram ytterst vilar utövat ett starkt inflytande på den danska folkhögskolans män. Då man insett den stora universitetsplanens ogenomförbarhet, har tanken att skapa en överbyggnad på de nordiska folkhögskolorna, *en sammordisk ledar- och lärarhögskola i Grundtvigs anda*, legat nära till hands.

Från svensk sida har idén om en nordisk folkhögskola tidigast förfäktats av rektor B. Hegardt, Gamleby. Under åberopande av de grundtvigska idéerna föreslog denne i början av år 1937, att *en nordisk folkakademi* skulle anläggas på någon plats i Bohuslän med skandinaviskt-historiska traditioner. Verksamheten skulle omfatta dels en vinterkurs, öppen för elever från alla de nordiska länderna, dels under sommarmånaderna mottagande av fristående nordiska kurser och kongresser. Vidare skulle inrättas ett studiehem, avsett för unga författare, vetenskapsmän m. fl.¹ På senare tid har rektor Hegardt med vidhållande av dessa allmänna riktlinjer ytterligare utvecklat sin tankegång. Sålunda har han understrukit, att det nordiska folkinstitutet, vilken benämning nu alternativt kommer till användning, förutom sitt kulturellt nordiska syfte även måste äga en för de skandinaviska länderna gemensam pedagogisk uppgift av mer praktisk art. Undervisningen borde fördelas på tre årskurser, av vilka de båda högre skulle vara delade på en allmänbildande och en social linje. Härigenom skulle institutet kunna utbilda tidningsmän, sociala funktionärer av olika slag, fackföreningsmän, kooperatörer, folkbildningskonsulenter m. fl. Blivande folkhögskollärare, präster m. fl. kunde vid institutet komplettera sin akademiska utbildning.²

Det må i detta sammanhang erinras om att man inom Göteborgs högskola och denna närstående kretsar länge arbetat med tanken att i Göteborg skapa ett centralt institut för teoretisk utbildning av unga nordiska tidningsmän.³ Den svenska föreningen Norden har visat sitt intresse för denna fråga genom att tillsätta en kommitté, vilken utarbetat förslag rörande *en nordisk journalhögskola*.

Utmärkande för den svenska diskussionen om ett nordiskt kulturcentrum har varit framhävandet av det tänkta institutets praktiska arbetsuppgifter. Man har strävat efter att infoga dess verksamhet såsom ett organiskt led i det moderna nordiska samarbetet. Denna strävan, som kommit till uttryck jämväl i de ovan refererade förslagen, har isynnerhet satt sin prägel på det

¹ Artiklar i Göteborgsposten 21 januari, 18 och 30 mars 1937, rubricerade En nordisk folkakademi, Grundtvig och Nordisk folkakademi i Göteborg, En nutida dansk röst om en nordisk folkakademi i Göteborg. Grundtanken i dessa artiklar hade rektor Hegardt enligt uppgift framlagt redan år 1931 vid en diskussion på Viskadalens folkhögskola.

² En nordisk folkakademi, Tiden 1942, s. 476—482; Ett nordiskt folkinstitut, Mellanfolkligt samarbete 1942, s. 161—169; Den nordiska folkhögskolan, Tidskrift för svenska folkhögskolan 1943, s. 1—5. Ang. en av rektor Hegardt inledd diskussion över det ifrågavarande ämnet vid folkhögskolemötet i Vendelsberg 1942, se Tidskrift för svenska folkhögskolan 1942, s. 253 f.

³ Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 27 oktober 1936. Jfr Aage Houken, Det nye Norden, s. 143.

mest uppmärksammade svenska initiativet, nämligen föreningen Nordens s. k. vadstenaförslag från år 1938.

Ursprunget till detsamma är att söka i den svenska föreningen Nordens behov av *en central mötesplats*, till vilken kurser, konferenser o. s. v. kunde förläggas.¹ I samband med de undersökningar som från mitten av 1930-talet verkställdes angående möjligheten att för berörda ändamål förvärva någon svensk historisk byggnad framkommo önskemål om en utvidgning av den tänkta institutionens program i olika hänseenden. På framställning av styrelsens ordförande erhöll föreningen år 1938 en friskostig penninggåva av Wenner-Grenska samfundet för anskaffande och iordningställande av någon lämplig byggnad. Då det emellertid visade sig omöjligt att på detta sätt åvägabringa ett nordiskt kulturinstitut i egentlig mening, ingick föreningens styrelse på hösten 1938, någon tid innan den danske undervisningsministern Jørgensen framlade sitt ovannämnda förslag om en nordisk folkhögskola, till Kungl. Maj:t med anhållan att frågan om upprättande av *en central institution i Sverige för nordisk verksamhet* måtte göras till föremål för utredning. I skrivelsen framhölls bland annat, att Vadstena ägde alla förutsättningar att kunna bli en svensk centralpunkt för nordiskt samarbete och nordiskt folkbildningsarbete. Beträffande olika möjligheter för planens förverkligande hade inom föreningens styrelse diskussionsvis framförts vissa förslag, bland annat avseende en nordisk akademi med examination begränsad till några av de ämnen som vore av största vikt för blivande lärare och journalister m. fl. Det hade även ansetts, att en nordisk folkhögskola skulle kunna naturligt anslutas till den berörda akademien. Denna borde på detta sätt jämväl förverkliga tanken på ett nordiskt folkuniversitet, i vilket de folkhögskolans elever som befundes därtill lämpade finge tillfälle att utan avläggande av formella kompetensprov fortsätta sin utbildning. Vidare hade i detta sammanhang framhållits behovet av en central rådgivnings- och upplysningsbyrå, särskilt angående det folkliga bildningsarbetet i de nordiska länderna. Slutligen hade ansetts, att Vadstena skulle bli den naturliga orten för nordiska kurser i Sverige samt för sådana hit till landet förlagda möten och kongresser, där deltagarna ville ha tillfälle till överläggningar och samråd även utanför det officiella programmet.

Det sålunda refererade förslaget togs under övervägande av dåvarande

¹ Motsvarande behov har naturligtvis gjort sig gällande i övriga nordiska länder. Den danska föreningen Norden fick redan år 1924 såsom gåva mottaga Hindsgavls slott på Fyen, vilket under några sommarmånader varje år upplåtits för olika kurser och möten samt därigenom i viss mån kommit att utgöra en centralpunkt för det nordiska samarbetet i Danmark. Då man inom den svenska föreningen först började planera skapandet av ett eget mötescentrum, hade man icke minst Danmarks föredöme i tankarna. Föreningen Norden i Finland har år 1941 genom donation blivit ägare till Svartå bruks karaktärsbyggnad, belägen i Karis socken, Nylands län. Byggnadens iordningställande för sitt nya ändamål har emellertid måst uppskjutas. De planer på lokalanskaffning som vid det andra världskrigets utbrott förehades av den norska föreningen Norden ha av kända orsaker ej kunnat fullföljas. Den isländska föreningen har beslutat grunda ett Nordiskt hus på Tingvellir. Byggnadsarbetena skola enligt planen påbörjas redan år 1944.

chefen för ecklesiastikdepartementet, och åtgärder planerades i syfte att tillmötesgå önskemålen om utredning. På grund av de världspolitiska händelserna 1939 och isynnerhet det finsk-ryska krigets utbrott, varigenom förutsättningarna för nordiskt samarbete i grund förändrades, blev emellertid frågans behandling tills vidare uppskjuten.

Med avseende på opinionsbildningen medförde vadstenaförslagets framläggande omedelbara verkningar. Kring förslaget utspann sig icke blott i Sverige utan även i grannländerna en omfattande pressdebatt, vilken bidrog till att göra en större allmänhet förtrogen med hithörande frågeställningar. Det av föreningen Norden tagna initiativet kommenterades genomgående i välvillig anda.¹

Ett nytt bidrag till de svenska övervägandena om en nordisk kulturinstitution framkom vid 1941 års riksdag. I likalydande motioner av herrar Wagnsson och Elmgren i första kammaren (nr 67) samt herr Hoppe m. fl. i andra kammaren (nr 102) hemställdes, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om utredning snarast möjligt om skapande av *ett nordiskt institut* med uppgift att fördjupa och stärka den nordiska samhörigheten. Institutet skulle utgöra ett centrum för folkbildningsrörelsen i de nordiska länderna, där uppmärksamhet i första hand skulle ägnas sådana frågor som rörde nordisk samverkan. Institutet borde få tjäna som samlingsplats för nordiska möten och konferenser samt över huvud taget vara ett hem för gemensamma nordiska strävanden. Det kunde lämpligen kombineras med en nordisk folkhögskola. Med anledning av motionerna anhöll riksdagen hos Kungl. Maj:t (skrivelse nr 348) om utredning av frågan om fördjupande och stärkande av den nordiska samhörigheten. Riksdagsbeslutet skilde sig alltså från motionärernas yrkande därigenom, att dels intet önskemål uttalades om tidpunkten för utredningens igångsättande, dels tanken på ett nordiskt institut icke berördes. Under åberopande av frågans riksdagsbehandling avlät föreningen Norden i januari 1942 ånyo en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari framhölls vikten av att en utredning i ämnet icke undanskötes samt önskvärldheten av att vid denna utredning den bärande grundvalen i föreningens tidigare framställning behjärtades.

På uppdrag av chefen för ecklesiastikdepartementet utförde professorn Tunberg sedermera en preliminär undersökning av frågans olika aspekter. I yttrandet, som är daterat oktober 1942, tillstyrktes upprättande med statligt stöd av *en svensknordisk institution*, vilken i en framtid möjligen kunde erhålla samnordisk karaktär. Institutionen skulle naturligtvis tjänstgöra såsom nordisk mötesplats. I övrigt skulle där först och främst bedrivas

¹ Ett inlägg av såväl praktiskt som principiellt intresse gjordes av rektor Björn Sterner, Viskadalens folkhögskola, genom en artikel i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning den 19 juni 1939. (Se även Viskadalen, Årsskrift utgiven av Viskadalens folkhögskola och dess elevförbund 1937—1940, s. 24—28.)

undervisning, bestående i dels kortare, yrkesbetonade kurser, dels en längre nordisk bildningskurs.

Någon tid innan det nämnda betänkandet avlämnades, gjordes från föreningen Nordens sida en ytterligare insats, då efter föranstaltande av föreningens ordförande överståthållaren Nothin en utredningskommitté bildades, representerande vissa större organisationer och sammanslutningar. Under ordförandeskap av rektorn Elldin utarbetade kommittén i huvudsaklig anslutning till de planer som tidigare dryftats inom föreningen Norden en »P. M. rörande ett nordiskt kulturcentrum», vilken i januari 1943 ingavs till chefen för ecklesiastikdepartementet. Häri förordades grundandet av en *svensk-nordisk folkhögskola*, till vilken jämväl nordiska kurser och sammankomster av olika slag skulle kunna förläggas. Verksamheten borde efter hand utvidgas samt i en framtid eventuellt omorganiseras enligt samnordiska principer.

IV. Arbetsuppgifter för ett nordiskt institut.

Genom vad som anförts i de två närmast föregående kapitlen torde ha ådagalagts, att planerna på en central nordisk kulturinstitution, även om de aktualiserats genom de senaste årens omvälvningar, ingalunda äro framkallade av tillfälliga stämningar utan tvärtom bilda ett naturligt led i det moderna nordiska samarbetets utveckling. Önskemålen om upprättande av ett nordiskt institut äro ett uttryck för samma strävan efter ökad planmässighet och effektivitet i det nordiska arbetet som på sin tid ledde till grundandet av föreningarna Norden. Det torde likaledes vara uppenbart, att ett dylikt institut, om detsamma kommer till stånd, måste anknyta till den existerande nordiska samarbetsrörelsen samt bygga vidare på de av densamma skapade resultaten. Emellertid återstår det att dels bedöma styrkan av de skäl som tala för det tänkta institutets upprättande, dels avgöra på vad sätt och i vilken utsträckning tanken eventuellt skall förverkligas. Först och främst måste därför undersökas, vilka arbetsuppgifter som kunna ifrågakomma för ett nordiskt institut.

Akademisk undervisning.

Att meddelande av viss undervisning bör ingå såsom ett led i verksamheten vid ett nordiskt institut, därom synes enighet råda. Däremot kan sättas i fråga, huruvida institutets undervisning bör vara akademisk eller icke-akademisk till sin karaktär. I förra fallet skulle man ledas in på en väg, vars naturliga slutmål vore det *samnordiska universitetet*. De sakkunniga anse sig därför böra i detta sammanhang först något beröra den nordiska universitetstanken. Vid dess behandling förutsättes, att fråga är om ett universitet i egentlig mening, icke om ett nordiskt forskningsinstitut. Till sistnämnda spörsmål skola de sakkunniga längre fram återkomma.

Nordens universitet och högsolor äro befastade av traditionen, de ha vuxit så nära samman med de olika ländernas nationella liv och motsvara så intimt de olika folkens bildningsbehov, att man icke kan ifrågasätta deras avskaffande. Ett nordiskt universitet kan sålunda icke skapas genom sammanslagning av flera olika universitet eller högsolor. De enda möjliga utvägarna äro grundande av ett nytt lärosäte eller utbyggande av något redan befintligt. Om det *samnordiska universitetet* skulle uppfylla de krav som numera ställas på ett universitet i stor skala, måste man räkna med mycket avsevärda kostnader och framför allt med betydande anspråk på lärarkrafter från alla Nor-

dens länder. Det är fullt begripligt, om man från de existerande universitetens och högskolornas sida just av dessa orsaker ställer sig tämligen reserverad till tanken på ett samnordiskt universitet. Redan nu äro de olika ländernas anslag till vetenskaplig forskning och akademisk undervisning hårt utnyttjade och möjligheterna till en utvidgning av de existerande institutionerna följaktligen små. Det är likaledes ett känt förhållande, att tillgången på framstående vetenskapliga begåvningar icke är obegränsad. Man måste befara, att de befintliga universiteten både i ekonomiskt och andligt hänseende bleve lidande på det nordiska universitetets tillkomst.

Det synes, som om alla de vinster man velat nå genom att skapa ett samnordiskt universitet skulle kunna utan därmed förknippade olägenheter mera effektivt och med mindre omgång uppnås på ett annat sätt, nämligen genom ett fullföljande av det *nordiska akademiska samarbetet*. Frågan om en nordisk betygsgiltighet utgör härvidlag den springande punkten. Studentutbytet mellan Nordens länder kan icke få någon större omfattning, därest ej kunskapsprov, avlagda vid ett nordiskt universitet, tillerkännas giltighet utanför det ifrågavarande landet. I den mån så sker, komma däremot de viktigaste hindren för studenternas fria omflyttning att bortfalla av sig själva; i samma mån kunna även åtgärder, som avse att ekonomiskt underlätta studier vid grannlandsuniversiteten, bli av väsentlig betydelse. För att en nordisk betygsgiltighet skall kunna införas, måste nu rådande skillnader mellan de nordiska länderna med avseende på de akademiska studiernas läggning i betydande grad förminska. Det vore i och för sig av värde, om en viss nordisk enhetlighet kunde skapas på detta område. Därigenom skulle nämligen de strävanden som gå ut på att möjliggöra en av nationalitetshänsyn obunden tävlan mellan Nordens vetenskapsmän vid professorstillsättningar underlättas.

Att helt utplåna nationella olikheter i fråga om studieplaner och kursfördringar är naturligtvis icke möjligt. På de historiska, juridiska och socialvetenskapliga ämnesområdena måste universitetsstudiernas inriktning vara i viss mån betingad av de nordiska ländernas olikartade traditioner och samhällsförhållanden. Även inom de nämnda disciplinerna kan och bör dock ett närmande äga rum. Vad särskilt angår de juridiska studierna, har det samnordiska lagstiftningsarbetet givit ökat spelrum åt nordisk gemenskap. För de teologiska och medicinska fakulteternas del borde en vittgående samordning vara tänkbar. Ännu gynnsammare te sig utsikterna beträffande naturvetenskapliga och filologiska studier. Om de berörda möjligheterna till fullt utnyttjades, skulle man på snart sagt alla områden kunna tillerkänna akademiska kunskapsprov, i vissa fall examina, i andra tentamina eller deltentamina, samnordisk giltighet. Examina, som avläggas vid de med universiteten jämställda fackhögskolorna, torde i allmänhet kunna göras samnordiska.

Möjligheter synas alltså föreligga att utbygga samarbetet och därmed åvägabringa en effektiv förbindelse mellan samtliga nordiska universitet och

fackhögskolor. Det kan knappast råda något tvivel om att en sådan utveckling ur både det nordiska bildningslivets och det nordiska samarbetets synpunkter innebure en större landvinning än upprättandet av ett nytt universitet. Det måste vara ändamålsenligare att begagna de organiskt framvuxna, nationellt rotade bildningsinstitutionerna för nordiskt akademiskt samarbete än att med stora uppoffringar skapa ett nytt organ för detsamma. Om man vill åstadkomma ett fruktbärande vetenskapligt utbyte samt en ökad kontakt mellan de akademiska yrkenas män i hela Norden, vilket allt förefaller synnerligen angeläget, bör man icke eftersträva ett nordiskt universitet utan istället arbeta på att göra alla universitet i Norden till nordiska.

Då planerna på att inrätta ett gemensamt nordiskt universitet måste anses förfallna, bör undervisningen vid en eventuell nordisk bildningsinstitution vara icke-akademisk till sin karaktär.

Allmänt orienterande nordisk undervisning.

I kap. III har visats, att de från svensk och dansk sida framlagda utredningarna och förslagen rörande ett nordiskt institut, vilka till stor del bygga på den nordiska folkhögskoletanken, i främsta rummet taga sikte på en allmänt orienterande undervisning.

Vid bedömningen av hithörande frågor måste det tänkta institutets förhållande till folkhögskolorna beaktas. Tydligt är, att ett nordiskt institut icke bör på sitt program upptaga sådan undervisning som folkhögskolorna redan bedriva, ej heller annan undervisning, som med större fördel kan meddelas vid dessa. En allmän kurs, anordnad vid ett nordiskt institut, måste naturligtvis i avseende på ämnesvalet vara präglad av institutets syften. Den skulle sålunda komma att till sitt innehåll väsentligen skilja sig från de danska, finska, norska och svenska folkhögskolekursernas vanliga typ. Man kan emellertid sätta i fråga, huruvida icke dessa kurser eller vissa bland dem skulle kunna omändas på sådant sätt, att de fyllde samma uppgift som den förevarande allmänna kursen vore avsedd att fylla. Det vore självfallet önskvärt, att nordiska kurser anordnades vid folkhögskolorna efter det föredöme som givits av Frederiksborg Højskole i Danmark. I viss utsträckning torde detta även vara möjligt. De vanliga kurserna böra dessutom kunna tillföras nordiskt stoff i ökad utsträckning. Med tanke på folkhögskolornas nationella och medborgerliga ändamål äro emellertid möjligheterna för verksamhetens planläggning enligt allmän nordiska riktlinjer relativt begränsade. Nordiska folkhögskolekurser torde i varje fall icke kunna ersätta allmän undervisning vid ett nordiskt institut. Däremot skulle genomgång av en nordisk folkhögskolekurs utgöra en värdefull förberedelse till fortsatta studier vid institutet. En förstärkning av folkhögskolornas nordiska prägel skulle i det hela bidra till att

skapa gynnsammare förutsättningar för det tänkta institutets verksamhet. I första hand torde folkhögskolornas nordiska samarbete böra inriktas på att underlätta elev- och lärarutbytet mellan de olika länderna. Särskilt viktigt är, att statsstipendier i tillräcklig omfattning ställas till förfogande för studier vid grannländernas folkhögskolor samt att elever från de nordiska grannländerna vid beräkning av statsanslag till kurserna helt jämföras med elever från det egna landet.

Av det sagda framgår dels att skapandet av ett nordiskt institut, till vars uppgifter hörde att anordna en allmän bildningskurs, icke skulle vålla någon inskränkning i folkhögskolornas nordiska verksamhet, dels att stora möjligheter funnes för ett samarbete mellan folkhögskolorna och det tänkta institutet till främjande av nordiska syften.

Enligt de sakkunnigas mening kan ett nordiskt institut icke utöva ett så vidsträckt inflytande som önskvärt vore, om programmet icke upptager en längre kurs, vid vilken meddelas sammanhängande undervisning i nordiska ämnen. Kursplanen kan visserligen år från år växla men bör dock såsom motsvarande ett bestämt nordiskt bildningsmål vara i det väsentliga likartad. Det ligger i sakens natur, att en sådan längre kurs ur såväl praktisk som ideell synpunkt måste komma att intaga en framträdande plats i det ifrågasatta institutets verksamhet.

Kursen bör ha till syfte att skänka ett grundligt och överskådligt vetande om de viktigaste förhållanden som röra Norden i dess helhet, Nordens särskilda länder och folk, ävensom nordiskt samarbete. Viktigt är icke minst, att kursdeltagarna få uppleva mötet med de nordiska folken, deras levnadsförhållanden, tänkesätt och andliga liv och därigenom lära sig förstå de olika ländernas nationella särprägel. Det är vidare önskvärt, att kunskapsstilläggen leder till en fördjupad uppfattning av nordiska sammanhang, en klarare syn på aktuella nordiska problem och deras framtidsbetydelse samt en förstärkning av den nordiska samhörighetskänslan och därmed av viljan att arbeta för samhörighetens befastande. Deltagarna skola naturligtvis icke inbjudas att acceptera färdiggjorda åsikter utan endast erhålla förutsättningar för ett ståndpunktstagande och material till en bedömning.

Man kan icke bortse från att intresset för en dylik kurs i viss mån blir beroende av den praktiska nytta som deltagande i densamma kan komma att medföra för den enskilde i hans senare verksamhet. Ingående kunskaper om de nordiska grannländerna och om nordiska problem torde vara av särskilt värde för folkskollärare, folkhögskollärare, studie- och ungdomsledare, tidningsmän m. fl., över huvud taget för personer, som ägna sig åt bildnings- eller upplysningsverksamhet i någon form. Oavsett kursens allmänt orienterande karaktär böra studierna naturligtvis planläggas så, att de inhämtade kunskaperna erhålla största möjliga praktiska användbarhet.

Flera folkhögskolor ha som bekant infört särskild högre undervisning för elever, som efter genomgången folkhögskolekurs önska ytterligare utvidga sina kunskaper. Ökad specialisering samt frihet i valet av studieobjekt äro drag, som bruka känneteckna denna undervisning. På samma sätt skulle en orienterande nordisk kurs kunna åtföljas av en *andra årskurs*, vilken lämnade tillfälle till mera djupgående studier. Man kunde tänka sig en uppdelning på olika linjer, omfattande, exempelvis en historiska och statsvetenskapliga, en ekonomiska och sociala samt en språkliga och litterära ämnen. Det måste dock lämnas åt framtiden att avgöra, om och när en dylik undervisning skall anordnas.

Forsknings- och utredningsverksamhet.

I medvetande om att den nordiska universitetsidéns förverkligande möter oöverstigliga svårigheter har man stundom såsom ett alternativ därtill framkastat tanken på ett *nordiskt vetenskapligt institut*. I detta skulle drivas en på nordiska ämnen inriktad men i övrigt av praktiska förutsättningar obunden vetenskaplig forskning. För den händelse avsikten är att tilldela ett sådant institut en fristående ställning, kunna gentemot projektet anföras samma skäl som av de sakkunniga tidigare åberopats beträffande planerna på ett nordiskt universitet. Annorlunda ställer det sig, därest ett dylikt institut tänkes upprättat i anknytning till ett universitet eller en högskola med dess tillgångar i fråga om bibliotek och samlingar, dess möjligheter till personligt utbyte mellan forskare m. m. Då torde utgångspunkten vara given för en planering, vilken rör sig inom det möjligas gränser och för det nordiska samarbetets del innebär ett steg i rätt riktning. Det ligger dock utanför de sakkunnigas uppgifter att ingå i en detaljerad prövning av frågan om upprättandet av ett sådant institut.

Ehuru det icke kan ifrågakomma att giva det av de sakkunniga diskuterade institutet karaktären av en vetenskaplig institution, kan emellertid *viss forsknings- och utredningsverksamhet* tänkas ingå såsom ett led i dess arbete. Denna verksamhet bör taga sikte på praktiska uppgifter för nordiskt samarbete, dess ändamål bör vara att hejda tendenser till en särglidande utveckling och främja strävanden efter ökad sammanhållning.

Härvid är dock en begränsning av arbetsområdet nödvändig. Ett nordiskt institut får icke framstå såsom språkrör för särskilda gruppers intressen eller åskådningar. Dess verksamhet bör gå ut på att främja den nordiska saken genom upplysning eller förmedlande av personliga kontakter, icke genom propaganda för ett visst politiskt, ekonomiskt eller kulturellt program. Intet hindrar, att omstridda och brännande problem göras till föremål för behandling vid ett nordiskt institut. Det är tvärtom önskvärt, att detsamma blir ett forum för en fri och öppen diskussion av alla ur nordisk synpunkt betydelse-

fulla frågor. Men då det gäller frågor, för vilkas bedömning olikheter i den principiella uppfattningen om gränserna för nordiskt samarbete äro utslagsgivande, bör institutet självt intaga en fullt opartisk hållning. Inom sådana områden, där principiella meningsskiljaktigheter icke råda om behovet av en utvidgning av de nordiska förbindelserna, kan det däremot bli tal om initiativ och positiva förslag från ett nordiskt institut. På dessa punkter bör således forsknings- och utredningsverksamheten sätta in. I allmänhet kan sägas, att varsamhet måste iakttagas beträffande frågor av militär eller politisk natur, medan man, då det gäller ekonomiska, sociala och kulturella spörsmål, kan röra sig mera fritt.

Det fält som erbjuder sig är stort och rikt givande. På snart sagt varje område av det ekonomiska livet, vare sig fråga är om penningväsen, tull- och traktatpolitik, råvaruförsörjning, industriens tillverknings- och avsättningsproblem, teknisk forskning, jordbrukets och skogsbrukets förhållanden eller arbetsmarknadens reglering, finnas nordiska samarbetsuppgifter att tillvarata och utveckla. I nära samband med de ekonomiska problemen stå de sociala. En jämförande undersökning av samhällsförhållandena i Nordens olika länder skulle bidra till att klarlägga det nordiska samarbetets allmänna förutsättningar och troligen giva uppslag till dess utvidgning på enskilda punkter. I lagstiftningshänseende ha på officiell väg verkställts utredningar, vilka avsatt resultat i en nordisk likformighet inom stora delar av privaträtten. Vid en mera systematisk bearbetning av materialet torde det emellertid visa sig, att ännu mycket mera kan göras på detta område. Lämpliga föremål för institutets arbete utgöra vidare kulturella frågor, framför allt avseende den nordiska språkgemenskapens bevarande, utbytet mellan länderna i fråga om litteratur, konst m. m. samt undervisningsväsendets utveckling i nordisk anda.

Undervisning rörande speciella ämnen.

I arbetsprogrammet för ett nordiskt institut torde vid sidan av den allmänt orienterande kursen utrymme böra lämnas även för undervisning med syfte att tillgodose speciella bildningsintressen. Institutets verksamhet kan därigenom tillföras nya impulser och dess andliga liv erhålla en rikare utveckling.

Man synes ha möjlighet att anordna dylik undervisning i viss anslutning till utredningsverksamheten. Det förefaller nämligen naturligt, att man bereder personer, som utfört undersökningar för institutets räkning, tillfälle att inom ramen för dess verksamhet framlägga sina resultat. Även andra personer, som ha något väsentligt att säga i anknytning till Norden och det nordiska samarbetet, böra inbjudas att lämna sin medverkan: vetenskapsmän, politiker, affärsmän, ingenjörer, organisationsledare, representanter för kyrko-

samfunden, för olika skolformer, det fria och frivilliga bildningsarbetet, dikt, konsten och musiken. Bidragen kunna vara av skiftande natur. Man kan tänka sig en behandling i populär form av språkvetenskapliga, historiska, kulturhistoriska, arkeologiska, rättsvetenskapliga, socialekonomiska, tekniska och naturvetenskapliga problem. Vidare kunna ifrågakomma sammanfattande eller analyserande framställningar rörande aktuella nordiska frågor ävensom personliga ståndpunktstaganden till en nordisk debatt. Över mera omfattande ämnen, exempelvis modern nordisk litteratur, nordisk sociallagstiftning, nordisk parlamentarism eller nordiska folkrörelser, kunna anordnas längre föreläsningsserier.

Möten och kortare kurser m. m.

Av den i kap. II lämnade redogörelsen framgår, att det fackliga och kulturella samarbetet i Norden kan ikläda sig synnerligen skiftande former. Dessa äro naturligtvis ett uttryck för graden av samarbetets styrka och stå följaktligen i en viss relation till de för detsamma uppställda målen. Där det endast gäller att skapa personliga förbindelser och bereda möjligheter till utbyte av synpunkter och erfarenheter, kan det vara tillräckligt att anordna *möten* (stämmor, kongresser), i vilka de för saken intresserade äga deltaga. I många fall framkomma emellertid önskemål om regelbundet meningsutbyte och stadigvarande kontakt, kanske även om gemensamt uppträdande i ett eller annat hänseende. Lösningen på de sålunda uppkommande problemen finner man stundom i en direkt förbindelse mellan styrelserna för vederbörande nationella organisationer, kompletterad genom oftare återkommande funktionsmöten eller kongresser (delegerademöten) med för varje tillfälle valda och befullmäktigade ombud. I allmänhet stannar man dock icke vid detta utan tillskapar ett eller flera *permanent organ*. Det kan vara tal om en kommitté (beredskapsutskott, centralstyrelse) med enda uppgift att organisera nordiska kongresser; det kan även röra sig om ett centralråd (samarbetskommitté, delegation, o. s. v.), vilket jämväl skall handhava andra för de anslutna organisationerna gemensamma uppgifter, tjäna såsom förbindelseled mellan dem och i allmänhet tillvarata deras intressen. Centralorganet kan någon gång utgöras av ett sekretariat eller en byrå; då det äger rådskaraktär, kan det ha ett sekretariat till sitt förfogande. Slutligen förekommer det icke sällan, att man upprättar *nordiska organisationer* med egen styrelse för fyllande av vissa nordiska uppgifter. En sådan åtgärd kan vara föranledd därav, att de olika länderna sakna organisationer för ett visst ändamål, den kan också bero på att de gemensamma uppgifterna anses vara av den vikt att de kräva bildande av en särskild förening, vare sig med individuell anslutning eller vilande på respektive nationella organisationer. Oavsett alla formella och reella olik-

heter utgör emellertid mötesverksamheten nerven i det enskilda nordiska samarbetet.

Organisationernas samarbete bör och måste naturligtvis bedrivas av dem själva i den omfattning och de former som befinnas lämpliga. En rådgivande, understödjande och förmedlande verksamhet kan i vissa fall vara erforderlig. Denna bör liksom hittills utövas av föreningarna Norden, vilka genom sin ställning och sina förbindelser äro särskilt väl skickade för ifrågavarande uppgift. Insatser av denna art kunna i stort sett icke förväntas av ett nordiskt institut.

Emellertid har den svenska föreningen Norden, såsom förut nämnts, erfarit ett starkt behov av att äga tillgång till en nordisk mötesplats och centralpunkt. Vad man saknat, har icke endast varit möteslokaler i och för sig utan även och framförallt ett hem för nordiska strävanden. Denna sistnämnda synpunkt måste tillmätas stor betydelse. När ett ideellt syfte förknippas med en bestämd institution, uppstår en växelverkan mellan idé och miljö, som kan vara svår att klart beskriva men om vars realitet intet tvivel kan råda. Platsen fylles med minnen och traditioner, den får en egen stil, en anda och stämning, vars inflytande mer eller mindre sätter sin prägel på varje besökare. En institution, helt ägnad åt den nordiska tanken, kan förmedla en upplevelse av nordisk samhörighet, som utan stödet av en sådan miljö endast med svårighet står att vinna. Det synes alltså klart, att ett nordiskt institut skulle kunna verksamt bidra till det nordiska samarbetets främjande genom att upplåta lokaler för *nordiska möten och kongresser m. m.* I programmet för de sammankomster som anordnades vid institutet borde genom dess försorg inläggas någon eller några punkter, vilka vore ägnade att fästa deltagarnas blickar på de nordiska folkens samhörighet och uppgifterna för nordiskt samarbete i det hela.

De *korta kurserna*, vilkas huvudändamål som regel torde vara att bereda möjlighet till personligt utbyte mellan deltagarna, synas närmast hänförliga till den nordiska mötesverksamheten. Kursernas program skilja sig emellertid från de vanliga mötenas därigenom, att studiesyftet starkare framhäves. Härmed sammanhänger dels att kurserna bruka sträcka sig över perioder om en à två veckor, medan ett möte i vanlig mening sällan omfattar mer än några dagar, dels att kursdeltagare oftast äro yngre personer samt att deltagarantalet i de flesta fall är jämförelsevis lågt.

Beträffande institutets bidrag till kursverksamheten kunna anläggas i hudsak samma synpunkter som de vilka gjorts gällande för den egentliga mötesverksamhetens del. Institutet bör sålunda i första rummet åtaga sig de kurser som andra organisationer vilja hänskjuta till detsamma. Dock föreligger en viss skillnad, i det att anordnandet av korta kurser torde erbjuda ett fält även för institutets självständiga, initiativtagande verksamhet, varför

en undersökning av de uppgifter som härvidlag skulle tillfalla institutet synes erforderlig.

Det ligger i sakens natur, att en förhandsplanering beträffande kursernas art och omfattning icke kan ifrågakomma. Då det gäller kortare kurser, har man att laga efter lägligheten och i varje situation söka bedöma, vilka initiativ som fylla ett aktuellt behov. Man nödgas därför inskränka sig till att här framlägga vissa allmänna synpunkter. Under 1920-talet voro de flesta nordiska kurser avsedda att orientera om det lands förhållanden där kurserna höllos. Så småningom började man emellertid dels anordna kurser med samnordisk inriktning, dels i de nationellt betonade kursprogrammen infoga föredrag och diskussioner rörande allmänt nordiska ämnen eller förhållanden i övriga nordiska länder. Det är all anledning att taga fasta på den här antydda utvecklingslinjen. Kurser, som avse blott orientering om det egna landets förhållanden, torde icke böra givas vid ett nordiskt institut, ej heller rent fackliga kurser. Därest institutet skall åtaga sig en bestämd kurs, bör denna åtminstone subsidiärt äga ett nordiskt upplysningssyfte, dess planläggning bör till viss del vara betingad av en strävan att påvisa förutsättningar och uppgifter för nordisk samverkan. Då det samtidigt framstår såsom önskvärt, att kurserna på något sätt anknyta till deltagarnas yrkesverksamhet, bör institutet i första hand taga sikte på de kategorier som genom sin dagliga gärning kunna medverka till spridandet av nordisk upplysning och stärkandet av vänskapsbanden mellan Nordens folk, såsom journalister, lärare samt ungdoms- och studieledare. Eftersom kännedomen om de nordiska ländernas särskilda förhållanden och om nordiska sammanhang just för dessa grupper äger betydande praktiskt värde, ter sig en sådan uppläggning desto mera naturlig. Någon generell begränsning ur yrkessynpunkt av kursverksamheten vid det tänkta institutet kan emellertid icke förordas. Alla medborgargrupper, som så önska, böra om möjligt få del av densamma.

Speciell yrkesundervisning.

Till önskemålen om en akademisk yrkesutbildning, gemensam för nordbor av skilda nationaliteter, ha de sakkunniga i vederbörligt sammanhang tagit ställning. Förslag ha emellertid framkommit om en samnordisk yrkesundervisning av icke-akademisk art. Bland de grupper för vilka denna undervisning skulle avses ha särskilt nämnts socialvårdstjänstemän, föreningsfunktionärer av olika slag, såsom fackföreningsledare, studieledare m. fl., samt tidningsmän.

Så länge samhällsformerna och den sociala lagstiftningen i Nordens länder kännetecknas av en vittgående nationell differentiering, torde möjligheterna att införa gemensamma nordiska kursplaner i den socialpolitiska undervisningen vara ganska ringa. En utbildning av socialvårdstjänstemän, som i

lika hög grad toge hänsyn till alla de nordiska ländernas förhållanden, skulle bli alltför omfattande. I mån som de olika ländernas socialpolitik länkas in på gemensamma banor och de sociala olikheterna mellan Nordens länder till följd därav utjämnas, uppkomma emellertid gynnsammare förutsättningar för nordiskt samarbete på nämnda område. Beträffande det sätt varpå detta samarbete skall bedrivas kunna de sakkunniga hänvisa till vad som ovan anförts beträffande universiteten. I alla Nordens länder utom Island finnas särskilda institutioner, vilka ombesörja socialpolitisk undervisning, för Sveriges del Socialinstitutet i Stockholm, vilket snart torde erhålla en motsvarighet i Göteborg. De nordiska strävandena torde böra inriktas på att främja elev- och lärarutbytet mellan nämnda institutioner, varemot upptagandet av en för socialvårdstjänstemän avsedd yrkesutbildning vid ett nordiskt institut knappast synes behöfligt. Någoting helt annat är, att man för personer, som genomgått de olika ländernas nationellt betonade utbildningsanstalter, kan tänka sig en undervisning, vilken skulle ha till ändamål att komplettera de vid dessa förvärvade kunskaperna med upplysning om nordiska förhållanden. En sådan undervisning skulle vara av särskild betydelse för tjänstemän och socialarbetare, som icke på annat sätt kunde skaffa sig tillräckliga informationer om den socialpolitiska utvecklingen i våra nordiska grannländer.

De yrkeskunskaper som äro av nöden för folkrörelsernas tjänstemän m. fl. gälla i främsta rummet vederbörande organisationers uppgifter och verksamhet. De flesta större svenska organisationer ha egna skolor, vilka antingen uteslutande eller vid sidan av allmänna kurser bedriva undervisning med interna syften. Såsom exempel kunna nämnas för Landsorganisationen LO-skolan, för Kooperativa förbundet Vår Gård, för Nationaltemplarorden Vendelsberg, för högerpartiet Högers Medborgarskola. Liknande förhållanden råda i de andra nordiska länderna. Med hänsyn till den långtgående parallellismen inom organisationsväsendet i Norden finnas utan tvivel vissa möjligheter för nordisk samordning, då det gäller denna särskilda undervisning. Att tillvarataga sådana möjligheter måste naturligtvis ankomma på respektive samverkande organisationer. Ett nordiskt institut kan därvidlag icke ha någon uppgift.

Föreningsfunktionärer och förtroendemän behöva vidare äga allmänna insikter i samhällliga, ekonomiska och kulturella förhållanden. Härvidlag rör det sig knappast om kunskaper, som skola användas i och för tjänsten, utan snarare om en teoretisk underbyggnad för vederbörandes verksamhet i det hela. Då motsättningar ifråga om livssyn och inrepolitisk åskådning sålunda kunna lämnas åsido, torde undervisning med syfte att meddela dylik bildning kunna göras gemensam för medlemmar av olika rörelser och organisationer. Möjligheterna för en utbildning på nordisk grundval torde vara större, då det gäller de ifrågavarande kategorierna, än vad fallet är för socialvårdstjänstemännens del. Isynnerhet måste nordiska studier vara av värde för

dem som i egenskap av studieledare skola ägna sig åt folkligt bildningsarbete. Anordnande vid ett nordiskt institut av särskilda kurser för föreningstjänstemän m. fl. synes alltså väl tänkbart. Om dessa kurser lämpligen skulle omfatta jämväl grundläggande utbildning eller snarast ha kompletterande karaktär, därom vilja de sakkunniga icke göra något bestämt uttalande. Sannolikt är, att man med hänsyn till de vittgående faktiska skiljaktigheterna mellan Nordens länder skulle vara nödsakad att kräva tämligen stora förkunskaper av de inträdessökande vid kurserna.

En särskild yrkesutbildning för tidningsmän har hittills icke förekommit i vårt land. Många förbereda sig för tidningsmannens yrke genom universitetsstudier, andra genom beivrande av folkhögskolekurser samt deltagande i föreningsarbete och frivilligt bildningsarbete. De sakkunniga ha icke haft i uppdrag att undersöka, huruvida behov föreligger att öppna nya bildningsvägar på detta område. Om så är fallet, vilket synes antagligt, måste utbildningen, i händelse denna skall vara av en mera elementär art, vila på nationell grund. Denna uppfattning bestyrkes av en inom föreningen Norden verkställd utredning i ämnet, vilken år 1941 avlämnades till föreningens styrelse. Emellertid förordas i nämnda utredning anordnande av högre journalistutbildning på nordisk basis under samverkan mellan alla de nordiska länderna. Det synes väl möjligt, att ett nordiskt institut skulle kunna fylla en uppgift i detta avseende.

Den gjorda granskningen har sålunda givit till resultat, att viss yrkesutbildning för socialvårdstjänstemän, föreningsfunktionärer, tidningsmän m. fl. kan tänkas förknippad med verksamheten vid ett nordiskt institut men att denna utbildning, särskilt vad angår den förstnämnda gruppen, snarast bör avse komplettering av kunskaper, som inhämtats vid högre nationella undervisningsanstalter eller inom nationella bildningsorganisationer. I detta sammanhang må erinras om att just blivande tidningsmän, studieledare m. fl. förutsättas kunna draga särskild nytta av att bevista den tidigare skisserade allmänna kursen. Redan genom anordnande av en dylik kurs samt genom medverkan vid hållandet av korta studiekurser kan ett nordiskt institut i viss mån bidra till de ifrågavarande gruppernas fackutbildning. Än värdefullare ur denna synpunkt vore naturligtvis införandet av en andra årskurs vid institutet, en möjlighet, som förut berörts. En dylik kurs borde genom lämplig differentiering av undervisningen kunna avpassas efter olika yrkesgruppers behov. Det skulle jämväl kunna bli fråga om att utöka vissa kortare kurser och förändra deras program. Sådana vidgade kurser torde kunna anordnas för även andra kategorier än de ovannämnda, främst lärare.

De sakkunniga vilja emellertid understryka, att vad som här anförts tager sikte på framtidsmöjligheter. Planernas förverkligande kan icke bli aktuellt,

förrän ett nordiskt institut bedrivit sin verksamhet så länge, att en bestämd uppfattning kunnat vinnas såväl om behovet i och för sig av den berörda yrkesutbildningen, som även om lämpligheten av dess förläggande till ett nordiskt institut.

Övriga arbetsuppgifter.

Åtskilliga förslag ha framkommit rörande verksamheten vid ett blivande nordiskt institut, vilka i det föregående icke gjorts till föremål för granskning.

En tanke, vid vilken man på sina håll lagt stor vikt, har gällt skapandet av ett *nordiskt gästhem*. Syftet därmed skulle vara att bereda vetenskapsmän, ämbetsmän, författare, konstnärer, lärare o. s. v. tillfälle att, om de så önskade, tillbringa någon tid i nordisk miljö, antingen för att ägna sig åt koncentrerat arbete eller för att vila.

För det nämnda förslaget kunna otvivelaktigt andragas goda skäl. Genom förmedling av ett dylikt gästhem, anknutet till en nordisk institution, skulle politiskt, socialt och kulturellt verksamma personer kunna erhålla en direkt kontakt med det nordiska arbetet även utanför deras eget område. Deras vistelse vid ett nordiskt institut borde kunna få en impulsgivande och berikande inverkan på institutets arbete. Emellertid synes ett nordiskt gästhem icke böra tillkomma, förrän viss erfarenhet vunnits angående den huvudsakliga verksamheten vid ett nordiskt institut och formerna för densamma.

Såsom arbetsuppgifter, lämpade för det tänkta nordiska institutet, ha vidare nämnts olika former av *offentlig upplysningsverksamhet*: radioframträdanden, anordnande av artikeltjänst för tidningspressen, spridande av populära skrifter om Norden och nordiskt samarbete m. m. Upprättande av en *brevskola i nordiska ämnen* har likaledes förordats. Man har även tänkt sig, att institutet skulle kunna övertaga *vissa förmedlingsuppgifter*, avseende exempelvis folkbildningsorganisationernas nordiska samarbete eller utbytet av facklitteratur mellan nordiska forskare.

Då man för närvarande icke är i stånd att bedöma, om och i vad mån det kan visa sig erforderligt att vid ett nordiskt institut upptaga sådana verksamhetsgrenar som ovan berörts, anse sig de sakkunniga icke böra närmare ingå på hithörande frågor.

Sammanfattning.

Tanken på ett nordiskt institut i vårt land omfattas av allt att döma med intresse inom vida kretsar. I den hittills förda offentliga diskussionen har man allmänt framhållit såsom behövt och önskvärt, att ett dylikt institut kommer till stånd. Då den ovan redovisade undersökningen ådagalagt tillvaron av angelägna uppgifter för nordiskt samarbete, vilka endast kunna

lösas av en permanent kulturinstitution, vilja de sakkunniga för sin del instämma i förutnämnda uppfattning och tillstyrka inrättande av ett nordiskt institut i Sverige.

Institutet bör meddela *allmänt orienterande nordisk undervisning* med syfte att bereda eleverna till arbete för den nordiska samförståndstankens utbredande och praktiska förverkligande. Vidare bör en nordisk *forsknings- och utredningsverksamhet* organiseras, vilken i första hand skall inriktas på att motverka uppkommande tendenser till kulturell splittring. I den utsträckning som kan befinnas möjlig och lämplig bör institutet anordna en *specialiserad undervisning rörande nordiska problem*. Efter överenskommelse med vederbörande fackliga och ideella organisationer bör detsamma upplåta lokaler för nordiska *möten och kongresser* ävensom *kortare kurser* samt på annat sätt medverka vid anordnandet av nordiska sammankomster. Under begynnelseperioden torde man böra vidhålla en begränsning till dessa verksamhetsgrenar. Även vad beträffar de uppgifter som ligga inom den sålunda angivna ramen bjuder försiktigheten, att man börjar i mindre skala för att sedermera, då tillräckliga erfarenheter vunnits, eventuellt öka arbetets omfattning. Det sagda gäller särskilt utredningsverksamheten, för vars bedrivande tidigare erfarenheter lämna en ganska ofullständig vägledning.

Längre fram kan programmet komma att omfatta jämväl viss yrkesutbildning, särskilt för personer, som avse att ägna sig åt socialvårdande, folkbildande eller föreningsmässig verksamhet. Även insatser av annat slag synas tänkbara. Det är icke möjligt att på förhand kartlägga institutets hela verksamhetsfält. Principiellt bör detsamma kunna åtaga sig alla uppgifter, som äro naturliga med hänsyn till dess egenskap att vara en centralpunkt för nordiska strävanden och en samlingsplats för nordiskt intresserade personer. Ledningen bör äga frihet att, i den mån krafterna medgiva och institutets ingripande synes vara av behovet påkallat, utsträcka aktiviteten till nya områden. Dock bör erinras om tidigare anförda synpunkter beträffande vikten av att i detta sammanhang undvika all slags propagandamässig verksamhet. Det planerade institutets egenskap av ett bindeled mellan olika i det nordiska samarbetet deltagande sammanslutningar måste likaledes ålägga detsamma en viss begränsning. Institutet bör sålunda icke gripa sig an med uppgifter, som redan åvila andra organ och även i fortsättningen bäst kunna besörjas av dem. Genom en ständig kontakt med nordiskt intresserade organisationer bör dess ledning söka möjliggöra en naturlig och effektiv inordning av institutets verksamhet i den nordiska rörelsen som helhet.

V. Verksamhet, organisation och förläggningssort.

Svensknordiskt eller samnordiskt institut.

Innan de sakkunniga ingå på detaljerna rörande det föreslagna institutets verksamhet, måste ståndpunkt tagas till frågan, huruvida detsamma skall bli svensknordiskt eller samnordiskt till sin karaktär. Med den förra beteckningen avses en institution med nordisk syftning, som i ekonomiskt och administrativt hänseende vilar på svenska grundvalar, med den senare en institution, som uppbäres av alla de nordiska folken gemensamt. Ett svensknordiskt institut skall vara en central för nordiskt arbete i Sverige och kan således äga sin fulla motsvarighet i vart och ett av de övriga nordiska länderna, ett samnordiskt institut tänkes däremot fylla uppgiften såsom hela den nordiska rörelsens medelpunkt. Av det sagda framgår, att ett samnordiskt institut icke kan komma till stånd utan att överenskommelser träffats mellan samtliga Nordens länder rörande såväl verksamhetsuppgifter och arbetsmetoder som även styrelse, ekonomi och förläggningssort. Det ligger i öppen dag, att de rådplågningar som för sådana ändamål äro erforderliga icke nu kunna åvägbringas. Ej heller torde Sveriges grannländer, åtminstone icke alla av dem, kunna utsända representanter för att delta i verksamhetens igångsättande och ledning. Under rådande förhållanden finnes således endast möjlighet att upprätta ett svensknordiskt institut.

Den frågan framställer sig då, huruvida det icke vore skäl att uppskjuta sakens behandling, till dess förutsättningarna för skapande av ett samnordiskt institut kunde göras till föremål för undersökning. Vid bedömning av denna fråga bör först och främst märkas, att övergång till fredsförhållanden efter ett långvarigt krig alltid vållar stora svårigheter. Det andra världskriget med dess väldiga omfattning och intensitet har skapat en mångfald problem, icke minst för de nordiska ländernas del, vilka, så snart krigshandlingarna avslutats, komma att kräva sin lösning. Intresse och krafter komma under den första efterkrigstiden att tagas helt i anspråk av återuppbyggnadsarbete, internationella förhandlingar m. m. Först sedan mera normala förhållanden återinträtt, kan det bli möjligt att påkalla uppmärksamheten för planer på grundande av ett samnordiskt institut. Om man i avvaktan därpå intet företager, kommer en dyrbar tid att gå förlorad, varunder ett nordiskt institut skulle kunna göra betydelsefulla insatser. Det är av största vikt, att det nordiska

arbetet intensifieras under den period mellan krig och fred, då de stora frågorna skola avgöras och de framtida relationerna mellan Nordens länder i sina huvuddrag utformas. I detta läge torde en samlande nordisk verksamhet vara behöfligare än någonsin.

Gentemot önskemålen om grundande snarast möjligt av ett nordiskt institut i Sverige synas några vägande skäl icke kunna anföras. Även om det samnordiska kulturcentrum kring vilket diskussionen i huvudsak har rört sig icke skulle komma till stånd, skall institutet under alla förhållanden ha en uppgift att fylla såsom centralpunkt för den nordiska rörelsen i Sverige. Under den angivna förutsättningen synes all sannolikhet tala för att nordiska institutioner skola finnas outhärliga jämväl i de övriga nordiska länderna. Om flera nordiska institut, ett i varje land, upprättades, skulle självfallet stora möjligheter erbjuda sig för samverkan dem emellan. Former, liknande dem som tillämpats i föreningarna Nordens samarbete, kunde därvid komma till användning. Genom ömsesidigt bistånd och en ändamålsenlig fördelning av ifrågakommande arbetsuppgifter skulle de nordiska instituten måhända bli i stånd att utan uppgivande av sin nationella särprägel bedriva viss samnordisk verksamhet.

Emellertid bör man vid det svensknordiska institutets grundläggning tillse, att inga mått och steg vidtagas, med hänsyn till vare sig verksamhet, organisation eller placering, som skulle kunna försvåra dess framtida omdaning enligt samnordiska principer. Vad verksamheten angår, innebär detta krav allenast ett understrykande av att institutet måste begränsa sig till sådana uppgifter som äro naturliga för detsamma i dess egenskap av en institution under svensk ledning. Organisationen bör uppbyggas så, att den i sina grundlinjer kan tillämpas även vid samnordisk planering. Vid valet av förläggningsort måste samnordiska synpunkter likaledes tillmätas stor betydelse. Då tiden är mogen, kan från svensk sida riktas en förfrågan till grannländerna, huruvida man hyser intresse för tanken på ett samnordiskt institut, jämte en inbjudan att, om så är fallet, delta i förutsättningslösa överläggningar rörande en omändring av det svensknordiska institutets status till samnordisk.

Under återopande av vad som sålunda anförts vilja de sakkunniga tillstyrka, att planerna på ett nordiskt institut i Sverige utan dröjsmål måtte fullföljas genom skapandet av ett svensknordiskt institut.

Verksamheten.

De sakkunniga återkomma härefter till de spörsmål som röra arbetets gestaltning med avseende på dess olika grenar.

Tidigare har framhållits, att en allmänt orienterande undervisning borde ingå såsom ett led i det tänkta institutets verksamhet. Denna undervisning skulle taga formen av en *längre årligen återkommande bildningskurs*.

Beträffande undervisningsplanen och vad därmed sammanhänger torde en jämförelse med folkhögskolorna vara av intresse. Folkhögskolestadgan föreskriver (sv. förf. saml. nr 802/1942, § 4), att huvudkurs (vinterkurs) skall pågå minst 21 veckor, därest vid skolan även är anordnad kvinnlig kurs (sommarkurs), och i annat fall minst 24 veckor. Rörande undervisningsplanen givas även vissa kortfattade bestämmelser (§§ 6—8). I första årskursen skall som regel undervisning meddelas i modersmålet och dess litteratur, historia, samhällslära, geografi, matematik och naturkunnighet med hälsolära. Undervisning i andra ämnen må, i den mån sådant finnes förenligt med skolans allmänna syfte, meddelas. Härom bör särskilt stadgas i skolans reglemente. Vad beträffar andra årskursen, må i enlighet med bestämmelser i reglementet undervisningsplanen upptaga ett lämpligt urval av förutnämnda läroämnen jämte de ämnen i övrigt som med hänsyn till skolans särskilda syfte anses böra förekomma. Antalet undervisningstimmar i veckan bör ej understiga för första årskurs 30 och för andra årskurs 24 timmar. Undervisningsplan, upptagande de för skolan bestämda undervisningsämnena och det ungefärliga antal lärotimmar per vecka som skall ägnas åt varje ämne, fastställes av skolans styrelse efter förslag av rektor. Föreskrifterna böra ifråga om läroämnen och lärometoder vara så avfattade, att de lämna rektor nödig frihet att företaga ändringar samt åt såväl honom som lärarna inrymma rätt att i undervisningen använda de lärosätt som befinnas mest ändamålsenliga.

Folkhögskolas styrelse, dess rektor och lärare, äga sålunda vittgående befogenheter, då det gäller att planlägga och i detalj gestalta skolans undervisning. Detta förhållande står i överensstämmelse med folkhögskolans traditioner såsom en medborgarskola, vars undervisning icke utmynnär i någon examen med fastställda kunskapsprov utan i stället syftar mot ett personligt bildningsmål. Den planerade nordiska undervisningsverksamheten, vilken till sin allmänna läggning starkt påminner om folkhögskolornas verksamhet, bör lika litet som denna klavbindas av regler och föreskrifter. Med hänsyn till att det här rör sig om en art av undervisning, till vilken något egentligt motstycke icke existerar, finnes skäl att lämna största möjliga utrymme åt ledningens på erfarenheten och omständigheterna grundade initiativ. Institutets styrelse synes böra äga rätt att fatta beslut även om valet av läroämnen, kursens längd samt antalet undervisningstimmar. Under förutsättning att den tidigare angivna allmänna målsättningen fasthållles, torde man sakna anledning befara allt för stora variationer i dessa hänseenden.

Frågan, huruvida kursen skall stå öppen för deltagare från alla Nordens länder eller främst avses för svenska elever, har väsentlig betydelse för dess uppläggning och karaktär. Ur många synpunkter skulle en kurs av förstnämnda slag vara att föredraga. Utbytet mellan elever från Nordens olika länder skulle i hög grad bidra till uppkomsten av en nordisk miljö, i vilken studietidens lärdomar och erfarenheter kunde förvandlas till bestående intryck. Men anord-

andet av en dylik kurs förutsätter dels att programmet för kursen utformas under fri medverkan av representanter för samtliga nordiska länder, dels att dessa äro företrädda i kursens ledning. Då nämnda förutsättningar i nuvarande läge icke kunna uppfyllas, måste den här diskuterade kursen planläggas för svenska elever. Om det likväl skulle förekomma, att våra nordiska grannfolk önskade sända några representanter för att deltaga i densamma, borde detta självfallet hälsas med tillfredsställelse.

Det ovan anförda möjliggör en precisering av kursens ändamål. Denna bör i första hand inriktas på att föra svenska elever fram till en förståelse av Norden och de nordiska grannländerna. Då eleverna antagas vara förtrogna med svenska förhållanden, böra dessa få tjäna som bakgrund och jämförelsematerial utan att egentligen bli föremål för studium. För uppnående av en nordisk helhetsbild bör dock Sveriges historia behandlas i sitt naturliga sammanhang med de övriga folkens. Kursens program torde lämpligen böra omfatta Nordens och de nordiska grannländernas historia samt de nordiska grannländernas språk och litteratur, geografi och samhällslära. Undervisningen bör kompletteras med fristående föreläsningar av särskilt inbjudna talare från Sverige och grannländerna. I händelse av övergång till samnordisk undervisning finge den här antydda planen underkastas betydande förändringar. En sådan omläggning torde dock utan större svårighet kunna genomföras.

Med hänsyn till kursens ändamål är det av största vikt, att institutet beredes tillgång till lärarkrafter från Nordens övriga länder. För varje kurs böra om möjligt engageras lärare från Danmark, Finland och Norge. Önskvärt vore att kunna påräkna medverkan i undervisningen även från Island. Av naturliga skäl kan denna dock icke förutsättas få samma omfattning som de övriga ländernas.

För att en någorlunda tillfredsställande genomarbetning av kunskapsmaterialet skall bli möjlig, bör kursen i likhet med huvudkurs vid folkhögskola omfatta minst 21 veckor. Man torde kunna beräkna antalet undervisningstimmar till 32 à 34 per vecka för varje elev. Undervisningen bör meddelas i form av föreläsningar, samtal, studiecirkel eller med hjälp av andra lämpliga metoder samt kompletteras av enskilda studier. Antalet kursdeltagare bör begränsas på sådant sätt, att lärarna kunna nå personlig kontakt med eleverna. Bortsett från studiecirkelarna bör uppdelning på olika avdelningar av ekonomiska skäl tills vidare icke ifrågakomma.

Vad i övrigt angår kursplanens uppgörande och undervisningsmetoderna, äro givetvis många variationer tänkbara. I en till betänkandet fogad bilaga (nr 1) ha de sakkunniga ingått på en diskussion av hithörande frågor. Avsikten har icke varit att lämna förslag till bindande föreskrifter utan endast att framlägga en skissartad planläggning, vilken kan levandegöra kursens idé.

Det vore ägnat att väcka tillfredsställelse, om studerande vid universitet och högskolor ville söka sig till kursen. Att deltagande i densamma även för

dem kan vara av värde, särskilt såsom förberedelse till lärar- eller journalistverksamhet, är otvivelaktigt. Emellertid kräver en akademisk utbildning i och för sig omfattande studier, vilka för de manliga studenternas vidkommande i väsentlig grad förlängas genom värnpliktstjänstgöring. De flesta universitets- och högskolestuderande äro, naturligt nog, obenäga att uppskjuta sitt inträde i förvärvslivet längre än nödvändigt. Då dessutom möjligheterna att inom de akademiska studiernas ram skapa utrymme för kunskapsinhämmande rörande nordiska förhållanden allt fullständigare torde komma att tillvaratagas, kan någon större tillströmning från förutnämnda håll till institutets längre kurs knappast förväntas. Huvudparten av eleverna torde istället komma att utgöras av unga män och kvinnor utan studentexamen, som genom studier vid institutet vilja fullständiga sina kunskaper. Sådana personer torde icke minst vara att finna bland dem som taga aktiv del i ungdomsorganisationernas verksamhet och det frivilliga bildningsarbetet. Även äldre personer böra hälsas välkomna, i den mån de anmäla sig.

Deltagarna i kursen böra genom kunskaper, begåvning och personliga egenskaper i övrigt äga förutsättningar att väl tillgodogöra sig undervisningen. Det bör vidare kunna förväntas av dem, att de i sin framtida verksamhet skola bidra till att främja förståelsen mellan de nordiska länderna. En viktig fråga är således, hur man skall gå tillväga för att åstadkomma ett gott urval av kursdeltagare. Jämväl denna fråga har närmare berörts i bilaga 1. För att underlätta tillströmningen av lämpliga sökande till kursen är det av största vikt, att stipendier i erforderlig omfattning tillhandahållas. Vid de statsunderstödda folkhögskolorna utgå till obemedlade och mindre bemedlade elever stipendier av statsmedel med belopp från 10 till 45 kronor per månad efter vederbörande elevs ekonomiska förhållanden. Stipendierna beviljas av skolöverstyrelsen efter förslag av folkhögskolornas styrelser, varvid varje skola erhåller ett av skolöverstyrelsen i förhållande till de sökandes behov beräknat belopp. Fördelningen sker sedan genom folkhögskolornas styrelser. Många skäl torde tala för att den ungdom som söker sig till det svensknordiska institutets längre kurs i avseende å möjligheten att erhålla stipendier av statsmedel jämställes med den ungdom som söker sig till folkhögskolorna. Institutets styrelse torde böra beklädas med uppdraget att både bevilja och utdela stipendierna. För de obemedlade och mindre bemedlade elever som deltaga i den längre kursen vid institutet måste emellertid statsstipendierna, som endast räcka för bekostande av en del av kursens utgifter, kompletteras med stipendier från andra håll. Man torde kunna räkna med att folkrörelser med stark ekonomi skola bevilja tilläggsstipendier för medlemmar av anslutna organisationer. Frågan om särskilda bidrag till hjälpbehövande elever, vilka sakna möjlighet att på nämnda sätt erhålla anslag, skall behandlas i samband med de ekonomiska beräkningarna.

De uppgifter med avseende på *forsknings- och utredningsverksamhet* som kunna erbjuda sig för ett nordiskt institut ha i det föregående omtalats. Därvid har framhållits dels att en verksamhet av denna art kan bli av väsentligt värde för främjande av nordiskt samarbete, dels att densamma i stort sett icke bör ingå på politiska och militära frågor.

Det synes önskvärt, att utredningsverksamhetens gränser i allmänna drag fastställas i det reglemente som torde komma att utfärdas för institutet. Organisationer och enskilda böra samtidigt stimuleras att framkomma med uppslag, som falla inom institutets område.

Vidkommande sättet för undersökningarnas verkställande torde man knappast böra överväga att för ändamålet anställa särskild personal. En sådan åtgärd skulle snart visa sig föga lämplig. Institutets strävan måste gå ut på att i varje förekommande fall prestera ett expertutlåtande, som kan läggas till grund för praktiska åtgärder eller som åtminstone är ägnat att på någon punkt föra det nordiska samarbetets planläggning vidare. Genom att till institutet knyta ett fåtal personer i egenskap av utredningsmän skulle man, även om dessa vore högt kvalificerade forskare, blott på en ringa del av det område som institutet har att bevaka vinna tillgång till verklig expertis. Att anställa ett stort antal experter är naturligtvis ekonomiskt outförbart. Detta skulle för övrigt innebära, att man på en omväg återvände till den en gång avvisade idén om ett nordiskt forskningsuniversitet. Enligt vad som framgår av det sagda, kan institutet icke sättas i stånd att med egna krafter verkställa erforderliga utredningar. Man blir sålunda nödsakad att för uppgiftens lösning anlita hjälp av utomstående personer.

För att kunna planlägga och handhava utredningsverksamheten behöver institutets ledning äga en fullständig överblick över de problem som röra det nordiska samarbetets olika sidor samt en ingående kunskap om företagna eller av utomstående planerade undersökningar rörande dessa problem. Institutet bör därför söka förbindelse med ett mindre antal fackmän, vilka var och en inom sitt område ständigt följa utvecklingens gång och sålunda äro i stånd att bedöma förutsättningarna för främjande av nordiskt samarbete. Det får antagas, att dessa fackmän skola dels självmant meddela råd och uppslag, dels på begäran av institutets styrelse avgiva yttranden över särskilda frågor. I vissa fall torde en fråga befinnas tillräckligt klarlagd genom ett sådant expertutlåtande, men som regel lär en mera ingående utredning vara nödvändig. Denna kan besörjas antingen av en enskild person, inom eller utom de rådgivande fackmännens krets, eller av flera samverkande experter. Då man önskar begagna den sistnämnda utvägen, torde det vara lämpligt att inbjuda vederbörande till konferens å institutet. Utredningsverksamheten bör bedrivas under upprätthållande av ständig kontakt med föreningen Norden.

Verkställda utredningar böra begagnas i upplysningssyfte. Dels böra de i en eller annan form befordras till trycket, dels kunna de lämna stoff till före-

läsningar vid institutet. Sedan styrelsen fattat ståndpunkt till förekommande frågor, kunna jämväl framställningar avlätas till Kungl. Maj:t eller någon statlig myndighet.

Om initiativen skola bära frukt, måste de naturligtvis framföras till vederbörande parter i grannländerna. Härvid framträder tydligt skillnaden mellan ett svensknordiskt och ett samnordiskt institut. Visserligen bör det vara ett svensknordiskt institut obetaget att vända sig till personer från grannländerna, då det gäller undersökningar i speciella frågor, men det bör däremot ej rikta framställningar om nya åtgärder för nordiskt samarbete till myndigheter eller organisationer utom Sverige. Det naturliga synes istället vara, att de svenska mottagarna, i den mån de finna institutets förslag vara förtjänta av beaktande, hänvända sig till med dem samarbetande organ. Genom de sistnämndas försorg kunna sedan parallella utredningar verkställas, om så anses behöfligt.

Därest grannländerna upprättade institutioner, med vilka den nu planerade kunde samarbeta under full jämställdhet, skulle situationen helt förändras. Förekommande utredningsuppgifter kunde efter överenskommelse fördelas mellan de olika instituten. Vid behandlingen av en viss fråga skulle den samlade nordiska expertisen stå till förfogande för det institut som fått på sin lott att leda utredningen. Genom förmedling av det nordiska institutet i varje land skulle sedermera resultaten av varje särskild utredning bringas till vederbörande instansers kännedom.

Om ett samnordiskt institut komme till stånd, borde detta självfallet bilda en central för hela Norden, då det gällde nordiska utredningar.

Såsom i det föregående framhållits, bör ett nordiskt institut söka främja organisationernas nordiska samarbete genom att upplåta lokaler för *nordiska möten, kongresser m. m.* Man måste förutsätta, att initiativet härvidlag skall utgå från organisationerna, icke från institutet. Detta torde som regel böra ställa sina lokaler och övriga resurser till förfogande, i den mån de äro disponibla och vederbörande anordnare önska begagna sig av institutets medverkan.

Vidden av de krav som i följd härav komma att ställas på institutet låter sig icke exakt förutse. De största nordiska kongresserna ha hittills vanligen plägat förläggas till huvudstäderna. Detta torde bliva fallet även i framtiden. Då institutet av skäl, som i det följande närmare skola utvecklas, icke bör ha sitt säte i Stockholm, kan från dess sida medverkan vid dylika kongresser icke lämnas. Det synes naturligt, att organisationer, som själva äro i besittning av centrala institutioner, exempelvis Landsorganisationen, Kooperativa förbundet, de stora nykterhetsorganisationerna, härbärgera sådana nordiska sammankomster som falla inom ramen för respektive sammanslutningars speciella verksamhet. Dock förekomma säkerligen fall, då de stora organisationerna med tillfredsställelse skulle begagna sig av institutets bistånd. Man har vidare anledning motse en utvidgning av det allmänna nordiska samarbetet

inom och mellan folkrörelserna i de nordiska länderna, varvid mindre möten och konferenser torde komma att hållas i långt större omfattning än hittills. Vid dylika sammankomster liksom vid flertalet nordiska möten i allmänhet, vare sig anordnade av vissa organisationer eller vilande på för deltagarna gemensamma intressen utan organisatorisk gestaltning, synes en förläggning till ett nordiskt institut synnerligen lämplig.

Frågan om anordnandet av *korta nordiska studiekurser* har jämväl tidigare behandlats, varvid påpekats, att utrymme härvidlag finnes för en initiativtagande verksamhet från ett nordiskt instituts sida.

Det torde kunna förmodas, att kurser liksom möten, vilka hållas av den ena eller andra organisationen för dess medlemmar, komma att förläggas till vederbörande organisationers lokaler eller anstalter, i den mån detta är möjligt. Däremot torde det te sig naturligt, att de nordiska kurser vilka icke hänföra sig till en viss organisations medlemmar eller som anordnas av en organisation utan tillräckliga egna lokalmöjligheter omhändertagas av det nordiska institutet.

Det är av vikt, att planläggningen av institutets kursverksamhet i det hela sker under intim samverkan med föreningen Norden. Vid förberedandet av varje särskild kurs bör institutet hänvända sig till intresserade organisationer för överläggningar, gällande såväl kursprogram som urval av deltagare. Särskilt nödvändiga äro dylika förberedelser, då det gäller nya, ännu icke inarbetade kurstyper.

Med avseende på kursverksamhetens omfattning torde någon större skillnad icke uppkomma vid institutets eventuella omdaning till samnordiskt. Då det gäller periodiskt återkommande kurser, pläga nämligen de olika länderna, alldeles som fallet är i fråga om möten, i tur och ordning svara för värdskapet. Man måste räkna med att denna ordning blir bestående. Det vore för övrigt icke lämpligt, knappast ens praktiskt möjligt, att förlägga alla nordiska kurser till en och samma plats. Därest särskilda nordiska institut upprättades i de olika länderna, kunde dessa efter föredöme av och i samarbete med föreningarna Norden årligen verkställa en fördelning sig emellan av de kurser som vid gemensamma överläggningar befunnits önskvärda.

Nordiska möten och kurser bruka företrädesvis anordnas under sommarhalvåret. Institutet synes därför böra för ändamålet reservera den tid som förflyter mellan avslutandet av en längre bildningskurs och påbörjandet av den nästa, dock med hänsyn tagen till kraven på översyn av lokaler m. m. I regel torde institutets möten och kurser komma att förläggas till tiden 1 juni—1 september. Det säger sig självt, att dess medverkan i den nordiska mötes- och kursverksamheten måste åläggas en viss begränsning. Här liksom eljest har man att räkna med en blygsam begynnelse och en gradvis fortskridande utvidgning, i den mån erfarenheterna växa och institutets materiella resurser ökas.

Det föreslagna institutet måste för att kunna med framgång bedriva sin verksamhet äga möjlighet att oavlåtligt följa det nordiska samarbetets utveckling och den offentliga diskussionen i nordiska frågor. Rikhaltiga källor för studiet av de särskilda nordiska ländernas historia, rättsväsen, internationella förbindelser, politiska och sociala förhållanden, näringsliv, religion, konst och litteratur m. m. böra jämväl stå institutet till buds. Särskilt må framhävas, att uppfyllandet av dessa krav bildar en viktig förutsättning för eventuella utvidgningar av institutets verksamhet, vare sig fråga är om upprättande av ett gästhem, införande av specialiserade studiekurser, om medverkan i det offentliga upplysningsarbetet rörande nordiska frågor eller andra liknande insatser.

Till institutets första och viktigaste omsorger bör därför höra anskaffningen av ett välförsett *nordiskt bibliotek*, omfattande icke blott skönlitteratur, biografier, reseskildringar, populärvetenskaplig litteratur, skrifter i aktuella ekonomiska, kulturella och politiska spörsmål m. m. utan även offentliga publikationer och vetenskapliga avhandlingar. Mera betydande nordiska tidningar och tidskrifter få icke saknas i detta bibliotek. Det värdefulla material som dagspressen innehåller bör, såvida tillgången på arbetskraft gör det möjligt, tillvaratagas i ett urklipparkiv.

Organisationen.

Med avseende på grunderna för institutets författning har man först att överväga dess förhållande till den svenska staten. Valet står i huvudsak mellan en statlig institution och en stiftelse.

Att akademisk undervisning och vetenskaplig forskning för att rätt kunna blomstra böra intaga en såvitt möjligt fristående ställning i förhållande till statsmakten är en regel, vars betydelse sedan länge varit erkänd i vårt land. Märkas bör även, att folkhögskoleväsendet och folkrörelsernas bildningsverksamhet utvecklats och vunnit sitt stora inflytande i kraft av frivillighetens princip. Vad angår det här planerade kulturinstitutet, vilket företer många beröringspunkter såväl med universitetslivet som även med det fria folkliga bildningsarbetet, synes ostridigt, att detsamma med hänsyn till arten av sin verksamhet icke lämpar sig för statlig reglementering. Det kan befaras, att en rent statlig ledning skulle verka hämmande på institutets inre liv och samtidigt vanskliggöra dess ställning utåt. Beträffande denna må framhållas, att en stiftelse lättare än en statsinstitution torde vinna erforderlig kontakt med de stora folkliga organisationerna och dessas medlemmar. Knytande av förbindelser med nordiskt intresserade kretsar i grannländerna torde även underlättas, om institutet äger en självständig position.

Emellertid bör staten öva visst inflytande på institutets ledning, så mycket mera som man måste förutsätta, att kostnaderna för dess upprättande och

drift väsentligen skola täckas av statsmedel. Såsom närmare skall visas i det följande, är en statlig förmedling av värde, då det gäller att tillförsäkra institutet stöd från grupper, som, ehuru organisatoriskt och numerärt obetydliga, i kulturellt hänseende spela en ledande roll.

På anförda skäl vilja de sakkunniga tillstyrka, att institutet gives formen av en stiftelse, upprättad under medverkan av såväl staten som olika organisationer. Till följd av det nordiska föreningslivets enhetliga beskaffenhet torde man utan svårighet kunna tillämpa den förordade konstruktionen, om och när man skulle önska att upprätta ett samnordiskt institut.

För att trygga institutets förankring inom olika folklager bör man i främsta rummet inbjuda de *stora fackliga och ideella riksorganisationerna* att ställa sig bakom detsamma. Såsom sammanslutningar av det förra slaget må nämnas Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen, Kooperativa förbundet, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverksorganisation och Sveriges lantbruksförbund. Med dessa sammanslutningar böra jämföras tjänstemännens fackliga rörelser.

Även vissa mera speciella yrkesgrupper förtjäna emellertid beaktande i detta sammanhang. Tidigare har framhållits vikten av att institutets verksamhet vinner gensvar hos dem som ha till yrke att meddela undervisning. Därest *lärarorganisationerna*, i första hand Läroverkslärarnas riksförbund, Svenska folkhögskolans lärarförening och Sveriges allmänna folkskollärareförening, vilja medverka vid institutets grundläggning, torde detta önskemål kunna uppnås. Det får jämväl anses synnerligen angeläget, att den svenska *pressen* med dess stora inflytande på folkupplysningen, icke minst i nordiska frågor, påtager sig en del av ansvaret för institutet. Den sammanslutning som i detta sammanhang bör komma i fråga torde vara Publicistklubben.

En ständig förbindelse med de produktiva krafterna inom Sveriges och grannländernas andliga liv, framförallt på vetenskapens, konstens, litteraturens och musikens områden, är för institutets del lika viktig som kontakten med de kretsar till vilka dess förkunnelse riktar sig. Visserligen skall institutets undervisning icke vara akademisk till sin karaktär, men den måste vila på vetenskaplig grund och syfta till att framlägga den vetenskapliga forskningens resultat. För den planerade utredningsverksamheten är institutet hänvisat till att söka stöd hos vetenskapens idkare. Konsten, litteraturen och musiken spegla de nordiska folkens nationella särdrag men också deras outplånliga frändskap. Varje nordiskt folk äger den oskattbara förmånen att kunna tillgodogöra sig grannfolkens kulturvärden och förvandla dem till sin andliga egendom. I samma mån som detta sker, banas väg för en vidgad ömsesidig förståelse och därmed för en djupare nordisk gemenskap. Det måste tillhöra institutets angelägnaste uppgifter att i Sverige sprida kunskap om de icke-svenska uppenbarelseformerna av nordisk kultur. Av antydde orsaker

äro *vetenskapsmännen, de utövande konstnärerna och diktarna* oumbärliga såsom medarbetare vid verksamhetens ledning och planläggning.

Det erbjuder emellertid vissa svårigheter att finna en lämplig form för dessas deltagande. Någon vetenskapsmännens riksorganisation existerar som bekant icke. I stället har man att göra med universitet och högskolor, andra vetenskapliga institutioner samt lärda samfund. På litteraturens, konstens och musikens områden finnas likaledes officiellt erkända akademier och institutioner men dessutom även fria sammanslutningar av dels sällskaplig, dels ekonomisk och facklig natur. Många skäl tala för att utseendet av kulturlivets representanter i detta sammanhang bör ske på officiell väg. Om vetenskapens företrädare tillsätts av Kungl. Maj:t efter förslag av universitet och högskolor, bliva olika önskemål såvitt möjligt tillgodosedda. Beträffande övriga kulturrepresentanter torde ett liknande förfaringsätt kunna tillämpas.

Frågan om institutets organisation har hittills diskuterats med utgångspunkt i en social representationsprincip. Hänsyn bör emellertid tagas även till de rörelser som vila på ideell gemenskap och utsträcka sitt inflytande till olika sociala grupper. Religiösa samfund, nykterhets-, bildnings- och ungdomsorganisationer m. fl. äro i stånd att på olika sätt understödja och bereda marken för dess verksamhet.

Den *svenska kyrkan* samt de *fri- och lågkyrkliga samfundet* böra på lämpligt sätt beredas tillfälle att medverka vid institutets stiftande. Detsamma gäller *nykterhetsrörelsen*, vilken torde kunna representeras genom exempelvis samorganisationen Sveriges nykterhetssällskaps representantförsamling. Med det *frivilliga bildningsarbetet* i dess olika förgreningar måste institutet ständigt bedriva utbyte. Även här finnes en samorganisation, vilken kan uppträda såsom stiftare, nämligen Samverkande bildningsförbunden. Eftersom ungdomens skolning till nordiskt vetande och nordiskt tänkande är institutets huvuduppgift på längre sikt, böra de *ideella ungdomsorganisationerna*, politiska såväl som opolitiska, vara företrädade bland institutets huvudmän. Någon samorganisation av ungdomsföreningar existerar icke och torde till följd av deras disparata läggning icke heller kunna åstadkommas. Emellertid kan man tänka sig en lösning, liknande den som uppnåts av föreningen Norden, inom vilken organiserats en särskild ungdomsnämnd med representanter för ett flertal olika organisationer.

Den ideella gemenskapen mellan institutet och *föreningen Norden* kommer naturligtvis att taga sig uttryck i samfällda arbetsinsatser. På snart sagt varje område av institutets verksamhet torde samarbete med föreningen ifrågakomma. Det synes därför naturligt och välbehövt, att föreningen alltifrån början tager viss andel i ledningen av institutet.

Ett stort antal föreningar och stiftelser uppvisa en organisation med två beslutande församlingar, en större och en mindre. Den förra, vilkas medlemmar brukas kallas huvudmän eller fullmäktige, består av representanter för för-

eningen eller stiftelsen, den senare utgör styrelse. Till huvudmännens eller fullmäktiges uppgifter höra vanligen, utom valet av styrelse, fastställandet av kostnadsstat, beviljandet av ansvarsfrihet för styrelsen samt uppdragandet av vissa allmänna riktlinjer för verksamheten. Styrelsen däremot utövar den fortlöpande ledningen av densamma. I allmänhet äger representantförsamlingen att komplettera sig själv, men då detta system förutsätter viss enhetlighet i dess sammansättning, kan det icke genomföras, om föreningen eller stiftelsen bygger på samordning av olikartade intressen. I sådant fall måste särskilda regler uppställas. Ett exempel på huru dylika regler kunna utformas, då fråga är om samverkan mellan staten och enskilda organisationer, erbjuder Svenska trafikförbundet. I förbundets styrelse utses ordförande och vice ordförande av Kungl. Maj:t samt en ledamot av Kungl. Järnvägsstyrelsen, medan övriga ledamöter väljas av en rådsförsamling. Denna, som består av representanter för offentliga eller till förbundet anslutna institutioner, lokala turistorganisationer m. fl., rekryteras dels genom val av förbundet vid årsmöte, dels därigenom, att enskilda förbundsmedlemmar efter anmodan nominera vardera en ledamot. Styrelsens ordförande och vice ordförande bekläda samma poster inom rådet. Då de former för samarbete mellan statsmakterna och olika organisationer som prövats inom Svenska trafikförbundet i det hela fungerat tillfredsställande, vilja de sakkunniga förorda, att liknande former komma till användning vid upprättandet av det nordiska institutet.

Såsom framhållits, bör institutets grundval utgöras av en stiftelse. Initiativet till denna måste tagas från statens sida. Sedan statsmakterna beslutat att på vissa villkor och i viss omfattning ställa medel till förfogande för ett nordiskt institut, torde Kungl. Maj:t böra kalla de organisationer, samfund och institutioner, vilkas medverkan må anses erforderlig, att såsom stiftare deltaga i institutets upprättande. Det bör ankomma på stiftarna att förlägga ett stadgeförläggning, vilket för att bli gällande måste fastställas av Kungl. Maj:t. Verksamhetens igångsättande kräver givetvis grundliga förberedelser: byggnadsarbeten måste utföras, lokaler inredas, planer uppgöras och personal anställas. Redan i dessa hänseenden erfordras ledning av en styrelse för institutet. Det är därför av största vikt, att stiftelsens konstituering och valet av styrelse äger rum, så snart ske kan. Befattningshavare böra efter hand tillsättas, var och en vid den tidpunkt som med tanke på vederbörandes uppgifter kan anses lämplig. Först och främst bör en föreståndare utses.

Förläggningsort.

Vid platsfrågans bedömning har man att utgå från det planerade institutets uppgifter och arbetssätt.

Ovan har framhållits, att man genom förläggande av sådana nordiska sammankomster som tidigare hållits under skiftande lokala förhållanden

till ett nordiskt institut skulle göra en väsentlig vinst, i det att den nordiska anda och stämning som där vore rådande skulle på olika vägar meddela sig till de besökande. Den nordiska miljön kan och bör bliva en omständighet av betydelse för främjandet av institutets syften, såväl då det gäller mötesverksamheten som även i andra sammanhang. Att genom samling kring uppgiften skapa en dylik miljö måste ankomma på institutets ledande och medhjälpare krafter. Man bör emellertid tillse, att betingelserna för dess uppkomst bliva så gynnsamma som möjligt. Detta skulle icke bliva fallet, om institutet förlades till någon av samhälls- och kulturlivets brännpunkter. Inne i en storstad, där en mångfald intressen korsas, skulle dess verksamhet ofrånkomligen råka ut för splittrande inflytelser. Långt ifrån att kunna påverka ortsmiljön skulle institutet självt i större eller mindre grad få sin prägel av denna. Det vore icke heller lämpligt att placera det nordiska institutet i skuggan av någon äldre, betydande kulturinstitution, exempelvis ett universitet. För att pröva betydelsen av dessa synpunkter må man göra det tankeexperimentet att Sigtunastiftelsen hade upprättats antingen i Stockholm eller Uppsala. Dess utveckling skulle i så fall sannolikt icke ha blivit densamma, och dess inflytande skulle ha blivit mera begränsat, än vad nu är fallet. Det planerade institutet bör sålunda, därest detta icke möter några svårigheter ur andra synpunkter, förläggas till en mindre ort, där dess egenart fritt kan göra sig gällande, en ort, som kan komma att präglas av institutets syften, så att dess namn utåt framstår som en symbol för nordiska idéer.

Med detta konstaterande uttömmar man emellertid icke frågan om institutets orientering i förhållande till de stora centralpunkterna för svenskt samhälls- och bildningsliv. Bland de orter som stått i förgrunden för diskussionen finnes endast en, nämligen Vadstena, vilken är belägen på större avstånd från alla dylika centra. Det bör emellertid märkas, att föreningen Nordens vadstenaförslag åsyftade en institution av större omfattning och delvis annan typ än den här planerade. Dess kärna skulle utgöras av en akademi, till vilken ett flertal universitetslärare skulle knytas för längre tid. En sådan institution skulle åtminstone delvis ha kunnat undvara stödet av ett närbeläget kulturcentrum. Detta är icke fallet med den nu ifrågasvarande mera blygsamma institutionen. Ehuru själv icke-akademisk skall densamma i sin verksamhet bygga på vetenskapligt arbete. Å ena sidan böra eleverna äga möjlighet att då och då åhöra föreläsningar vid ett universitet eller en högskola samt att besöka ett stort bibliotek, å andra sidan behöver institutet för sin egen undervisning kunna utan större omgång anlita vetenskapsmän såsom föreläsare. Härtill komma vissa synpunkter, som skulle kunna åberopas jämväl gentemot vadstenaförslaget, nämligen dels önskvärdheten av att äga någon tillgång till museer och teatrar m. m., dels behovet av att förvärva även andra framträdande personer än vetenskaps-

män såsom föreläsare, exempelvis politiker, ämbetsmän, författare och ledande personer inom föreningslivet. Det planerade institutet bör sålunda vara beläget på relativt kort avstånd från ett betydande kulturcentrum.

Till institutets uppgifter skall, enligt vad som ovan framhållits, höra mottagande av nordiska möten och sammankomster. Dylik verksamhet skulle kunna möjliggöras därigenom, att institutet försåges med lokaler avsedda för ett större antal tillfälliga gäster. Det måste dock av kostnadsskäl anses uteslutet att gå fram på denna väg. Inkvarteringsproblemet måste då lösas genom institutets förläggande antingen till en mindre stad, där erforderlig rumsreserv finnes, eller också till en plats, belägen så nära en större stad, att mötesdeltagare kunna bo därstädes samt resa till och från sammanträden.

Det är vidare angeläget, att förläggningsorten lämnar tillfälle till ett sunt och stärkande friluftsliv för elever och kursdeltagare vid institutet såväl under sommaren som även under vintern.

Behovet av institutets anknytning till det vetenskapliga livet måste tillerkännas avgörande betydelse. Ur denna synpunkt skulle förläggningsorten kunna sökas i närheten av antingen Uppsala, Lund, Stockholm eller Göteborg. Vad Uppsala beträffar, är avståndet därifrån till Stockholm så ringa, att man knappast kan tala om två olika alternativ. Klart är i alla händelser, att huvudstaden, icke minst ur föreningslivets synpunkt, utövar den starkare dragningskraften, varför man vid en förläggning till Mellansverige har att främst taga sikte på Stockholm. Lund torde böra lämnas ur räkningen, då dess läge för den övervägande delen av Nordens befolkning framstår såsom alltför periferiskt. Det återstår således ett val mellan göteborgstrakten och stockholmstrakten.

Som bekant tänkte sig Grundtvig, att det av honom planerade nordiska universitetet skulle upprättas i Göteborg. Det var med tanke på dåvarande förhållanden ganska naturligt, att hans val skulle falla på denna stad. Så länge man endast hade att räkna med sjöfartsförbindelserna, kunde av hänsyn till Norge knappast annan plats än någon stad å den svenska västkusten komma i fråga. Ett ur allmänt nordisk synpunkt mera centralt eller ur trafiksynpunkt gynnsammare läge än Göteborg, torde vid 1800-talets mitt ingen plats i Norden ha kunnat uppvisa. Senare inträffade förändringar ha skapat delvis nya utgångspunkter för bedömningen av dessa frågor. Genom tillkomsten av det fria Finland har Nordens geografiska centrum undergått en förskjutning österut. Den stundom framkommande uppfattningen, att Finland bör tillmätas mindre vikt, då det gäller verksamheten vid ett nordiskt kulturinstitut, än något av de skandinaviska länderna, synes icke hållbar. Liksom Finland äger del i den nordiska kulturgemenskapen, bör och kan det jämväl, oavsett språkförhållandena, såsom likaberättigad part del-

taga i det nordiska kultursamarbetet, om vars fundamentala betydelse för den nordiska samhörigheten över huvud taget, intet tvivel kan råda. Vad kommunikationerna angår, ha Göteborgs fördelar i jämförelse med östligare belägna orter starkt förminskats genom järnvägstrafikens och den motoriserade landsvägstrafikens utveckling.¹ Det sagda innebär icke, att den centrala ställning som tidigare tillkommit Göteborg numera obetingat skulle ha övergått till Stockholm men väl, att man även med tanke på trafikförbindelserna mellan Sverige och övriga nordiska länder kan anföra vissa skäl, som tala för det planerade institutets förläggning enligt stockholmsalternativet. Vad Finland angår, är naturligtvis detta alternativ avgjort att föredraga. För norra och mellersta Norge äro förbindelserna med Stockholm och Göteborg ungefär likvärdiga.² I förhållande till oslotrakten liksom till Danmark i dess helhet intager Göteborg ett bättre läge än Stockholm.³ Tidskillnaden vid järnvägsresor är avsevärd.⁴ Genom sjöförbindelsernas indragande i jämförelsen komma göteborgsalternativets fördelar än tydligare till synes. Det bör särskilt erinras om ångbåtslinjen Göteborg—Frederikshavn, vilken under 1930-talet förmedlade en betydlig turisttrafik sommartid mellan Göteborg och norra Jylland. Mellan Köpenhamn och Göteborg har enligt uppgift resetrafiken sjöledes hittills haft jämförelsevis ringa omfattning, bland annat beroende på det kända förhållandet att sjöresor äro mera tidsödande än landresor, därest de icke, såsom i det förutnämnda fallet, medföra, att distansen väsentligt förkortas. De ur ekonomisk synpunkt fördelaktiga sjöförbindelserna mellan Göteborg och Nordens västliga delar innebära emellertid beaktansvärda möjligheter, särskilt för gruppresor. Då alla omständigheter tagas under överbäggande, torde man, vad trafiken mellan Sverige och grannländerna angår, böra tillerkänna göteborgsalternativet ett visst försteg framför stockholmsalternativet.

Grundtvig motiverade emellertid sitt val av Göteborg icke blott med praktiska utan även och framför allt med historiska skäl. Man skulle enligt hans mening återuppliva traditionerna från den tid då de tre rikenas gränser stötte samman vid Göta älvs mynning och Nordens konungar där hade sin mötesplats. Även i den moderna debatten ha liknande synpunkter icke sällan kommit till uttryck. Huruvida ett dylikt resonemang i och för sig bör tillmätas någon betydelse, må lämnas därhän. Ofrånkomligt är emellertid,

¹ Till flygtrafiken tages i detta sammanhang icke hänsyn. Om densamma starkt förbilligades, skulle naturligtvis helt nya förutsättningar uppkomma för bedömningen ur trafiksynpunkt av frågan om det nordiska institutets förläggningsort.

² Ungefärliga tider för järnvägsresor år 1939: Trondheim—Stockholm 17 timmar, Trondheim—Göteborg 20 timmar, Bergen—Stockholm 23 timmar, Bergen—Göteborg 20 timmar.

³ Detsamma gäller självfallet Island. Den faktor som försvårar islänningars deltagande i nordiskt samarbete är emellertid den långa sjöresan. En järnvägsresa Göteborg—Stockholm har i jämförelse därmed ringa betydelse.

⁴ Ungefärliga tider för järnvägsresor år 1939: Oslo—Stockholm 10 timmar, Oslo—Göteborg 6 timmar, Köpenhamn—Stockholm 12 timmar, Köpenhamn—Göteborg 7 timmar.

att Grundtvig, då han förknippat den nordiska samförståndstanken med namnet Göteborg, själv har verkat i viss mån traditionsskapande. För en icke obetydlig del av det danska folket, liksom även för den nordiska folkhögskolerörelsen utanför Danmark, äger begreppet »göteborgstanken», låt vara att man giver detsamma skiftande tolkningar, ett ideellt värde. Den grundtvigska traditionens betydelse kan icke lämnas obeaktad.

Till stockholmstraktens förmån talar i första hand den ur svensk synpunkt mera centrala belägenheten. Kurs- och mötesdeltagare från hela norra, mellersta och östra Sverige, vilka områden innefatta majoriteten av landets befolkning, skulle med större lätthet kunna nå institutet, om detta upprättades i Stockholms närhet, än om man valde en plats i göteborgstrakten.

I fråga om rikedom på vetenskapliga och andra kulturella institutioner kan ingen annan svensk stad mäta sig med Stockholm. Möjligheterna att vid institutet anordna tillfälliga föreläsningar av vetenskapsmän, författare, konstnärer, ämbetsmän, organisationsledare m. fl. främjas genom dess förläggning till huvudstadens närhet. En sådan placering skulle även tillåta institutet att draga fördel av de andliga krafter och institutionella resurser över vilka Uppsala universitet förfogar. Det bör märkas, att Göteborgs förmån av mindre avstånd till Oslo och Köpenhamn vid den ifrågavarande jämförelsen är av mera begränsad betydelse. Vare sig man väljer stockholms- eller göteborgsalternativet, kommer institutet att vara hänvisat till en svensk större stad som replipunkt för sitt dagliga arbete.

Med hänsyn till institutets uppgift att mottaga möten och kongresser m. m. bör särskilt framhållas, att de svenska riksorganisationernas ledningar, vilka stå såsom anordnare av flertalet nordiska sammankomster under svenskt värdskap, äro förlagda till Stockholm. För dessa organisationer ter sig därför stockholmsalternativet såsom mest önskvärt.

Uppgiften att verkställa en avvägning mellan de framlagda synpunkterna försvåras därigenom, att dessas valör mer eller mindre är beroende på huruvida ett samnordiskt eller svensknordiskt betraktelsesätt företrädesvis anlägges.

Om man utgår allenast från institutets uppgifter såsom svensknordiskt, synes det försteg som Göteborg må äga med hänsyn till förbindelserna med övriga nordiska länder mindre väsentligt. Den grundtvigska traditionen, vilken är ett med tanken på en samnordisk kulturinstitution, kan under den angivna förutsättningen lämnas åsido. Däremot framstå de skäl som tala för stockholmstrakten med full styrka. Allmänt sett förefaller det naturligt och riktigt, att ett nordiskt institut, byggt på nationell grundval, placeras i närheten av vederbörande lands huvudstad. Vore det uteslutande fråga om inrättande av ett svensknordiskt institut, borde således stockholmsalternativet väljas.

Betraktar man återigen det nu planerade institutet såsom en kärna, kring vilken ett sammordiskt kulturcentrum i en framtid skall uppväxa, te sig förhållandena annorlunda. De danska och norska önskemålen om förläggande av ett dylikt centrum till trakten av Göteborg måste då uppmärksammas. Fördelarna av institutets placering i Stockholms närhet träda däremot mera i skuggan. Ur sammordisk synpunkt kan icke avgörande betydelse fästas vid ett centralt läge i Sverige. Att tillgodose behovet av en samlingsplats för nordiska möten, anordnade av svenska organisationer, måste vara en mindre angelägen uppgift för ett sammordiskt än för ett svensknordiskt institut. Eftersom alla de nordiska länderna i ungefär samma utsträckning böra bidra till verksamheten vid ett sammordiskt institut, måste man räkna med ett sådant utbyggande av dess organisation, att behovet av stöd från ett närbeläget kulturcentrum till stor del kommer att bortfalla. I samma mån som detta sker, minskas naturligtvis betydelsen av Stockholms företräden såsom kulturell basis för institutet. Om det från början vore klart, att man med utgångspunkt i ett svensknordiskt institut kunde åstadkomma ett sammordiskt, skulle sålunda övervägande skäl tala för göteborgsalternativet.

I sakens nuvarande läge ankommer det emellertid icke på de sakkunniga att föreslå plats för en allmänordisk centralinstitution, ej heller böra de planera uteslutande för ett svensknordiskt institut. Däremot åligger dem att fatta ståndpunkt till frågan om ett svensknordiskt instituts förläggningsort med beaktande av att möjligheterna för dess framtida omdaning på sammordisk grundval hållas öppna. Härvid erbjuda sig två olika vägar. Antingen kan platsen för institutet slutgiltigt bestämmas eller en provisorisk lösning sökas.

I förra fallet måste det sammordiska betraktelsesättet givas företräde och sålunda någon plats i göteborgstrakten väljas. Under förutsättning att den sammordiska planen skulle antingen befinnas omöjlig att förverkliga eller komma att ställas på en mera avlägsen framtid, innebure denna lösning väsentliga olägenheter. Ett svensknordiskt institut komme därigenom att fastläsas vid en plats, som icke erbjöde gynnsammast möjliga betingelser för dess utveckling.

En provisorisk lösning synes i princip mera tilltalande. Den skulle å ena sidan göra det möjligt för ett svensknordiskt institut att träda i verksamhet utan längre dröjsmål, å andra sidan undanröja alla farhågor för en bristande överensstämmelse mellan institutets definitiva plats och dess framtida organisatoriska status. Det är emellertid icke lätt att giva denna lösning en praktiskt godtagbar form. Då lokaler, avpassade för institutets behov, endast i ringa omfattning finnas disponibla, torde ett tillfredsställande provisorium icke kunna åstadkommas genom förhyrning på vanligt sätt. En utväg synes vara att träffa överenskommelse om samverkan i lokalhänseende med

någon institution, vars syfte är besläktat med institutets. Kostnaderna för ny- eller ombyggnad av lokaler borde härigenom kunna i betydlig grad nedbringas. Det borde jämväl vara möjligt att i överenskommelsen infoga vissa garantier beträffande nyuppförda eller restaurerade byggnaders framtida användning, så att de för institutets räkning gjorda arbetena kunde tjäna ett allmännyttigt ändamål, även sedan institutet eventuellt förflyttats till annan ort. Det säger sig självt, att en provisorisk anläggning bör vara så beskaffad, att institutet kan kvarstanna och utvecklas på den ursprungligen valda platsen. Under förutsättning att ovan angivna villkor uppfyllas, förorda de sakkunniga en provisorisk lösning av förläggningsfrågan. Därvid bör platsen sökas i stockholmstrakten, eftersom institutet under provisorietiden skall ha svensknordisk karaktär.

I bilaga 2 har redogjorts för olika platsförslag, vilka varit föremål för behandling under utredningens gång. De berörda orterna äro indelade i en göteborgs- och en stockholmsgupp samt en grupp, bestående av orter, vilka ligga på större avstånd från både Stockholm och Göteborg.

Till sistnämnda kategori höra *Laholm*, *Ulricehamn* och *Vadstena*. Beträffande dessa städer är en mera ingående prövning icke nödvändig, då ju institutet, enligt vad som ovan sagts, bör ha sitt säte antingen i stockholmstrakten eller i göteborgstrakten. Både Laholm och Ulricehamn ha ådagalagt sitt intresse för ett nordiskt institut genom att ställa i utsikt kostnadsfri upplåtelse av tomtmark m. m. Ulricehamns stad har t. o. m. låtit verkställa en arkitektutredning rörande användningen av det parkområde invid Åsunden där man tänkt sig, att institutets byggnader skulle uppföras. Den framlagda idéskissen utmärker sig för både storlinjighet och goda uppslag i detaljfrågor. Avståndet från Göteborg till Ulricehamn är emellertid alltför stort, för att institutet vid en förläggning till den senare staden skulle kunna draga full nytta av den förras resurser. Detsamma gäller om Laholm, vars läge f. ö. icke kan sägas vara centralt ur nordisk synpunkt. Vadstena vore i vissa hänseenden en idealisk plats för ett nordiskt institut. Att staden, då det gäller en institution av förevarande beskaffenhet, likväl ej kan ifrågakomma, har redan förut framhållits.

Bland orter i *göteborgstrakten* ha, såsom synes av bilaga 2, följande särskilt beaktats: Alingsås, Kungälv, Marstrand, Nääs, Uddevalla samt Örgryte invid Göteborg.

Marstrand äger vintertiden ett mindre angenämt, för sportutövning ogynnsamt klimat. Dess förbindelser med Göteborg äro under denna årstid otillräckliga. Sommartid måste staden i sin egenskap av en betydande badort anses mindre lämplig, då det gäller exempelvis den nordiska kursverksamheten, vilken för att lämna ett gott resultat kräver sammanhållning mellan deltagarna och koncentration på den gemensamma uppgiften.

Tanken att knyta ett nordiskt institut till *Nääs' egendom* icke långt från Göteborg synes kräva en utförligare behandling.

Vad naturbeskaffenheten angår, bör Nääs givas företräde framför många andra orter. Gårdens park ägnar sig synnerligen väl för utomhusmöten o. d. Den omgivande trakten är med sin skiftande natur både tilltalande och ur sportsynpunkt fördelaktig.

Då som bekant August Abrahamsons stiftelse för slöjdläro-utbildning har sitt säte å Nääs, måste man, när det gäller upprättande av ett nordiskt institut på samma plats, fästa avgörande vikt vid frågan om förhållandet mellan stiftelsen och institutet. Det bör särskilt undersökas, om och i vad mån samverkan mellan de båda institutionerna skulle kunna äga rum.

Vad huvudbyggnaden angår, har donator, såsom framhållits i den senaste, inom ecklesiastikdepartementet verkställda utredningen rörande Nääs-stiftelsen, endast velat medgiva ett tillfälligt användande för läroanstaltens räkning, icke ett mera regelbundet begagnande vid undervisningen. Hans vilja har varit, att byggnaden skall stå såsom ett museum, utvisande hur ett stort lantställe var inrett och utrustat under senare delen av 1800-talet. Med mindre de testamentariska bestämmelserna delvis sattes ur kraft genom beslut av Kungl. Maj:t, skulle ett nordiskt institut alltså icke kunna i större utsträckning begagna ifrågavarande lokaler. Vidare bör märkas, att kostnaderna för byggnadens reparation, underhåll och uppvärmning torde mer än motsvara den besparing i engångskostnader som skulle vinnas, därest densamma med åsidosättande av donators föreskrifter toges i anspråk. I fråga om övriga byggnader torde knappast några möjligheter för gemenskap mellan Nääs-stiftelsen och ett nordiskt institut vara för handen. Elevbostäderna äro icke vinterbonade och alltså oanvändbara för den längre kursen vid institutet. Under somrarna begagnas de för Nääs-kurserna. Även om de kunde disponeras för institutets räkning, skulle de icke medge mottagande av större möten. Någon reduktion av institutets byggnadskostnader genom dess förläggande till Nääs är alltså icke att påräkna.

I den förutnämnda utredningen har framkastats tanken, att man, då Nääs-stiftelsens nuvarande föreståndare inom kort avginge, till hans efterträdare skulle utse en person, vilken samtidigt tjänstgjorde såsom ledare för ett nordiskt institut. Härigenom skulle både stiftelsen och det blivande institutet kunna göra en besparing. Då chefen för det senare bör ägna hela sin kraft åt dess verksamhet, torde emellertid en dylik kombination vara utesluten.

Även om man förutsätter, att någon samverkan av betydelse, vare sig i lokalt eller personellt hänseende, icke skall förekomma, kan man starkt ifrågasätta lämpligheten av att förlägga två kulturinstitutioner med så vitt skilda uppgifter som de här ifrågavarande till samma plats. Genom stora insatser på slöjdu utbildningens område har Nääs förvärvat världsrykte och

kommit att utgöra en internationell mötesplats. Ett nordiskt institut skulle i detta sammanhang icke äga någon naturlig funktion. Det skulle icke vara Nääs-stiftelsen till verklig nytta, och denna skulle troligen inverka i viss mån hämmande på institutets utveckling.

På anförda grunder vilja de sakkunniga avstyrka förläggande av ett nordiskt institut till Nääs.

Av de förutnämnda platserna återstå sålunda fyra, nämligen Alingsås, Kungälv, Uddevalla och Örgryte.

Alingsås' stad, belägen vid västra stambanan, är ur kommunikationssynpunkt väl lottad. Dess omgivning erbjuder goda möjligheter till sport och friluftsliv. Den framkomna tanken att för ett nordiskt institut använda huvudbyggnaden vid Nohaga med omgivande park synes beaktansvärd.

Vad *Kungälv* angår, må särskilt framhållas de goda förbindelserna med Göteborg, stadens natursköna läge och dess nordiska traditioner. En nackdel är onekligen, att någon god badplats icke finnes på mindre avstånd än 1 ½ mil. De lokala myndigheterna ha förklarat sig beredda till stora uppoffringar för tomtfrågans lösning.

För *Uddevalla* kunna bland annat åberopas möjligheterna till både sommar- och vintersport samt tillvaron av den s. k. Bohusgården, vilken sommartid användes såsom lokal för nordiska möten m. m. Ur trafiksynpunkt inställa sig emellertid åtskilliga betänkligheter. Enligt nuvarande tidtabell tager exempelvis resan Stockholm—Uddevalla över Herrljunga ungefär 9 timmar i anspråk. Någon avgörande förbättring i Uddevallas järnvägsförbindelser är icke att vänta, då antydda förhållanden sammanhånga med järnvägsnätets beskaffenhet. Uddevalla måste sålunda träda tillbaka för Alingsås och Kungälv, trots att staden i somliga avseenden vore lämpad att hysa ett nordiskt institut.

Man har även satt i fråga att placera det tänkta institutet inom Göteborgs stads område, närmare bestämt i en skogsmark öster om staden, belägen invid Stora Delsjön i *Örgryte* församling. Ur vissa synpunkter skulle detta otvivelaktigt vara till fördel. Avståndet från nämnda punkt till Göteborgs centrum är icke större, än att mötesdeltagare kunde bo i Göteborg. Elever och deltagare i korta kurser finge rikliga tillfällen att besöka dess kulturinstitutioner. Att förläggning i närheten av en betydande stad innebure en viss risk för institutets uppgående i dess allmänna liv, har förut påpekats. Av allt att döma erbjuder emellertid det ifrågavarande området, vilket är helt obebyggt, den ro och avskildhet som kräves för att institutet skall kunna självständigt fullfölja sin uppgift. Under hand har inhämtats, att man på ledande håll inom Göteborgs stad är villig att medverka till institutets placering på angiven ort. Då staden alltid hyst ett varmt intresse för det nordiska samarbetets utveckling, vågar man utgå från att stadens representanter vid eventuella förhandlingar skola visa erforderlig förståelse

för institutets behov, bland annat genom att skapa garantier mot en sådan utveckling av stadsbebyggelsen som skulle rubba områdets karaktär.

Granskningen av göteborgstraktens möjligheter har givit vid handen, att endera av städerna Alingsås och Kungälv vore väl tänkbar såsom säte för ett nordiskt institut samt att förslaget om upprättande av ett dylikt institut i Örgryte invid Göteborg jämväl stödjdes av starka skäl. Något bestämt val mellan de tre berörda förslagen torde icke kunna träffas utan att full klarhet vunnits om de villkor som i varje särskilt fall stå till buds. Detta förutsätter återigen, att förhandlingar ägt rum, vilka, om de än icke varit av juridiskt bindande natur, dock haft en mera förpliktande karaktär än de överläggningar vilka på utredningsstadiet kunnat hållas med representanter för respektive orter. De sakkunniga måste alltså behandla Alingsås, Kungälv och Örgryte såsom likvärdiga alternativ.

Av platser i *Stockholms närhet* ha *Enköping* och *Sigtuna* hos de sakkunniga anmält sin önskan att komma i betraktande. På båda dessa orter skulle erfordras nybyggnad av alla institutets lokaler. Då detta självfallet ej kan förordas, därest förläggningen skall ha provisorisk karaktär, och de sakkunniga anse, att göteborgstrakten bör föredragas, därest en permanent anläggning skall uppföras, saknas anledning att överväga de båda sistnämnda orterna. Det må endast framhållas, vad *Sigtuna* beträffar, att en förläggning dit synes utesluten även av den anledningen att orten redan äger en kulturinstitution av betydelse, vars namn, *Sigtunastiftelsen*, är nära förknippat med densamma. Visserligen behövde det icke här, såsom i fallet *Nääs* bli tal om någon samverkan eller ens någon direkt beröring mellan de båda institutionerna, men utåt skulle dock en viss oklarhet rörande deras inbördes förhållande kunna uppstå, varigenom olägenheter vållades för dem båda.

I övrigt ha de sakkunniga främst övervägt *Gustavsberg*, *Mariefred* och *Strängnäs*. *Gustavsberg* måste emellertid lämnas å sido, då denna ort knappast äger några byggnader, som skulle kunna utnyttjas för institutets behov.

Åtskilliga omständigheter, vilka tala till förmån för *Mariefred*, ha andragits i den förutnämnda bilagan. Det kan måhända sättas i fråga, om icke förekomsten av *Gripsholms folkhögskola* utgör ett hinder för institutets förläggande dit. Emellertid bör märkas, att denna skola, ehuru upprättad så sent som 1933, är av samma typ som de äldre folkhögskolorna. I motsats till »rörelseskolorna» erhåller den sina elever huvudsakligen från den kringliggande bygden. Den företräder icke någon särskild organisation eller idériktning. Det resonemang som ovan förts beträffande *Sigtunastiftelsen* saknar alltså tillämpning i detta fall. Man behöver icke befara, att det nordiska institutets placering i närheten av *Gripsholms folkhögskola* skulle leda till någon tävlan mellan skiljaktiga ideella strävanden eller eljest

medföra ogynnsamma konsekvenser för någondera parten. Tvärtom torde de båda institutionerna kunna ha stort gagn av varandra.

Härför krävdes naturligtvis en överenskommelse mellan folkhögskolan och institutet. Då den förra under sommarmånaderna pläгат bedriva en omfattande mötesverksamhet, borde överenskommelsen först och främst avse omläggning av denna verksamhet i enlighet med institutets syften. Vidare borde undersökas, huruvida icke en samverkan med folkhögskolan i lokalt hänseende vore tänkbar. Såsom synes av de i kap. VI framlagda ekonomiska kalkylerna, skulle man på denna väg kunna göra det möjligt för institutet att begynna sin verksamhet med egna lokaler av ganska begränsad omfattning. I händelse institutet förbleve svensknordiskt och sålunda komme att kvarstanna i Mariefred, borde de ursprungliga byggnaderna småningom kompletteras med andra, varvid begagnandet av folkhögskolans lokaler kunde inskränkas eller upphöra. Staten tillhöriga områden i närheten av folkhögskolan skulle med fördel kunna tagas i anspråk för institutets räkning. Om institutet efter en kortare tid skulle förflyttas från Mariefred, vore de kostnader som nedlagts på där uppförda byggnader likväl icke bortkastade, då dessa byggnader i stort sett skulle kunna nyttiggöras av folkhögskolan. Denna, som tack vare en dugande ledning kämpat sig igenom stora svårigheter och uppnått aktningvärda resultat, lider ännu brist på vissa för dess verksamhet behövlige lokaler. Då anslag av lotterimedel tidigare beviljats för byggnadsarbeten vid Gripsholms folkhögskola, skulle ett beslut, som under vissa förutsättningar kunde medföra överlämnande av institutets lokaler till nämnda skola, ligga fullt i linje med statsmakternas beträffande densamma en gång intagna ståndpunkt.

Inledande av formliga underhandlingar om sådant samarbete som ovan berörts skulle förutsätta befogenhet att göra ekonomiska utfästelser för statens räkning ävensom att preliminärt besluta om institutets personalförhållanden. De sakkunniga, som icke haft dylika befogenheter, ha dock genom underhandsförhandlingar med representanter för folkhögskolan kunnat övertyga sig om att man från dess sida hyser intresse för samverkan med ett nordiskt institut. I främsta rummet vilja de sakkunniga därför tillstyrka, att möjligheterna för ett fullföljande av denna tanke undersökas.

Skulle det visa sig, att den antydda vägen vore oframkomlig, synes en förläggning till *Strängnäs* därnäst böra övervägas. Även här skulle en provisorisk lösning vara möjlig. Vissa av institutets lokaler torde kunna inrymmas i fastigheter tillhörande högre allmänna läroverket, varibland främst den historiskt märklige Roggeborgen, en av landets äldsta profana byggnader. F. n. är denna dock tagen i anspråk av militär myndighet, och tidpunkten för dess frigörande synes oviss.

Därest man valde att förlägga institutet till *Strängnäs*, skulle verksamhetens snara igångsättande sålunda möta hinder. Redan av denna orsak

måste Mariefred givas försteget. Härtill komma andra omständigheter. Skillnaden i fråga om avståndet till Stockholm spelar en viss roll. I motsats till Mariefred är Strängnäs säte för institutioner och verksamheter, som skulle, om icke försvåra institutets självständiga utveckling, dock förminska dess möjligheter att skapa en egen miljö. Såsom närmare skall visas, torde anläggningskostnaderna ställa sig betydligt högre i Strängnäs än i Mariefred. Ett iståndsättande av Roggeborgen är naturligtvis av kulturhistoriska skäl synnerligen önskvärt. Emellertid kan man icke på samma sätt som fallet vore med de eventuellt nyuppförda byggnaderna i Mariefred bestämt förutse en framtida användning av densamma för annat allmännyttigt ändamål.

Sammanfattningsvis kan sålunda följande sägas. Därest man under nuvarande förhållanden, trots att utsikterna för upprättande av ett samnordiskt institut icke kunna bedömas, vill slutgiltigt avgöra frågan om det svensknordiska institutets förläggningsort, bör man, i syfte att undersöka de möjligheter som kunna erbjudas i Alingsås och Kungälv samt i Örgryte församling av Göteborgs stad, inleda förhandlingar med vederbörande lokala myndigheter. Såsom tidigare framhållits, synes emellertid riktigast att icke för närvarande definitivt bestämma institutets plats utan i stället söka en provisorisk lösning. Om denna väg skall beträdas, tillstyrkes i första hand en prövning av förutsättningarna för institutets placering i Mariefred, i andra hand motsvarande undersökning beträffande Strängnäs.

VI. Kostnadsberäkningar.

Institutets verksamhet bör, såsom redan framhållits, i begynnelsen givas relativt små proportioner för att sedermera gradvis utbyggas till större omfattning och mångsidighet. Anläggnings- och driftskostnaderna bära därför beräknas på sådant sätt, att man å ena sidan icke förhindrar en naturlig utveckling, å andra sidan undviker att föregripa densamma genom att skapa en ram, som icke fullt motsvaras av konstaterade behov.

Engångskostnader.

Vid en uppskattning av engångskostnaderna har man att utgå från *lokalbehovet*.

Undervisningslokaler erfordras icke endast för den längre bildningskursen utan även för specialiserade kurser eller föreläsningsserier samt möten och korta kurser. Olika arrangemang kunna komma att löpa parallellt. Hänsyn måste jämväl tagas till de närliggande utvecklingsmöjligheter vilka tidigare påvisats. Man bör därför räkna med minst tre föreläsningssalar, av vilka den ena kan rymma 50, de övriga vardera 30 personer. De mindre salarna kunna redan från början tagas i bruk för studiecirklar och dylikt. Det torde vara fördelaktigt, om möjlighet beredes att sammanslå två av salarna.

Härutöver kräves en större högtids- och samlingsaal, avsedd för möten och kongresser, ävensom för offentliga föreläsningar, uppläsningar och musikaftnar, teaterföreställningar, filmföreläsningar m. m. Den stundom brukliga kombinationen av högtidssal och gymnastiksal synes mindre tillfredsställande ur både hygieniska, estetiska och praktiska synpunkter. I detta fall är inrättandet av en särskild högtidssal nödvändigt.

För styrelsens och fullmäktiges sammankomster bör finnas ett större rum, vilket kan tjäna såsom konferensrum även i andra sammanhang. Behovet av expeditjonslokaler måste tillgodoses.

Vikten för institutet av att erhålla en rikhaltig boksamling har tidigare berörts. För att ingångna arbeten ofördröjligen skola kunna uppställas och göras tillgängliga för utlåning, bör institutet alltifrån början utrustas med ansevliga bibliotekslokaler. Man torde bära beräkna förvaringsutrymmen för 50 000 volymer jämte läsesal, tidningsrum och studieceller. Lokalerna bära planeras så, att en tillbyggnad utan svårighet kan äga rum.

För att främja sammanhållningen mellan eleverna liksom även kontakten mellan lärare och elever torde man vid flertalet kurser böra tillämpa internatsystemet. Ur studiesynpunkt liksom även med hänsyn till trevnaden synes det vara av betydelse, att varje elev förfogar över ett eget rum. Under nämnda förutsättningar skulle 50 elevrum erfordras. Dessa böra lämpligen fördelas på två byggnader, av vilka vardera, förutom elevrummen, bör innehålla ett större samlings- och sällskapsrum samt badrum m. m. Bostäderna böra vara väl ljudisolerade. Deltagarna i de kortare kurserna, vilka böra förläggas till andra tider av året än den längre kursen, torde i huvudsak kunna inlogeras i de nyssnämnda elevhemmen. De sakkunniga ha av kostnadsskäl icke räknat med anskaffning av särskilda bostäder för mötes- och kongressdeltagare. I den mån institutets elevhem och övriga utrymmen visa sig otillräckliga, nödgas man anlita förläggningsortens rumstillgång, vars omfattning sålunda måste bli avgörande för institutets möjligheter att mottaga större möten och kongresser.

Minst 12 rum torde behövas för assistentlärare från de nordiska grannländerna, tillfälliga lärare och föreläsare samt gäster. Några av dessa rum kunna infogas i elevhemmen, andra eventuellt placeras i anslutning till den ordinarie personalens bostäder.

Matsal, kök och övriga ekonomilokaler måste beräknas med tanke på att institutet skall tjänstgöra såsom samlingspunkt för större möten och kongresser. Möjligheter böra finnas att samtidigt utspisa omkring 200 personer. Bostäder för husmoder samt köks- och serveringspersonal måste också anordnas, eventuellt i anslutning till matsalsbyggnaden.

En gymnastik- och sportsal erfordras, vilken bör hålla de för en sådan vedertagna måtten. I anslutning därtill kunna anordnas värmecentral, badrum samt tvättstuga.

Slutligen tillkomma bostäder för lärare- och förvaltningspersonal. Då det är önskvärt, att föreståndaren i sitt hem skall kunna mottaga icke blott institutets gäster utan även elever och kursdeltagare, bör rektorsbostaden vara så tilltagen, att den kan fylla betydande representativa uppgifter. Det nedan framlagda förslaget till personalstat upptager förutom föreståndare följande fast anställda befattningshavare: en lektor, en bibliotekarie, ett biblioteksbiträde, en registrator och räkenskapsförare samt en vaktmästare. För lektorn, biblioteksföreståndaren och vaktmästaren torde familjebostäder böra avses. De övriga anställda kunna förmodas icke ha egna hushåll, varför bostäder lämpade för deras behov torde böra inredas antingen i undervisningsbyggnaden eller i en särskild personalbyggnad. Detsamma gäller beträffande huvudlärare från grannländerna. Assistentlärare böra däremot erhålla rum i elevhemmen.

För den arkitektoniska utformningen av de sålunda i allmänna drag angivna lokalerna fordras naturligtvis en närmare utredning, vilken bland annat förutsätter kunskap om byggnadsplatsens beskaffenhet och läge. En dylik utredning har därför i detta sammanhang icke kunnat verkställas. I syfte att möjliggöra en bedömning av byggnadskostnadernas ungefärliga storlek skola emellertid de sakkunniga nedan framlägga vissa volymeräkningar, utförda med biträde av byggnadsingenjören Olle Engkvist. De sakkunniga ha utgått från att all sparsamhet bör iakttagas, dock med beaktande av att goda utrymmen äro nödvändiga såväl för den allmänna trevnaden som för verksamhetens effektivitet. Vad rumshöjderna angår, har räknats med de mått som för olika ändamål syntts erforderliga. Jämkningskunna av byggnadstekniska skäl visa sig erforderliga, exempelvis beträffande de lokaler som skola förläggas i samma etage i en byggnad, men i stort sett torde de angivna höjderna kunna tjäna till vägledning vid kostnadsberäkningarna.

Följande uppskattningar ha gjorts:

Föreläsningssalar

1 för 50 personer	100	m ²	
2 » 30 »	120	m ²	
	<u>220</u>	m ²	
höjd	3.5	m.	770 m ³

Högtids- och samlingsal

sal för omkring 200 personer	250	m ²	
scen	50	m ²	
	<u>300</u>	m ²	
gradiner	5	m.	1 500 m ³

Förvaltningslokaler

styrelserum, rektorsexpedition, kansli, vänt- rum m. m.	120	m ²	
höjd	2.8	m.	336 m ³

Bibliotek

läsesal, expedition, förvaringsutrymmen (en- tresolerade)	230	m ²	
höjd	4	m.	920 m ³
tidningsrum	100	m ²	
höjd	2.8	m.	<u>280 m³</u>
			1 200 m ³

Elevhem

50 elevrum 12 m ²	600 m ²		
6 gästrum à 12 m ²	72 m ²		
2 dagrum à 30 m ²	60 m.		
	<u>732 m²</u>		
höjd	2.6 m.		1 903 m ³

Ekonomilokaler m. m.

matsal för 200 personer jämte nödvändiga biutrymmen	800 m ²		
höjd	3.5 m.	2 800 m ³	
rum för husmoder samt köks- och serve- ringspersonal	120 m ²		
	2.6 m.	<u>312 m³</u>	3 112 m ³

Gymnastik- och sportsal

sal	312 m ²		
höjd	6 m.	1 872 m ³	
redskapsbod	32 m ²		
höjd	2.2 m.	70 m ³	
omklädningsrum, värmecentral, tvättstuga m. m.	250 m ²		
höjd	2.6 m.	<u>650 m³</u>	2 592 m ³

Personalbostäder

föreståndare	250 m ²		
lektor	150 m ²		
bibliotekarie	120 m ²		
övrig lärare- och förvaltningspersonal m. m.:			
3 dubletter à 40 m ²	120 m ²		
6 gästrum à 15 m ²	90 m ²		
vaktmästare	60 m ²		
	<u>790 m²</u>		
höjd	2.6 m.		<u>2 054 m³</u>
		Summa	13 467 m ³

De verkställda beräkningarna avse endast nyttiga rumsutrymmen. Tillägg måste därför göras för extrautrymmen av olika slag, såsom korridorer, trapp-
uppgångar, källare m. m. Viss hänsyn bör även tagas till skillnaden mellan
husens inre och yttre mått. Den sålunda uppkommande volymökningen, vil-
ken naturligtvis icke utan en fullständig arkitektutredning kan exakt beräk-
nas, torde kunna uppskattas till ungefärligen $\frac{1}{3}$ av de nyttiga utrymmena,
d. v. s. omkring 4 500 m³. På detta sätt erhålles en total kubikmassa av i
runt tal 18 000 m³.

För större delen av landet torde byggnadskostnaden per kubikmeter kunna beräknas till i genomsnitt 78 kronor. Om byggnadsplatsen är belägen inom någon av städerna Stockholm eller Göteborg eller deras närmaste omgivning, inträder emellertid en kostnadsökning med 7—8 %, d. v. s. omkring 6 kronor per kubikmeter. Vid komplett nybyggnad skulle kostnaderna sålunda komma att stiga till approximativt $78 \times 18\,000 = 1\,404\,000$ kronor (Alingsås, Kungälv, Mariefred eller Strängnäs), respektive $84 \times 18\,000 = 1\,512\,000$ kronor (Örgryte). Dessa överslag gälla hus, utförda i sten. Med tanke dels på eldfaran, dels på underhållskostnaderna torde trähus icke böra ifrågakomma. De angivna summorna omfatta icke utgifter, som äro beroende av byggnadsplatsens beskaffenhet och anläggningsplanen, t. ex. kostnader för tomtmark, planering, framdragande av vägar, eventuellt erforderlig brunnsborrning o. s. v. Det intresse för saken som visats från olika kommuners sida giver anledning hoppas, att de nämnda kostnaderna skola kunna helt undgås eller åtminstone hållas inom snäva gränser.

Två av de västsvenska alternativen, nämligen Kungälv och Örgryte, förutsetta nyuppförande av alla erforderliga byggnader. Om institutet förlades till Alingsås, Mariefred eller Strängnäs, skulle redan befintliga lokaler kunna utnyttjas för vissa ändamål. Utan att vilja föregripa de avtal som i sådant hänseende kunna komma att träffas anse sig de sakkunniga böra utgå från att eventuell upplåtelse av lokaler icke skall medföra hyreskostnader för institutet. Ett försök har gjorts att för varje särskilt fall beräkna den minskning i byggnadskostnaderna som vore möjlig att uppnå.

I Alingsås finnes möjlighet att få disponera huvudbyggnaden vid Nollhaga med ett 30-tal rum, varav flera stora salar. Byggnaden, vars totala golvyta är omkring 800 m^2 , torde kunna rymma undervisnings-, förvaltnings- och sällskapslokaler, gästrum samt bostäder för viss personal. I tre närbelägna, staden tillhöriga mindre hus torde även kunna erhållas lämpliga personalbostäder. Det kvarstående nybyggnadsbehovet skulle omfatta högtids- och samlingsal, bibliotek, 50 elevrum, ekonomilokaler, gymnastik- och sportsal samt rektorsbostad, tillsammans utgörande en volym av cirka $14\,200\text{ m}^3$. Då kostnaden härför skulle utgöra $78 \times 14\,200 = 1\,107\,600$ kronor, uppkomme en besparing på inemot 300 000 kronor, varifrån avginge vissa, troligen obetydliga kostnader för reparationer å nu befintliga byggnader.

Ett eventuellt samarbete med Gripsholms folkhögskola i Mariefred borde medföra, att institutet finge gemensamt hushåll med folkhögskolan, varför man undsluppe kostnaderna för anskaffning av matsal, övriga ekonomilokaler samt, åtminstone delvis, bostäder för ekonomipersonal. Folkhögskolans gymnastiksal borde få begagnas. Behovet av en tredje föreläsningssal torde även bortfalla. Med tanke på möjligheten att vid större och mera högtidliga sammankomster få disponera rikssalen i Gripsholms slott skulle samlingsalen kunna beräknas för endast 100 personer. De anställda, med undantag för

rektor, torde kunna förhyra bostäder i Mariefred. Följande nya byggnader skulle erfordras: två föreläsningssalar, en för 50 och en för 30 personer, en samlingsal för 100 personer, förvaltningslokaler, bibliotek, elevhem samt rektorsbostad, vilket allt representerar en byggnadskostnadssumma av cirka $78 \times 6\,900 = 538\,200$ kronor. Omkring 865 000 kronor skulle alltså i detta fall kunna inbesparas.

De möjligheter i lokalhänseende som skulle öppna sig, därest institutet förlades till *Strängnäs*, äro mera svårbedömbara. Roggeborgen samt de läroverket tillhöriga s. k. lektorsgårdarna upptaga en golvyta om sammanlagt över 1 700 m². Dessa utrymmen kunna naturligtvis icke tillvaratagas lika effektivt som motsvarande areal vid nybyggnad, men de torde dock vara tillräckliga för undervisnings-, förvaltnings- och sällskapslokaler, gästrum samt personalbostäder med undantag för rektorsbostad. Ytterligare finnes ett obegagnat gymnastikhus, vilket såsom sådant är föråldrat men som möjligen skulle kunna inredas till samlingsal. Institutets boksamling torde åtminstone delvis kunna beredas plats i stifts- och läroverksbibliotekets hus. I gynnsammaste fall skulle alltså nybyggnaderna kunna inskränkas till 50 elevrum, ekonomilokaler, gymnastik- och sportsal samt rektorsbostad. Anskaffningen av dessa lokaler skulle kosta approximativt $78 \times 9\,250 = 721\,500$ kronor. Skillnaden mellan denna summa och de beräknade kostnaderna vid total nybyggnad utgör över 680 000 kronor. Den verkliga besparingen skulle emellertid bli vida mindre, ty de mestadels ålderdomliga hus som finge begagnas vore i stort behov av reparation. Hur strängnäsalternativet ställer sig ur ekonomisk synpunkt, kan icke med någon större bestämdhet avgöras utan en ingående undersökning av förhållandena på platsen, men säkerligen skulle det medföra väsentligt drygare engångskostnader än mariefredsalternativet.

Över anslagsbehovet för *lokalernas inredning och anskaffning av inventarier* ha detaljerade beräkningar icke kunnat verkställas. Det rör sig här om en mångfald olika ting, såsom armatur, möbler, undervisningsmateriel, kontorsmateriel, gymnastikredskap, sängutrustning, servis, köksutrustning, tvättanläggning m. m. För att täcka ifrågavarande kostnader torde med nu rådande prisläge behöva anvisas en summa av 150 000 kronor. Vid förläggning till Mariefred skulle emellertid varken apparatur för kök och tvättstuga eller gymnastikredskap i större utsträckning behöva inköpas, varför summan för detta fall torde kunna minskas till 100 000 kronor.

Ett särskilt engångsanslag för *biblioteket* torde vara nödvändigt. Institutet bör sättas i stånd att utan dröjsmål förvärva sådan litteratur som är av särskild betydelse för dess verksamhet. Dit höra nordisk skönlitteratur, tidskriftsserier, som belysa utvecklingen av Nordens kulturella, politiska och ekonomiska liv i nyare tid, encyklopedier samt standardverk och handböcker i historiska, biografiska, litteraturhistoriska, språkvetenskapliga, rätts- och statsvetenskapliga, ekonomiska, geografiska m. fl. ämnen. Anskaffningen av denna

stomme till ett stort nordiskt bibliotek torde draga en kostnad av omkring 100 000 kronor. Under förutsättning att ett dylikt engångsanslag beräknas, torde det årliga anslaget till bokinköp kunna sättas relativt lågt.

Enligt gjorda beräkningar skulle engångskostnaderna för de olika alternativen sålunda komma att utgöra i tusental kronor:

	Byggnads- kostnader	Kostnader för inredning m. m.	Kostnader för bokinköp	Summa
Alingsås	1 108 ¹	150	100	1 358 ¹
Kungälv	1 404	150	100	1 654
Örgryte	1 512	150	100	1 762
Mariefred	538	100	100	738
Strängnäs	722 ²	150	100	972 ²

¹ Härtill komma eventuellt vissa reparationskostnader.
² Härtill komma avsevärda reparationskostnader.

Årliga kostnader.

De årliga kostnaderna äro dels sådana som avse själva institutionens bestånd och förkovran samt verksamhetens upprätthållande, dels sådana som närmast sammanhännga med hushållningen för kursdeltagare, elever m. fl. Till de förra måste statsanslag begäras, de senare böra täckas av inflytande avgifter, dock att ett antal statsstipendier till deltagare vid den längre kursen torde vara ofrånkomliga. Gränsen mellan de båda kostnadskategorierna kan dragas på olika sätt. I det följande anses den förstnämnda omfatta ersättningsar till fullmäktige och styrelse, lärare- och förvaltningspersonalens ävensom vaktmästarens avlöningar, kostnaderna för tillfälliga lärare och föreläsare, för bokinköp, telefon, skrivmaterialier, skatter m. m., under det att kostnaderna för ekonomipersonalens avlöning, mathållning, bränsle, belysning och vissa försäkringsavgifter hänföras till den andra kategorien.

Några arvoden för institutets *fullmäktige* och *styrelse* böra icke utgå, men väl rese- och traktamentsersättningar enligt gällande resereglemente. Kostnaderna härför måste bli beroende av omständigheter, vilka till stor del icke kunna förutses: antal ledamöter i fullmäktige och styrelse, antal sammanträden o. s. v. Valet av plats för institutet kommer även att inverka. Tills vidare torde kunna räknas med en ungefärlig summa av 5 000 kronor per år.

Personalstaten måste regleras med tanke på de uppgifter som närmast skola åvila institutet. Man har sålunda att söka erhålla kompetent personal för planläggning och ledning av den längre kursen, utredningsverksamheten och den specialiserade undervisningen, för undervisning vid den längre kursen, för

mottagande och anordnande av möten och kortare kurser samt medverkan vid dessa, för olika med biblioteket sammanhängande göromål ävensom för institutionens ekonomiska förvaltning och det inre arbetet vid densamma. Det har framhållits, att den uppgjorda verksamhetsplanen är avsedd att tillämpas under en försöksperiod samt att institutet, om resultatet av dess verksamhet motsvarar därå ställda förväntningar, inom en icke avlägsen framtid torde komma att få väsentligt vidgade arbetsuppgifter. I den mån så sker, måste naturligtvis personalen utökas. Det antydda framtidsperspektivet inverkar även på behovet av personal vid verksamhetens igångsättande. Institutets ledning måste nämligen äga sådan kompetens och arbetsförmåga, att den kan förbereda utvidgningen och bemästra de nya uppgifter som medfölja densamma.

Ur angivna synpunkter anse de sakkunniga nödvändigt, att institutet utrustas med förutom föreståndare ytterligare en högt kvalificerad tjänsteman. Föreståndaren måste ägna väsentlig tid åt att följa utvecklingen på institutets arbetsfält samt uppgöra planer för verksamheten. Han bör vidare utåt företräda institutet, utöva den dagliga ledningen av dess arbete, deltaga i undervisningen vid den längre kursen, vara personalchef samt bära ansvaret för den ekonomiska förvaltningen. Den andre tjänstemannen bör med större undervisningsskyldighet än föreståndaren medverka vid den längre kursen, deltaga i planläggningen av det löpande arbetet, hålla föredrag vid möten och kortare kurser m. m. I föreståndarens frånvaro eller då denne behöver koncentrera sig på någon speciell uppgift, bör han uppehålla chefsbefattningen.

Omfattningen av föreståndarens och ställföreträdarens åligganden såsom lärare torde böra närmare beröras. I det föregående har framhållits, att undervisningen vid den längre kursen delvis borde bestridas av lärare från grannländerna, vilkas uppgift skulle vara att för svenska deltagare levandegöra de olika ländernas nationella egenart. Av skäl, som utvecklats i bilaga 1, torde den ifrågavarande undervisningen icke böra omfatta mindre än 12 timmar per vecka. Enligt planen skola vidare 4 veckotimmar anslås till fristående föreläsningar, vilket synes nödvändigt, om kursen skall skänka en allsidig orientering i nordiska ämnen. Då det sammanlagda antalet undervisningstimmar per vecka föreslås uppgå till 36, återstå att fördela på den fast anställda personalen 20 veckotimmar. Vid bedömande av den arbetsprestation som en sådan undervisningsskyldighet innebär måste naturligtvis hänsyn tagas till undervisningens art. Vad lärosättet angår, erinrar den planerade kursen närmast om en folkhögskolekurs. Emellertid bör märkas, att kunskapsmaterialet i det förra fallet är långt mera omfattande och svårbehandlat än i det senare. Redan för att följa grannländernas nyttkommande litteratur i respektive ämnen erfordras en avsevärd tid. Även om undervisningen vid den nordiska kursen icke kan jämföras med akademisk undervisning, måste den sålunda i förhållande till timantalet bli väsentligt mera arbetskrävande än vanlig undervisning vid folkhögskola. En jämförelse med läroverken torde utfalla på i

huvudsak samma sätt.¹ Den planerade nordiska undervisningen kommer säkerligen att fordra förhållandevis större förberedelser än gymnasieundervisningen, vilken äger stödet av skolböcker och fasta kursplaner. Med tanke på de övriga uppgifter som, enligt vad ovan framhållits, skulle komma att åvila föreståndaren och hans närmaste medhjälpare och vilka under pågående längre kurs torde taga inemot halva deras arbetstid i anspråk blir tjänstgöringen i det hela jämförelsevis betungande. Det torde ankomma på den blivande styrelsen att efter samråd med föreståndaren fatta beslut om undervisningsskyldighetens uppdelning mellan de båda tjänstemännen. De sakkunniga ha räknat med att föreståndaren skulle åläggas ungefär en tredjedel av undervisningsskyldigheten, ställföreträdaren två tredjedelar. Beträffande verksamheten under den del av året då den längre kursen icke pågår må framhållas, att institutets sommartermin, varunder möten och korta kurser ständigt komma att avlösa varandra, torde medföra större arbetsbelastning för institutets föreståndare och hans medhjälpare än en sommarkurs vid folkhögskola för dennas lärare.

Institutets föreståndare eller rektor bör självfallet vara en högt kvalificerad person. Han bör äga organisatorisk och representativ förmåga. Med hänsyn till institutets ställning såsom förmedlare mellan folklig och vetenskaplig bildning måste han å ena sidan behärska den populära framställningens konst, å andra sidan vara väl kvalificerad i vetenskapligt hänseende. En sådan kraft kan icke förvärfvas, om icke goda löneförmåner beredas honom. Då vederbörande sannolikt kommer att sökas bland universitetsmännen, har en jämförelse med professors löneställning ansetts ligga närmast till hands. Särskild hänsyn måste emellertid tagas till de betydande representationsplikter som föreståndaren för en institution av detta slag varken kan eller bör undandraga sig och som även med iakttagande av all sparsamhet erfarenhetsmässigt medföra stora kostnader. Ett särskilt anslag till representationsändamål har därför beräknats.

Krävande uppgifter av olika slag komma, såsom redan nämnts, att åvila föreståndarens ställföreträdare. Det är därför angeläget att på denna post erhålla en kunnig och insiktsfull person med god akademisk meritering. Helst borde vederbörande i löneställning göras jämförlig med föreståndaren med undantag för representationsarvodet. Av kostnadsskäl ha emellertid de sakkunniga stannat vid en lägre placering. Jämförelse har sökts med läroverkslektorerna, varför även benämningen lektor bör kunna användas.

¹ Universitetsprofessor är skyldig hålla fyra offentliga föreläsningar per vecka (sv. förf. saml. nr 66/1916, § 104). Folkhögskolestadgan ålägger rektor under huvudkurs en undervisningsskyldighet av 18—22 undervisningstimmar i veckan samt ämneslärare under huvudkurs en undervisningsskyldighet av 24—28 undervisningstimmar i veckan, varvid dock folkhögskolestyrelse äger rätt att med 4 veckotimmar minska undervisningsskyldigheten för rektor, en rätt, som vid många folkhögskolor utnyttjats (sv. förf. saml. nr 802/1942, § 26). Rektor vid högre allmänt läroverk och lyceum är utom rektorsgöromålen ålagd en undervisningsskyldighet av 12—16 timmar (sv. förf. saml. nr 109/1933, § 133). Lektor är skyldig meddela undervisning under 20—24 undervisningstimmar i veckan (sv. förf. saml. nr 40/1938, § 133).

Om institutets bibliotek skall få den utveckling och betydelse varom förut talats måste en kompetent biblioteksman anställas såsom chef för detsamma. Denne bör beredas samma löneförmåner som i allmänhet tillkomma bibliotekarier med självständig ställning vid verk, institutioner och lärda samfund. För det mera rutinmässiga arbetet, framför allt med samlingarnas katalogisering, måste bibliotekarien hava tillgång till ett biträde, som utan att äga akademisk kompetens bör vara lämplig för biblioteksarbete. En lön något understigande kanslibiträdes torde i detta fall vara tillräcklig.

Brevskrivning, räkenskapsföring och kassaförvaltning komma att kräva åtskilligt arbete. Särskilt bör märkas, att utredningsverksamheten jämte anordnandet av möten och kortare kurser nödvändiggöra en omfattande korrespondens. Då det självfallet vore olyckligt, om vare sig föreståndaren eller lektorn skulle i högre grad komma att upptagas av administrativa rutinsysslor, bör en registrator och räkenskapsförare anställas, vilken tillika tjänstgör såsom rektors skrivbiträde. Denna befattningshavare har ansetts böra åtnjuta samma lön som kanslibiträde.

För att sköta värmeanläggningen och ombesörja vården av institutets lokaler behöver en vaktmästare finnas, vilken jämväl kan stå till förfogande för andra uppdrag. Denne bör erhålla lön i likhet med förste expeditionsvakt.

Med avseende å tjänstemännens anställningsförhållanden må framhållas, att inrättande av ordinarie befattningar tills vidare knappast kan ifrågakomma, då man härigenom skulle lägga hinder i vägen för en samnordisk omorganisation. Vederbörande torde i stället böra anställas mot visst arvode och med viss uppsägningstid. Om och när det skulle visa sig, att institutet för framtiden måste förbli svensknordiskt, böra däremot ordinarie tjänster inrättas. Pensionsfrågan torde då böra lösas genom inbetalningar till lämplig pensionsanstalt. Vid övergång till ordinarie status bör stiftelsen jämväl verkställa efterinbetalning av pensionsavgifter, avseende den förflutna tjänstgöringstiden.

Vid uppgörande av förslag till lönestat ha de sakkunniga av skäl, som tidigare anförts, utgått ifrån att rektor skall jämföras med ordinarie universitetsprofessor samt att jämförelserna i andra fall skola avse vissa lönegrader i den statliga löneplanen A, nämligen för lektor tjugosjunde, för bibliotekarie tjugofjärde, för registrator sjunde, för vaktmästare likaledes sjunde samt för biblioteksbiträde sjätte lönegraden. Då universitetsprofessors lön icke är ortsgupperad, bör naturligtvis valet av förläggningsplats icke inverka på föreståndarens avlöningsförhållanden. Däremot har övervägts, huruvida icke förslaget i övrigt borde differentieras med hänsyn till olika platsalternativ. Detta har dock ej ansetts nödvändigt. Till utgångspunkt för beräkningarna har tagits ortsgrupp E. Årslönerna i respektive lönegraders lägsta löneklass ha ökats med 31 procent, ungefärligen motsvarande rörligt tillägg och kristillägg, varefter den erhållna summan minskats med tjänste- och familjepensionsavdrag samt

slutligen avrundats uppåt eller nedåt. Arvodena torde böra fastställas per år, varvid behövliga jämkningar kunna verkställas.

Till skillnad från folkhögskolornas ordinarie lärare, i vilkas avlöning ingår förmånen av fri bostad m. m., böra institutets befattningshavare, vilkas löner bygga på andra förutsättningar, med skäligt belopp ersätta de naturaförmåner som må beredas dem, vare sig bestående i tjänstebostad, eventuellt jämte belysning och centraluppvärmning, respektive bränsle, eller i fullständig inackordering.

Det föreståndaren tillkommande representationsbidraget torde icke böra understiga 3 000 kronor.

De sakkunniga förorda alltså, att de fast anställda tjänstemännen erhålla följande löneförmåner:

	Kronor per år
föreståndare ¹	
avlöning	15 000
representationsarvode	3 000
lektor	12 000
bibliotekarie	10 000
registrator och räkenskapsförare	4 000
vaktmästare	4 000
biblioteksbiträde	3 800

Summa kronor 51 800.

Det förtjänar understrykas, att de gjorda beräkningarna rörande personalbehovet äro synnerligen knappa, varför en ökning av verksamheten, såsom redan framhållits, måste föranleda anställande av ytterligare personal. Redan en klyvning av den längre kursen på två avdelningar skulle medföra krav på ökade lärarkrafter. Än starkare skulle dessa krav göra sig gällande, därest en andra årskurs infördes, eventuellt med specialiserade linjer, eller särskilda kurser för viss yrkesutbildning anordnades. Bibliotekspersonalen torde efter kort tid behöva utökas med en vaktmästare. Likaså torde, om utrednings- och mötesverksamheten tager större omfattning, uppkomma fråga om anställande av ett skrivbiträde å institutets expedition.

Redan de aktuella planerna för den längre kursen förutsätta emellertid anlitande av *extra lärarkrafter* i betydlig omfattning. Enligt det förslag som antydes i bilaga 1 skulle tre huvudlärare, en från Danmark, en från Finland och en från Norge, alternerande, d. v. s. under vardera sju veckor, uppehålla sig vid institutet. Därjämte skulle kursen i dess helhet följas av assistentlära-

¹ Till jämförelse kan nämnas, att föreståndaren för Nääs-stiftelsen hittills uppburit minst 18,000 kronor i sammanlagda årliga förmåner. De av chefen för eklelesiastikdepartementet tillkallade utredningsmännen ha ansett denna avlöning vara för hög, så länge verksamheten är koncentrerad till ungefär tre sommarmånader om året. Sigtunastiftelsens föreståndare åtnjuter jämte författningens enlig lön såsom folkhögskolerektor ett arvode från stiftelsen om 3 500 kronor, å vilket dyrtidstillägg utgår. Utan ålderstillägg samt med avdrag för pensionsavgifter utgör hans kontanta avlöning ungefär 14 000 kronor per år. Härtill kommer förmånen av fri bostad med uppvärmning och belysning. Värdet av nämnda förmån torde, om hänsyn tages till den jämväl för representativa uppgifter avsedda bostadens storlek, överstiga 3 000 kronor per år.

re. Då en representant för Island icke bör saknas, kan dessas antal beräknas till fyra. Såväl de förra som de senare böra åtnjuta fritt vivre. Det är av vikt, att man såsom huvudlärare förvärvar erfarna pedagoger, varför dessa böra tillförsäkras ett relativt högt arvode. Till assistentlärare böra däremot utses studenter med några studieår bakom sig, vilka betrakta vistelsen vid institutet såsom ett led i sin egen utbildning. Frånsett viss språkundervisning samt biträde vid ledning av studiecirkel skulle någon bestämd undervisningsskyldighet icke åläggas dem. Något större arvode är sålunda icke motiverat. Vederbörande böra emellertid tilldelas ett kontant stipendiebelopp för hela kursen. Beloppets storlek torde få bli beroende på omständigheterna. Totalkostnaderna för de extra lärarkrafterna ha under dessa förutsättningar uppskattats till 15 000 kronor per år.

Vad beträffar *tillfälliga föreläsningar*, komma dylika i stor omfattning att givas vid kurser och möten, som äro förlagda till institutet men för vilka detta icke bär det ekonomiska ansvaret. I sådana fall behöver institutet icke heller vidkännas några kostnader därför. Då det gäller kurser m. m., anordnade av institutet, vågar man hoppas, att föreläsare i viss utsträckning kostnadsfritt skola ställas till förfogande av olika organisationer. Medel måste emellertid finnas för de fristående föreläsningar som enligt planen skulle åtfölja den längre kursen. Om de antydda planerna på en specialiserad undervisning skola kunna förverkligas, måste institutet jämväl sättas i stånd att på egen bekostnad inbjuda föreläsare. Det synes knappast tillrådligt att uppskatta utgiftsbehovet för dessa ändamål till mindre än 8 000 kronor.

En mindre summa, förslagsvis 2 000 kronor, torde böra avses för *tillfällig arbetshjälp* (skrivning, transporter m. m.).

Finansieringen av forsknings- och utredningsverksamheten torde sannolikt komma att kräva betydande belopp. Det får emellertid antagas, att institutet skall finna utvägar att för varje särskilt fall i stort sett täcka kostnaderna genom bidrag från fonder, organisationer och enskilda. Institutets ledande och initiativtagande uppgifter på detta område medföra dock ofrånkomligen vissa ekonomiska förpliktelser. I samband med *konferenser* å institutet torde kostnader uppkomma, som böra bestridas av institutets egna medel. Ifrågavarande utgifter må beräknas till 5 000 kronor per år.

Då det förordade engångsanslaget till biblioteket torde vara tillräckligt för att möjliggöra inköp av oumbärlig äldre litteratur, bör *bibliotekets* årsanslag avse dels anskaffning av viktigare nyutkommande litteratur i nordiska ämnen, dels tidnings- och tidskriftsprenumeration. Om man förutsätter, att bokgävor i viss omfattning kunna erhållas, synes en årlig summa av 10 000 kronor någorlunda motsvara det angivna behovet.

Kostnaderna för *telefonavgifter* kunna förslagsvis uppskattas till 1 000 kronor. För *skrivmaterialier* m. m. bör avses en summa av 2 000 kronor. *Försäk-*

ringspremier (obligatorisk olycksfallsförsäkring samt brandförsäkring) torde uppgå till cirka 500 kronor. Rörande *skatteutgifterna* kunna inga grundade antaganden göras, då man icke vet, efter vilka normer kommunalskatten, som i detta sammanhang spelar den största rollen, kommer att utgå. Ett förslagsbelopp av 1 000 kronor till olika skatter har emellertid upptagits.

Några nämnvärda kostnader för *underhåll av byggnader och inventarier* torde under de två à tre första åren icke vara att förutse. Då de medel som av tjänstemännen lämnas i ersättning för bostadsförmåner böra få disponeras av stiftelsens styrelse, kan därav bildas en underhållsfond med tanke på framtida behov.

Det återstår att behandla de kostnader som, enligt vad förut sagts, principiellt böra täckas av elevers och kursdeltagares avgifter.

Eftersom dessa kostnader äro beroende av tillströmningen till institutet, måste beräkningarna bygga på vissa förmodanden härom. Antagas må, att den längre kursen, vilken enligt förslaget skall omfatta 21 veckor, kommer att samla fullt deltagarantal, d. v. s. 50 elever. Vad sommarmånaderna angår, saknar man fasta hållpunkter. En genomsnittlig besöksfrekvens under 90 dagar av 50 mötes- och kursdeltagare förefaller emellertid icke osannolik.

Under sådana förhållanden torde behövas en för hela året anställd *ekonomipersonal*, bestående av en husmoder jämte en kokerska, ett köksbiträde, två serveringsbiträden och två städerskor. Dessutom erfordras extra hjälp vid storrengöring m. m. Ekonomipersonalen bör genomgående åtnjuta fritt vivre. För husmodern, på vars förmåga i olika hänseenden trevnaden vid institutionen till icke ringa grad kommer att bero, bör den kontanta lönen utgöra 250 kronor per månad, för kokerskan 140 samt för övrig personal 90 kronor per månad. Avlöningar till den extra personalen torde uppgå till 1 000 kronor per år.

Om mathållningskostnader samt andra *löpande hushållsutgifter* antagas uppgå till 2 kronor och 20 öre per person och dag, skulle 50 elever under 21 veckor draga en kostnad av $50 \times 147 \times 2.20 = 16\,170$ kronor samt i genomsnitt 50 kurs- och mötesdeltagare under 90 dagar en kostnad av $50 \times 90 \times 2.20 = 9\,900$ kronor. För ekonomipersonalens egen mathållning m. m. skulle under samma förutsättning krävas $7 \times 360 \times 2.20 = 5\,544$ kronor samt ytterligare ungefär 400 kronor för extrapersonal, d. v. s. sammanlagt i runt tal 5 950 kronor.

Bränsle och belysning kunna med ledning av erfarenheter från olika institutioner beräknas kosta ungefärligen 7 500 respektive 2 000 kronor per år.

Till sist torde medel böra avses till *kollektiv olycksfallsförsäkring* för eleverna vid den längre kursen. För 50 elever utgöra premierna omkring 400 kronor.

De nu omtalade kostnaderna uppgå till följande belopp:

	Kronor per år
löner	
{ husmoder	3 000
{ kokerska	1 680
{ 5 biträden à 90 kronor per månad vartdera	5 400
{ extra personal	1 000
hushållskostnader	
{ elever vid den längre kursen	16 170
{ kurs- och mötesdeltagare	9 900
{ ekonomipersonal	5 950
bränsle	7 500
belysning	2 000
försäkringspremier	400
	Summa kronor 53 000

Mot denna kostnadssumma svara de avgifter som skola betalas av elever vid den längre kursen samt av deltagare i möten och korta kurser. De förra torde böra erlägga 550 kronor för hel kurs, de senare 6 kronor per dag. Inkomsterna stiga därigenom till $50 \times 550 = 27\,500 + 50 \times 90 \times 6 = 27\,000$ eller sammanlagt 54 500 kronor. Det sålunda uppkommande överskottet, 1 500 kronor, kan anses utgöra en viss säkerhetsmarginal.

Tidigare har framhållits, att obemedlade och mindre bemedlade deltagare i den längre kursen vid institutet torde böra åtnjuta *stipendier* av statsmedel på samma villkor som elever vid folkhögskolekurs, d. v. s. med högst 45 kronor per månad. Det förefaller sannolikt, att institutets liksom folkhögskolornas elever i flertalet fall komma att vara beroende av stipendier för kursavgiftens erläggande. Till obemedlade personer, vilka sakna möjlighet att från någon organisation erhålla de ytterligare bidrag som erfordras utöver det högsta statliga stipendiebeloppet, böra statliga tilläggsstipendier få utgå. I betraktande härav har det ansetts icke otroligt, att kostnaden för båda slagen av stipendier kan komma att stiga till sammanlagt 10 000 kronor per år.

Härmed torde det planerade institutets årliga kostnader under begynnelseperioden vara genomgångna med den fullständighet som på nuvarande stadium kan vara möjlig och erforderlig. Utgifterna ha uppskattats till följande belopp:

	Kronor per år
arvoden och ersättningar	
{ styrelse och fullmäktige	5 000
{ fast anställd personal	51 800
{ extra lärarpersonal	15 000
{ tillfälliga föreläsningar	8 000
{ extra arbetshjälp	2 000

	Kronor per år	
övriga omkostnader	konferenser	5 000
	bokinköp m. m.	10 000
	telefonavgifter	1 000
	skrivmaterialier m. m.	2 000
	försäkringsavgifter	500
	skatter	1 000
	stipendier	10 000
	Summa kronor 110 500	

För en verksamhet av den omfattning som skisserats i kap. V torde alltså med nuvarande penningvärde erfordras ett årligt anslag av statsmedel å minst 110 000 kronor. I den mån verksamheten utvidgas, blir naturligtvis en höjning av detta belopp ofrånkomlig.

VII. Sammanfattning.

Sedan flera år tillbaka har i nordiskt intresserade kretsar dryftats tanken att i Sverige upprätta ett institut för nordisk verksamhet. Det har ansetts, att nordiska samförstånds- och samarbetssträvanden genom tillkomsten av ett dylikt institut skulle effektivt främjas. Då de intressen varom här är fråga i lika hög grad angå alla medborgare och den berörda planens genomförande kräver betydande kraftinsatser, har man funnit det vara naturligt att hemställa om statsmakternas bistånd i organisatoriskt och ekonomiskt hänseende. Under instämmande i de uppfattningar som sålunda kommit till uttryck tillstyrka de sakkunniga upprättande med statligt stöd av ett nordiskt institut i Sverige.

Institutet bör ha till ändamål att sprida upplysning rörande Norden och nordiska frågor, att stärka den nordiska kulturgemenskapen samt att jämväl på det praktiska livets område understödja nordiskt samarbete. En årligen återkommande längre kurs bör anordnas, avsedd särskilt för ungdomar. Forskningar och utredningar rörande aktuella nordiska problem böra verkställas genom institutets försorg, ehuru icke av dess personal. I anslutning till utredningsverksamheten kan viss speciell undervisning meddelas. Nordiska möten och kongresser böra mottagas vid institutet, vilket jämväl bör ställa sig såsom anordnare av korta nordiska studiekurser. Under en första försöksperiod bör verksamheten inskränkas till de nu nämnda uppgifterna, men om institutet motsvarar förväntningarna torde dess verksamhet komma att gradvis utvidgas, varvid jämväl andra insatser, exempelvis anordnande av viss yrkesundervisning, inrättande av ett nordiskt gästhem m. m., kunna ifrågakomma.

Planer på en allmän nordisk centralinstitution måste anstå till lämplig tidpunkt efter det pågående krigets avslutning. Däremot finnas möjligheter att nu upprätta ett svensknordiskt institut. Då grundläggningen av det förevarande institutet, vilket redan under övergångsperioden mellan krig och fred har en stor uppgift att fylla, bör äga rum snarast möjligt, måste detta institut erhålla svensknordisk karaktär. I följd härav bör det helt bekostas från svensk sida samt stå under svensk ledning. Möjligheten att omskapa det svensknordiska institutet till en samnordisk centralinstitution, i vars ledning alla Nordens länder deltaga under lika villkor, bör emellertid hållas öppen. Man har att beakta denna synpunkt bland annat vid fastställandet av det svensknordiska institutets organisation och valet av dess förläggningsort.

Institutet bör icke organiseras såsom en statlig institution. De sakkunniga föreslå, att dess huvudman utgöres av en stiftelse, skapad under samverkan mellan staten, de stora fackliga och ideella riksorganisationerna samt representeranter för kulturell och religiös verksamhet. Det förutsättes, att initiativet tages av statsmakterna, i det att Kungl. Maj:t, sedan riksdagen på vissa villkor beslutit att ställa medel till förfogande för ett nordiskt institut, utfärdar inbjudningar till medverkan vid stiftandet.

Vad angår institutets placering, kunna enligt de sakkunnigas uppfattning endast orter i stockholms- eller göteborgstrakten ifrågakomma såsom säte för institutet. Under förutsättning att detta skulle förbli svensknordiskt, vore stockholmstrakten att föredraga; om däremot den samnordiska tanken komme att förverkligas, vore en förläggning till Västsverige det rätta. Då man ännu icke vet, i vilken riktning utvecklingen kommer att gå, synes en provisorisk lösning vara att föredraga. Därvid bör platsen sökas i stockholmstrakten, eftersom institutet under provisorietiden skall ha svensknordisk karaktär. De sakkunniga ha funnit, att vid sådant förhållande Mariefred ur olika synpunkter erbjuder de bästa förutsättningarna. Skulle tanken på en förläggning dit av någon anledning ej kunna förverkligas, bör Strängnäs närmast övervägas. Om en förläggning till göteborgstrakten under nuvarande förhållanden skall äga rum, synes man böra välja endera av platserna Alingsås, Kungälv eller Örgryte invid Göteborg.

Utgående från förutsättningen om en verksamhet av den omfattning som föreslagits med tanke på den första etappen ha de sakkunniga anställt vissa beräkningar rörande kostnaderna för institutets upprättande och drift. De sammanlagda engångskostnaderna skulle utgöra för det billigaste alternativet, nämligen Mariefred 738 000 kronor och för det dyraste, nämligen Örgryte, 1 762 000 kronor. Vid eventuell bortflyttning av institutet från Mariefred skulle för dess räkning uppförda byggnader kunna i stort sett nyttiggöras av Gripsholms folkhögskola. De årliga kostnader för vilka anslag av statsmedel måste begäras uppskattas till i runt tal 110 000 kronor.

P. M.

rörande den föreslagna längre kursen.

Enligt de sakkunnigas förslag skulle det mest framträdande momentet i det svensknordiska institutets verksamhet komma att utgöras av en längre nordisk kurs. Det är varken möjligt eller önskvärt att på förhand giva bestämda föreskrifter angående utformningen av denna kurs. Det är av vikt, att institutets ledning inom den ram som gives för institutets verksamhet får i så hög grad som möjligt utsträckt handlingsfrihet, när det gäller kursens läggning och detaljplanerna för de i kursen ingående ämnena. Detta innebär också, att institutets ledning har möjlighet att tillgodogöra sig de under en kurs vunna erfarenheterna för kommande kurser. Den följande framställningen är därför inte avsedd att läggas till grund för instruktionsbestämmelser, som skulle betaga institutets ledning dess handlingsfrihet. Syftet är allenast att peka på vissa i sammanhanget betydelsefulla problem samt att antyda möjligheter till deras lösning.

Den nordiska kursen kan tänkas antingen som en samnordisk kurs, öppen för deltagare från alla de nordiska länderna, eller som en svensknordisk kurs, avsedd främst för svenska deltagare. Ur många synpunkter skulle en samnordisk kurs vara att föredraga. Mötet mellan elever representerande Nordens olika länder skulle bli något av det väsentligaste av kursens behållning. Men en samnordisk kurs förutsätter dels att programmet för kursen formas ut under fri samverkan av representanter för samtliga nordiska länder, dels att i kursens ledning de nordiska länderna äro representerade. Då förutsättningar härför för närvarande saknas, kan det program som här antydes endast ta sikte på en kurs för svenska deltagare. Målet för denna kurs skulle då bli att föra svensk ungdom fram till ett levande möte med våra nordiska grannländer.

Om institutets längre kurs sålunda till en början måste uppläggas som svensk-nordisk, torde kursen böra organiseras så, att ingenting hindrar, att, när förutsättningar därför föreligga, kursen omformas till en samnordisk.

Deltagarna i kursen böra äga förutsättningar att tillgodogöra sig densamma och utväljas så, att de i sin framtida verksamhet kunna verka för förståelsen mellan de nordiska länderna. De förkunskaper beträffande svenska förhållanden som äro nödvändiga för att deltagare i full utsträckning skall kunna tillgodogöra sig kursens undervisning kunna inhämtas på olika sätt, genom studier i läroverk, genom beivrande av kurser vid folkhögskolor eller genom deltagande i det fria och frivilliga folkbildningsarbetet. Någon formell kompetens torde inte lämpligen kunna stadgas för inträde men väl en reell. Med ledning av de sökandes uppgifter om sina föregående studier och upplysningar angående de sökande från organisationer och enskilda bör institutets styrelse pröva inträdesansökningarna. Prövningsförfarandet bör så vitt möjligt avslutas tre månader före kursens början, för att kursdeltagare på förhand skall ha möjlighet att studera viss litteratur, som anvisas av institutet.

I den nordiska kursen meddelas undervisning i *Nordens och de nordiska grannländernas historia* samt i de *nordiska grannländernas språk och litteratur, geografi och samhällslära*.

Undervisningen meddelas dels av svenska lärare, dels av lärare från de nordiska grannländerna.

Vid sidan av undervisningen i de olika ämnena bör i den nordiska kursens program ingå *fria föreläsningar* av föreläsare från Sverige och dess nordiska grannländer. Dessa föreläsningar böra avse att låta eleverna direkt få möta människor, verksamma inom olika områden, som kunna ha något väsentligt att säga i anknytning till frågorna om Norden och det nordiska samarbetet. Genom fria föreläsningsserier torde lämpligen den nordiska kursens undervisning kunna kompletteras med framställningar av de nordiska grannländernas konst och musik.

Ett av den nordiska kursens viktigaste mål torde vara att hjälpa eleverna att fullt kunna förstå de *danska och norska språken* — vad det norska språket beträffar såväl riksmål som landsmål — i både tal och skrift. Även om man kan räkna med att till förberedelsen för kursen bör krävas såväl läsning av vissa danska och norska texter som övning att i radion lyssna till danska och norska, torde det vara lämpligt, att den nordiska kursen inledes med en koncentrerad språkundervisning under några veckor, avsedd att hjälpa kursdeltagarna att så snart som möjligt obehindrat kunna tillgodogöra sig den på danska och norska meddelade undervisningen. Med ett väsentligt mindre timantal än under de första veckorna torde undervisning i danska och norska språken böra fortgå under hela kursen, varvid anknytning torde kunna ske till kursens olika ämnen.

En frivillig kurs i *finska språket* bör anordnas. Härvidlag kan inte målet sättas högre än uppnående av vissa elementära kunskaper, som sätta deltagarna i stånd att efter kursens slut med hjälp av korrespondensundervisning eller självstudier förkovra sitt vetande.

Målet för undervisningen i de *nordiska grannländernas geografi* torde kunna anges så: att föra fram till förtrogenhet med natur, bygd och folk i de nordiska grannländerna och därpå grundad förståelse för näringsliv och ekonomiska förhållanden.

Ämnet kan lämpligen inledas med en framställning av geologiska, klimatologiska samt växt- och djurgeografiska förhållanden. Genom detta erhåller man en naturlig bakgrund för studiet av närings- och kulturgeografin. Nordens näringsgeografi måste behandlas med öppen blick för de nordiska ländernas plats i världshushållet. Frågorna om möjligheter för nordisk ekonomisk samverkan böra uppmärksammas.

Eleverna förutsätts ha kunskaper om svenska geografiska förhållanden. Dessa torde kunna tagas till utgångspunkt för framställningen och ständigt ge tillfälle till jämförelse.

Ett grundligt och nyanserat vetande om *Nordens och de nordiska grannländernas historia* är nödvändigt för en rätt förståelse av Nordens nutida förhållanden. Därför bör historia vara kursens huvudämne.

I fråga om de äldre tiderna, fram till 1800-talet, och i fråga om de inbördes nordiska relationerna fram till vår tid torde en samlad framställning av Nordens historia vara det lämpligaste. I denna bör Nordens historia i dess helhet studeras under följande huvudsakliga aspekter: folkens utveckling till nationell självständighet och nationellt medvetande, de nordiska förbindelserna — krig och motsättningar lika väl som unioner och samlingssträvanden — gemensamma yttre inflytelser och likartade inre utvecklingstendenser. I undervisningen bör sålunda

komma till uttryck den spänning mellan enhet och mångfald på vilken det nordiska samarbetet vilar. Både de nationella och de samnordiska aspekterna äro lika sakligt berättigade, lika naturliga och för den riktiga synen på Nordens aktuella problem lika betydelsefulla. Genom att insätta varje epok i sitt allmänhistoriska sammanhang bör man söka undvika, att de nordiska ländernas historia blir något inom sig isolerat.

De sakkunniga förutsätta, att denna framställning av Nordens historia lämnas av en av kursens svenska lärare. Den bör utfyllas av framställningar, givna av lärare representerande de nordiska grannländerna, i vilka dessa länders historia från 1800-talets början fram till våra dagar belyses. Betydelsen av en fylligare framställning av den senaste tidens historia behöver ej särskilt motiveras. Att den för varje land lämnas av människor, som upplevt sitt lands historia som något av sitt eget, torde i hög grad bidraga till att kursens elever hjälpas fram till en upplevelse av de nordiska grannländernas egenart — det blir ett direkt möte med de nordiska grannländerna. Genom att planläggningen av denna del av den historiska undervisningen sker i samråd mellan de olika lärarna från de nordiska länderna torde upprepningar kunna undvikas — t. ex. i fråga om framställningen av den allmänhistoriska bakgrunden — och de olika lärarnas undervisning kan läggas så, att den ena framställningen kompletterar den andra. Uppgiften att söka ge en levande bild av vad som hänt sedan 1800-talets början i Danmark, i Finland, på Island och i Norge, vägen fram — under denna tid — till det nutida Danmark, Finland, Island och Norge, skulle kunna ge möjligheter till framställningar, som förenade respekt för historisk objektivitet med det personligt upplevda. Att olika synpunkter och värderingar fördes fram, skulle endast stimulera elevernas intresse att sätta sig in i nutida nordisk historia.

Studiet av grannländernas nyare historia skulle få ett betydande stöd i övriga ämnen, vad den ekonomiska historien beträffar i geografin, vad socialhistorien beträffar i samhällsläran och vad kulturhistorien beträffar i framställningen av grannländernas litteratur. Vid kursernas uppgörande bör samarbete ske med lärarna i dessa ämnen.

Undervisningen i *de nordiska grannländernas samhällslära* bör ha till mål att ge en framställning av samhällsutvecklingen i de nordiska grannländerna från 1700-talets slut och av deras samhällsstruktur i våra dagar, deras statskick, centrala och lokala förvaltning, den kommunala självstyrelsen, rättsväsendet, sociallagstiftningen, det fackliga och ekonomiska organisationsväsendet samt de politiska och ideella folkrörelserna. Eleverna förutsättas före kursens början ha kännedom om motsvarande svenska förhållanden. Vid undervisningen böra dessa tagas till utgångspunkt, där så lämpligen kan ske, och jämförelser mellan förhållandena i de olika länderna böra såvitt möjligt göras. Även i detta ämne är det av vikt, att perspektivet inte begränsas till Norden, utan att såväl sambandet som motsättningarna i fråga om samhälleliga förhållanden, händelseförlopp och idéer utanför Norden belysas.

Undervisningen i *de nordiska grannländernas litteratur* bör avse att låta eleverna direkt göra bekantskap med valda verk ur den danska, finländska, isländska och norska litteraturen samt nå fram till kännedom om deras författare. De levande diktverken böra vara utgångspunkten för undervisningen. Den litteraturhistoriska delen av undervisningen bör inskränkas till det som är nödvändigt för att förstå diktverken, vilka inte främst böra föras fram som historiska objekt utan som levande dikt. Avgörande för undervisningen i detta ämne är, enligt de

sakkunnigas mening, att den för vart och ett av de nordiska grannländerna meddelas av lärare från detta land. På samma sätt som undervisningen i de nordiska grannländernas nutida historia bör undervisningen i detta ämne kunna föra eleverna fram till ett levande möte med de nordiska grannländerna.

Vad *undervisningssättet* angår, torde inom de flesta ämnen föreläsningssättet komma till användning, varvid möjligheter böra finnas att gestalta den olika efter olika ämnen och föreläsare. Ett personligt färgat framställningssätt, avseende inte endast att framlägga vissa fakta utan även att väcka intresse hos eleverna, bör ha en uppgift att fylla vid undervisningen. Den undervisningsmetod som utbildats inom den svenska folkhögskolan, enligt vilken föreläsningen kompletteras genom samtal mellan läraren och eleverna, bör kunna komma till användning, där så visar sig lämpligt. Undervisningen bör ständigt ha i sikte att befordra elevernas självverksamhet. Inom de olika ämnena böra studiecirkelar anordnas för att belysa olika till undervisningsämnena hörande problem. Man bör räkna med att varje elev deltar i minst en studiecirkel samt att varje studiecirkel sammanträder minst en gång i veckan under ledning av läraren i vederbörande ämne eller eventuellt av annan lärare vid institutet. Elev, som deltar i frivillig undervisning i finska språket, kan på begäran befrias från studiecirkelarbete. Undervisningen i de nordiska grannländernas språk torde lämpligen kunna ske under vanliga lektionsformer. Under varje arbetsdag vid den nordiska kursen bör viss tid reserveras för studier i institutets bibliotek. I anslutning till undervisningen böra av lärarna litteraturanvisningar lämnas.

För att giva tillbörlig fasthet åt kunskapsstillägandet böra lärarna, där så ske kan, upplägga kurser i anslutning till handböcker eller särskilt utarbetade kompendier. Ätminstone i fråga om geografi och samhällslära synes detta förfaringsätt böra komma till användning. Uppgifter kunna givas till bestämda lektionstimmor, varvid eleverna ha att redovisa för det inhämtade kunskapsstoffet.

Såvitt möjligt bör undervisningen i olika ämnen knytas samman. Sålunda kunna under språktimmorna såväl skönlitterära verk som arbeten rörande Nordens historia och geografi upptagas till behandling.

Det förutsattes, att kursen skall omfatta en tid av minst 21 veckor. Den torde lämpligen kunna inledas omkring den 1 oktober för att sedan med uppehåll vid jul- och nyårshelgerna pågå till omkring 1 april.

En överdriven anhopning av lektionstimmor och studieuppgifter bör undvikas, men det måste förutsättas, att eleverna med all kraft ägna sig åt arbetet vid kursen. Följande ungefärliga veckoschema för varje kursdeltagare synes tänkbart.

De nordiska grannländernas språk	4	veckotimmar
De nordiska grannländernas geografi	4	»
Nordens historia	5	»
De nordiska grannländernas historia	4	»
De nordiska grannländernas samhällslära	5	»
De nordiska grannländernas litteratur	4	»
Fristående föreläsningar	4	»
Studiecirklar	2—4	»

Summa 32—34 veckotimmar

Varje elev antages medverka i minst 1, högst 2 studiecirkelar om vardera 2 timmar per vecka. Utöver de angivna timmorna torde man böra räkna med högst 1 timme per dag för gymnastik och övningar i unison sång.

Vad angår de nordiska språken har tidigare framhållits, att viss koncentrationsläsning torde vara lämplig. Eventuellt kunna ekonomiska hänsyn göra samma anordning påkallad för de övriga ämnenas del. Sålunda torde den anordningen kunna tänkas, att lärare från Danmark, Finland och Norge i ämnena historia och litteratur omväxla, så att ungefär en tredjedel av kursen ägnas åt varje land i dessa ämnen.

Planen är uppgjord under förutsättning att 2—3 timmar om dagen användas till enskilda studier. För att elever med utpräglade intressen skola få tillfälle till specialstudier, bör institutets föreståndare äga rätt att dispensera från ettdera av ämnena samhällslära eller litteratur.

Antalet undervisningstimmar blir enligt ovanstående veckoschema 38. Antalet studiecirkelklar beräknas då till 4. Den särskilda undervisningen i finska språket är inte härvidlag medräknad. Den torde kunna beräknas omfatta 4 veckotimmar.

I det föregående ha de sakkunniga utgått från att undervisningen i de nordiska grannländernas historia, omfattande 4 veckotimmar, samt undervisningen i de nordiska grannländernas litteratur, likaledes omfattande 4 veckotimmar, skulle omhänderhavas av infödda lärare. Det är för den nordiska kursen av stor vikt, att för dessa ämnen lärare med goda kvalifikationer, såväl vad fackkunskaper i ämnena som pedagogisk förmåga beträffar, stå att erhålla.

Till kursen skulle alltså knytas en huvudlärare från vart och ett av de tre länderna Danmark, Finland och Norge. Till en del torde dessa huvudlärare kunna omhänderhava respektive delar av språkundervisningen, men de sakkunniga förutsätta, att de skola biträdas av assistenter, som kunna närvara vid kursen i dess helhet, deltaga i studiecirkelsövningarna samt svara för de flesta undervisningstimmarna i de nordiska grannländernas språk. Till biträdande lärare från de nordiska grannländerna torde i fråga om undervisning i respektive länders språk väl kvalificerade studenter eller yngre lärare kunna anställas. Deras vistelse vid kursen torde kunna räknas som ett led i deras egen utbildning, och deras avlöning torde kunna utgå i form av assistentlärarstipendier, omfattande fri vistelse vid institutet samt arvode.

Undervisningen i Nordens historia, de nordiska grannländernas geografi samt de nordiska grannländernas samhällslära torde böra uppdragas åt svenska lärare. Därigenom vinnes, att den anknytning till det egna landets förhållanden som för dessa ämnen är av vikt kan beaktas vid undervisningen. Dessa ämnen upptaga enligt det meddelade schemat 14 veckotimmar, vartill kommer 6 timmars ledande av studiecirkelsövningar. (Vid studiecirkelsövningarna böra de biträdande lärarna från de nordiska grannländerna deltaga som assistenter åt ledarna.) Den ifrågavarande undervisningsskyldigheten bör åvila institutets föreståndare och dennes närmaste man.

Angående de i den nordiska kursen ingående fria föreläsningarna hänvisas till vad som tidigare beträffande dessa anförts. De torde, där så befinnes lämpligt, kunna sammanföras i längre eller kortare serier. I dessa fria föreläsningsserier torde lämpligt utrymme kunna ägnas åt Islands historia och litteratur, då det i varje fall till att börja med icke torde kunna anställas särskilda lärare i dessa ämnen.

P. M.

rörande platsfrågan.

Genom framställningar från kommunala myndigheter och enskilda personer ha de sakkunnigas uppmärksamhet blivit fäst på olika orter, vilka skulle kunna ifrågakomma såsom säte för ett nordiskt institut. De förslag vilka mera utförligt motiverats eller eljest ansetts erbjuda ett större intresse ha nedan förtecknats med återgivande av förslagsställarnas huvudsynpunkter. Dessutom ha medtagits vissa andra orter, som varit föremål för överläggning under utredningsarbetets gång. De berörda platserna ha uppdelats i tre grupper, sådana som falla inom Göteborgs, respektive Stockholms, närmare omkrets och sådana som äro belägna utanför båda dessa områden.

Orter, belägna i närheten av Göteborg.

Alingsås. Ledamöterna av riksdagens andra kammare James I. A. Dickson och Patrik Svensson överlämnade den 8 april 1943 en promemoria till de sakkunniga, vari förordades en förläggning av det planerade institutet till Alingsås. Det erinrades, att staden, belägen vid västra stambanan, äger goda förbindelser med Göteborg och Stockholm. För institutet skulle kunna begagnas Nohaga slott, beläget i en vacker park omedelbart väster om stadens centralare delar invid sjön Mjörn.

Kungälv. En utredning, verkställd på Kungälvvs stadsfullmäktiges uppdrag av kommunalborgmästaren Edvard Arhusiander m. fl., överlämnades den 20 februari 1943 till chefen för ecklesiastikdepartementet. Skrivelsen remitterades till de sakkunniga. Såsom skäl för institutets förläggande till Kungälv framhöll utredningsmännen bland annat de nordiska samförståndstraditioner vilka sedan mötet i Kungahälla 1101 äro knutna till platsen, stadens natursköna belägenhet vid sammanflödet av Göta och Nordre älvar samt närheten till Göteborg, med vilken stad tåg- och omnibusförbindelser finnas (restid 50 minuter—1 timme). Kungälvvs stad förklarades vara beredd att ställa till förfogande ett område av 40 000 m² å det s. k. Fontinberget. Vid ett sammanträde i Kungälv den 27 juni 1943 med folkbildningsintresserade personer från västra Sverige gjordes vissa uttalanden angående lämpligheten av att förlägga ett nordiskt institut till någon ort i trakten av Göteborg, företrädesvis Kungälv. Mötesdeltagarnas synpunkter sammanfattades i en skrivelse till de sakkunniga den 1 juli 1943 från landshövdingen Malte Jacobsson m. fl.

Marstrand. För de sakkunniga har framhållits, att denna stad, som numera står i goda förbindelser med Göteborg icke blott sjöledes utan även med järnväg och omnibus, erbjuder stora lokalmöjligheter i den jämförelsevis väl underhållna Karlstens fästning.

Nääs' egendom (Floda). Avdelningschefen i skolöverstyrelsen undervisningsrådet K. R. Falck och ledamoten av riksdagens andra kammare S. Jansson, vilka

inom ecklesiastikdepartementet biträdd med utredning angående verksamheten vid August Abrahamsons stiftelse för slöjdläro- och utbildningsämnen, ha i sitt den 3 februari 1943 avlämnade betänkande dryftat möjligheten att utnyttja Nääs såsom nordiskt mötescentrum och att därtill knyta ett nordiskt institut. Beträffande de fördelar ur institutets synpunkt vilka en sådan kombination skulle medföra anföres i nämnda betänkande bland annat, att huvudbyggnaden å Nääs skulle bli en ståtlig nordisk samlingsplats, att jämväl vissa andra lokaler skulle kunna bli gemensamma för Nääs-stiftelsen och institutet samt att föreståndarfrågan skulle kunna lösas gemensamt. Chefen för ecklesiastikdepartementet har i proposition nr 215 vid 1943 års lagtima riksdag angående anslag till stiftelsen med hänvisning till den pågående utredningen om ett svensknordiskt institut lämnat det nyssnämnda uppslaget å sido, varvid jämväl framhållits, att elevbostäderna vid Nääs icke vore vinterbonade och vore otillräckliga för att under sommarmånaderna medge samtidig inkvartering av såväl deltagare i Nääs-kurserna som studerande vid det ifrågasatta nya institutet.

Till stöd för tanken på det nordiska institutets förläggning till Nääs har under hand framhållits, att resan till Göteborg, som företages med omnibus till Floda station samt därifrån med tåg, är tämligen kort, att den omgivande trakten med sin växlingsrika natur tillhör de vackraste i västra Sverige samt att Nääs redan genom sin hittillsvarande verksamhet har fått en prägel av nordiskt mötescentrum.

Uddevalla. Genom skrivelse till de sakkunniga från drätselkammaren i Uddevalla den 26 oktober 1943 föreslogs, att man skulle planera institutets förläggning till denna stad, varvid egendomen Kristinedal invid badorten Gustafsberg närmast borde ifrågakomma. Drätselkammaren förklarade sig beredd att tillhandahålla fri tomtmark.

Beträffande fördelarna av en dylik placering har dels i den nämnda skrivelsen, dels under hand anförts bland annat följande. Uddevalla äger goda förbindelser både till lands och till sjöss. Sommartid finnas under normala förhållanden regelbundna ångbåtsurer, bland annat till Oslo. Järnvägsresan till Göteborg torde i framtiden icke komma att taga mer än en timme. Omgivningarna äro i hög grad natursköna och bereda utmärkta tillfällen till bad. Extra inkvarteringsmöjligheter finnas dels inom själva badorten, dels å den därinvid belägna s. k. Bohusgården.

Örgryte (Göteborg). Representanter för Göteborgs stad, varibland Göteborgs stadsfullmäktiges ordförande överläroaren Ernst Jungen, ha såsom lämpliga platser för ett nordiskt institut angivit två punkter vid västra stranden av Stora Delsjön i Örgryte församling inom Göteborgs stads administrativa område. Det har framhållits, att institutet, om det förlades till det vidsträckta, för sin naturskönhet berömda skogsområdet kring Delsjöarna, vilket icke avses för bostadsbebyggelse, skulle vinna arbetsro i en avskild miljö, samtidigt som det kunde draga fördel av Göteborgs omedelbara närhet.

Orter, belägna i närheten av Stockholm.

Enköping. Drätselkammaren i Enköping avlät den 7 april 1943 en skrivelse till de sakkunniga, vari föreslogs, att ett eventuellt blivande nordiskt institut skulle förläggas till nämnda stad. Bland annat framhölls, att staden ägde utmärkta järnvägs-, landsvägs- och ångbåtsförbindelser åt olika håll, icke minst med Stockholm och Uppsala.

Sigtuna. Borgmästaren i Sigtuna Gustaf Dahl har till de sakkunniga framfört stadens önskan att komma i åtanke vid bestämmandet av plats för det planerade institutet. Sigtuna vore i besittning av stora fördelar såsom kulturort: stadens läge mellan Stockholm och Uppsala, de goda kommunikationerna trots frånvaron av järnväg, de vackra omgivningarna m. m.

Bland orter, som tagits under överbägande, vilja de sakkunniga i övrigt omnämna Gustavsberg å Värmdön, Mariefred och Strängnäs.

Gustavsberg. Platsen är belägen på lagom stort avstånd från Stockholm (30 minuters resa med omnibus), omgivningarna äro tilltalande, klimatet angenämt, möjligheterna för sommar- och vintersport synnerligen goda. Tomtmark, lämpad för det ifrågavarande ändamålet, torde kunna erhållas på något avstånd från det egentliga samhället.

Mariefred. Stadens läge vid en vik av Mälaren invid Gripsholms slott synes fördelaktigt. Järnvägsresan till Stockholm tager 1½ timme i anspråk. Slottet och dess omgivningar, särskilt den s. k. Hjorthagen, innebära väsentliga tillgångar. Möjligheter finnas att få begagna lokaler i slottet för högtidssammankomster och dylikt. Befolkningen i staden kan upplåta rum för kongressdeltagare. Vid Gripsholmsviken väster om slottet ligger Gripsholms folkhögskola, med vilken ett nordiskt institut torde kunna inleda visst samarbete.

Strängnäs. Denna stad ligger på ett möjligen väl stort avstånd från Stockholm (cirka 2 timmars järnvägsresa). Omgivningarna bjuda på en växlande natur med goda betingelser för vinter- och sommarsport. Såsom biskopssäte och gymnasiestad vårdar Strängnäs alltjämt de gamla kulturtraditioner vilka satt sin outplånliga prägel på själva stadsbilden. Nordiska strävanden äga en naturlig jordmån i biskop Thomas' stad.

Beträffande lokalfrågan må nämnas, att vissa byggnader tillhörande läroverket, nämligen dels den gamla läroverksbyggnaden, vanligen kallad Roggeborgen, dels de s. k. lektorsgårdarna, eventuellt skulle kunna disponeras för ett nordiskt institut. Likaså må framhållas, att läroverket äger ett stort ehuru ej fullt ordnat bibliotek, det s. k. Strängnäs stifts- och läroverksbibliotek, vilket omfattar cirka 60 000 band.

Orter, belägna på längre avstånd från såväl Stockholm som Göteborg.

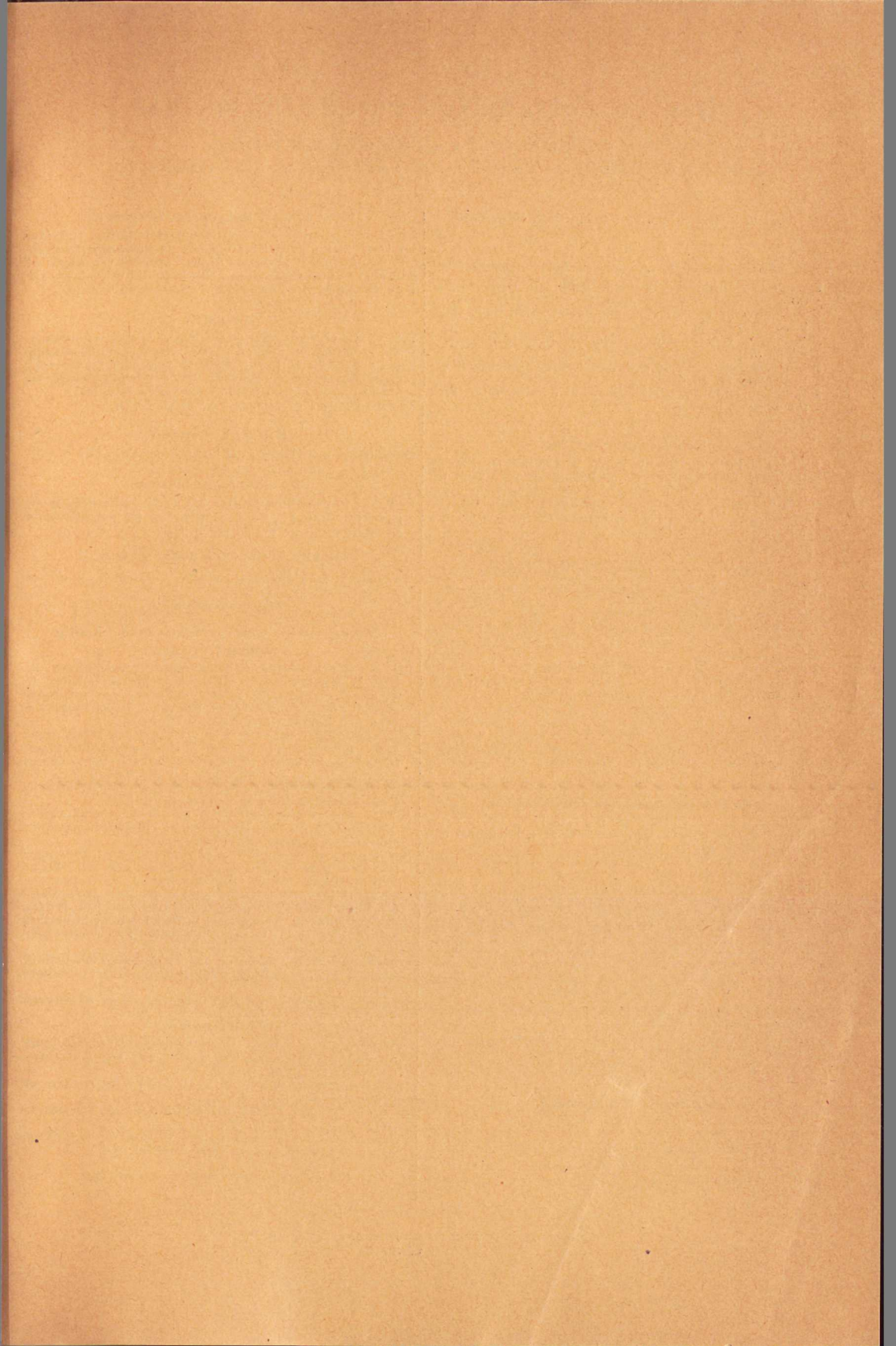
Laholm. Den 12 mars 1943 ingav borgmästaren i Laholm Axel Malmquist med inställande av ordförandena i stadsfullmäktige och drätselkammaren en skrivelse till de sakkunniga, vari påyrkades institutets förläggning till Laholm. Framställningen motiverades med en redogörelse för traktens nordiska traditioner, stadens goda förbindelser såväl norr- och söderut som även österut, dess vackra läge och tilltalande bebyggelse m. m. Såsom en omständighet av särskild betydelse framhölls, att institutet i det närbelägna Hökafältet skulle få tillgång till ett idealiskt friluftsområde. Laholms stad förklarades villig att utom erforderlig mark ställa medel till förfogande för byggnadernas underhåll under de första tio åren.

Ulrichamn. Ett förslag angående institutets förläggning till Ulrichamn överlämnades den 10 september 1943 till de sakkunniga av en kommitté, tillsatt enligt beslut av Ulrichamns stadsfullmäktige och bestående av borgmästaren

greve Carl Vilhelm Spens m. fl., varvid samtidigt meddelades, att staden vore beredd att göra avsevärda upppoffringar i sådant syfte. Bland stadens fördelar framhöllos dess goda kommunikationer åt olika håll, dess karaktär av ett småstadssamhälle med väl utvecklat näringsliv utan storindustri eller militärförläggning, dess natursköna och hälsosamma läge, förefintligheten av »Ulriceshamns Vintersanatorium» samt de utomordentliga tillfällen som yppade sig att i stadens omgivningar idka vinter- och sommarsport. Framställningen åtföljdes av trädgårdsarkitekten friherre Sven A. Hermelins yttrande jämte idéskiss m. m., avseende dispositionen av det område invid sjön Åsunden, vilket staden ville ställa till förfogande.

Vadstena. Tanken att i Vadstena skapa ett nordiskt kulturcentrum framlades av föreningen Norden genom dess bekanta skrivelse till Kungl. Maj:t i november 1938. Föreningen betonade särskilt stadens fördelaktiga läge snart sagt i den folkgeografiska mittpunkten för de nordiska länderna samt dess kulturtraditioner, vilka genom birgittinerorden ägde en allmänt nordisk valör. I detalj utvecklades Vadstens gynnsamma betingelser i lokalhänseende. Det imponerande slottet skulle efter den ifrågasatta förflyttningen av landsarkivet till Linköping i sin helhet stå obegagnat. Nunneklostret, vars användning för sjukvårdsändamål förmodades komma att upphöra, skulle kunna disponeras, ävenså i viss utsträckning det till vandrarhem upplåtna munkklostret. Över huvud taget ansågs Vadstena äga de största förutsättningar att göras till den yttre ramen för en det nordiska kulturella samarbetets högborg inom Sverige. Dessa synpunkter underströkos av professorn Tunberg i dennes yttrande till chefen för ecklesiastikdepartementet av oktober 1942. Med framhållande av att slottets och birgittinerklostrets värdiga och ändamålsenliga iståndsättande skulle kräva belopp, som räknades i miljoner, fann sig denne likväl av statsfinansiella skäl böra avstyrka vadstenaprojektet. Stadsfullmäktiges i Vadstena ordförande redaktören Karl Wallin och rektorn vid samrealskolan i Vadstena Albert Linnarsson ha såsom representanter för Vadstena stad till de sakkunniga framburit önskemål om det planerade institutets förläggning dit.

Statens offentliga utredningar 1943

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Flyttningssersättningssakkunniga. Betänkande med förslag till författningar ang. ersättning för flyttningskostnad. [2]
Utredning och förslag ang. pappersformaten inom statsförvaltningen. [6]
Betänkande med förslag till lag om redovisningsmedel m. m. [24]
Betänkande med förslag ang. den statliga statistikens organisation m. m. [28]
Handledning rörande tillämpningen av administrativa fullmaktslagen. [38]

Kommunalförvaltning.

1940 års civila byggnadsutredning. Betänkande 1. Förslag till ändringar i Kungl. Maj:ts byggnadsstadga samt till föreskrifter rörande planläggning och utförande av byggnad för vissa vårdanstalter och folkandepolikliniker. [10]
Stadsplanutredningen 1942. 2. Förslag till vissa ändringar i byggnadsstadgan. [30]

Statens och kommunernas finansväsen.

1941 års familjebeskattningsakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade grunder för familjebeskattningen. [3]
Besparingsberedningens slututlåtande. [13]
Undersökning av taxeringsutfallet beträffande jordbruksfastighet & landsbygden vid 1938 års allmänna fastighetstaxering. [28]
Kommunalskatteberedningen. Betänkande med förslag till omläggning av den kommunala beskattningen m. m. Del 3. Den kommunala skattentjämnings. [43]

Politi.

Utredning rörande polismäns anslutning till politiska yttringsriktningar m. m. [5]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Betänkande ang. levnadskostnadsindex. [8]
Utredning och förslag ang. statsbidrag till daghem och lekskolor m. m. [9]
Utredning och förslag ang. statsbidrag till social hemhjälpverksamhet. [15]
Utredning och förslag ang. planmässigt sparande för familjebildning och statens bosättningslån. [18]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 3. Tiden juli 1941—juni 1942. [25]
Utredning ang. Norrlands näringsliv. [39]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande med förslag ang. omorganisation av rättsmedicinalväsendet i riket. [20]
Betänkande rörande sjukskövårdens organisation med hänsyn till erforderliga åtgärder för beredande av skolundervisning åt bildbara sinnesslöa barn. [29]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Ladugårdsbyggnadsakkunniga. Meddelande nr 1. Djurstallars planering, värmehushållning och ventilation. [26]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Utredning rörande skogsnäringens ekonomiska läge med förslag till åtgärder för höjande av näringens bärkraft. 8. Skogsbrukets transportfrågor: Vågar och järnvågar. [4]
Betänkande ang. åtgärder mot spekulation i vattenkraft. [14]
Betänkande avgivet av 1938 års gruvakkunniga. [45]

Industri.

Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 4. Förslag till åtgärder för textilforskningens ordnande. [11] 5. Förslag till åtgärder för järn- och metallforskningens ordnande. [16] 6. Förslag till åtgärder för den geotekniska forskningens ordnande. [22]
Statliga cementbestämmelser av år 1943. [40]

Handel och sjöfart.

Betänkande med förslag till hamnförordning. [32]

Kommunikationsväsen.

Betänkande med författnings- och organisationsförslag för genomförande av ett förstatligande av den allmänna väghållningen på landet m. m. [1]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Betänkande med förslag till militär moratorielag m. m. [42]

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. Bilaga 1. Hygieniska förutsättningar för skolarbetet. [7]
Bilaga 2. Den psykologiska forskningens nuvarande ståndpunkt i fråga om den psykiska utvecklingen hos barn och ungdom m. m. [19]
Tillströmningen till de fria fakulteterna och arbetsförhållandena närmast efter avslagd examen samt militärtjänstgöringens inverkan på universitets- och högskoleungdomens studier och ekonomiska förhållanden. [17]
Utredning med förslag ang. reglering av den territoriella församlingsindelningen i Göteborg. [31]
Betänkande rörande reglering av löner och tjänsteförhållanden m. m. för lärarpersonal vid statsunderstödda sinnesskolor. [33]
Betänkande med utredning och förslag ang. den högre tekniska undervisningen. [34] Tabellbilaga. [35] Bihang 1, innehållande förslag ang. läroämnen, lärarbefattningar samt läro- och timplaner vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. [36] Bihang 2, innehållande förslag ang. byggnader samt utrustning och möblering för tekniska högskolan i Stockholm samt Chalmers tekniska högskola. [37]
Betänkande med utredning och förslag ang. läkarutbildningen. 2. Fortsättnings- och repetitionskurser för läkare. [41]
Betänkande med förslag ang. upprättandet av ett nordiskt institut. [46]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag till statliga åtgärder för stödjande av den privata motorlösa flygningens och modellflygningens utveckling. [12]
Betänkande med förslag till reglering av det militära arvodesväsendet. [21]
Betänkande med förslag till lag om folkskyddsväsendet (folkskyddslag) m. m. [27]
Betänkande med förslag ang. utbildningen av värnpliktiga och fast anställt manskap vid marinen. [44]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.